

Katalogizácia v múzeách a súčasnosť

Viera Majchrovičová
SNM-Muzeologický kabinet ÚOČ

Cataloging in Museums and Present

Cataloging in museums means to get the available information about museum collections, which form part of cultural heritage. In addition to legislation and other standards is a key element of that – the personality of the museum expert – the curator. Informatization of our society helps to develop the knowledge system of museums, which together with other information base memory and fund institutions becomes an integral part of the knowledge society.

Pojem katalóg vo svojej podstate zahŕňa zoznam, súpis informácií, zoradených podľa stanovených kritérií do určitého systému a výraz katalogizácia (katalogizovanie) zostavovanie takéhoto súpisu. V múzeách (aj iných fondových inštitúciách) si musíme uvedomiť dôležitosť včasného zachytenia obrazových i ďalších popisných informácií o uchovávaných predmetoch z dôvodu reálnej pomínuteľnosti ich fyzickej podstaty a vzhľadom aj na to, že predmet múzejnej hodnoty (múzejný zbierkový predmet) je v slovenskej legislatíve definovaný ako pôvodný hmotný alebo duchovný doklad, ktorý má schopnosť priamo alebo sprostredkovane vypovedať o vývoji prírody alebo spoločnosti a má trvalý historický, kultúrny, umelecký alebo vedecký význam.¹ Čiže je v danej dobe a teritóriu jedinečný a neopakovateľný. Opomínaním katalogizácie sa strácajú obrovské hodnoty určené ďalším generáciám.

K odbornej správe zbierok podľa platnej legislatívy patrí ich odborné spracovanie, vedecké zhodnotenie, ochrana a ich sprístupnenie, to všetko prostredníctvom nadobúdania a odbornej evidencie. Od kvality katalogi-

zácie závisí teda aj odborná ochrana a prezentácia zbierok. Ak nemáme dostatočné informácie, nevieme, čo prezentujeme (a potom neprezentujeme) a nemáme vedomosť o tom, ako chrániť (a teda nechránime).

Odbornú evidenciu má inštitúcia vykonávať s cieľom určiť kultúrnu, umeleckú, historickú, či vedeckú hodnotu zbierkového predmetu, a najmä – jednoznačne ho identifikovať. Naša legislatíva síce definuje katalogizáciu ako 2. stupeň odbornej evidencie (katalogizačné lístky), ale obsah tohto pojmu jednoznačne určuje, že doň patrí už 1. stupeň evidencie – chronologická (prírastkové knihy). Zbierkové predmety sú neoddeliteľnou súčasťou kultúrneho dedičstva a nepodliehajú účtovnej evidencii, preto je múzejná dokumentácia v tomto smere nesmierne dôležitá. Bezodkladne po nadobudnutí je potrebné každý zbierkový predmet zaevidovať v knihe prírastkov a spravidla do roka následne odborne spracovať. Vedenie a uloženie múzejnej dokumentácie určujú základné legislatívne pravidlá, ktoré je potrebné dodržiavať, pričom by mali byť v každom konkrétnom múzeu ošetrené internými metodickými pokynmi, v ktorých sú uvedené konkrétne postupy a konkrétna zodpovednosť.

Prírastková kniha má obsahovať najmä tieto základné údaje o predmetoch: prírastkové číslo, evidenčné číslo, názov, miesto nálezu alebo pôvodu, počet kusov, dátum nadobudnutia, nadobúdacia hodnota, spôsob nadobudnutia, doklad o nadobudnutí, označenie predchádzajúceho vlastníka alebo správcu, meno, priezvisko a podpis zamestnanca, ktorý prevzal zbierkový predmet do zbierky, umiestnenie, poznámky.² Záznamy v nej sa vedú chronologicky na očíslovaných stranách; prvá obsahuje odtlačok pe-

čiatky múzea, podpis riaditeľa, počet strán a dátum založenia.

Katalogizačný lístok (určený viacmenej pre každý predmet osobitne) by mal obsahovať najmä: názov múzea, názov zbierkového predmetu, datovanie, prírastkové číslo, evidenčné číslo, skupinu a podskupinu, miesto nálezu alebo pôvodu, umiestnenie, číslo obrazového, digitálneho alebo iného záznamu, kategóriu, označenie predchádzajúceho vlastníka alebo správcu, dátum nadobudnutia, nadobúdacia hodnota, meno a priezvisko osoby, ktorá zbierkový predmet získala, meno a priezvisko osoby, ktorá odborne spracovala údaje o zbierkovom predmete, opis a odborné spracovanie podľa príslušnosti zbierkového predmetu k vednému odboru, dátum revízie, dátum vyradenia. Okrem týchto informácií môže katalogizačný lístok obsahovať najrôznejšie odborné informácie, v závislosti od povahy predmetu.

V súčasnosti sa na Slovensku rozlišuje predovšetkým povaha spoločenskovedná a prírodovedná. Prax ukázala, že toto členenie nepostačuje, a preto každý odborný pracovník zhromažďuje špecifické informácie o zbierkach podľa vlastného uváženia. Je teda nevyhnutné spracovať pravidlá popisu zbierkových predmetov podľa druhu/typu.

Cielené získavanie informácií o zbierkach prebieha na Slovensku už viac ako sto rokov. Praktické využitie týchto údajov však úzko súvisí so systémom ich triedenia a spracovania. Papierová katalogizácia neumožňuje flexibilne pracovať s informáciami širšiemu okruhu používateľov, problematické býva aj ich vyhľadávanie. Kvalita obsahu papierovej katalogizácie nie je podmienená dodržiavaním pravidiel, závisí výlučne od odborného pracovníka

múzea – kurátora. Vzhľadom na to, že údaje sú málo prístupné, využívané úzkou skupinou ľudí, sú aj málo kontrolované. Lokálne elektronické informačné systémy prinášajú už desaťročie nový spôsob spracovania dát o zbierkach, záznamy majú nesporne väčšiu využiteľnosť než papierové. Súčasný trend však už tvoria systémy centralizované – súborné katalógy.

Odborný pracovník má v tomto smere osobnú nevýhodu: musí začať akceptovať ďalšie pravidlá (vrátane katalogizačných), bez ohľadu na to, či presne chápe ich zmysel; do múzejnej práce vstupuje informatika. Osobnosť spracovateľa informácií – katalogizátora – musí nutne prejsť prerodom, aj v súvislosti so zvyšovaním vlastnej informačnej gramotnosti (keďže sa počítač stal za ostatných desať rokov základným pracovným prostriedkom). Okrem toho – výsledky svojho výskumu je nútený poskytovať aj prostredníctvom internetu, čo býva mnohokrát preňho problematické.

Katalogizácia zbierok nemá v pamäťových a fondových inštitúciách Slovenska rovnaké tempo. Knižnice prvé (aj pod vplyvom klientov) menili spôsob práce a postupujú rýchlejšie. Oproti múzeám majú výhodu: knižničné zbierky obsahujú v sebe sumár popisovaných informácií (titulný list, tiráž atď.). Informačnú hodnotu múzejnému zbierkovému predmetu dodáva práve kurátor a katalogizované informácie v múzeách patria veľakrát k výsledkom dlhoročného výskumu (podliehajú aj autorskému právu). Napriek tomu je

možné porovnávať, pretože oba typy inštitúcií spracúvajú aj rovnaké predmety. Z hľadiska podstaty katalogizácie je jedno, v akom formáte sa informácie spracujú. Každý formulár (s elektronickým i perovým zápisom) je určitým spôsobom členený a do častí sa zapisujú údaje podľa určených pravidiel. Nie je problém skatalogizovať rovnaký predmet vo formulároch formátu MARC21, UNIMARC, formulároch systémov AMIS, ProMuseum, ESEZ 4G alebo na papieri. Nie je to však jedno z hľadiska následnej použiteľnosti spracovaných dát, ani z pohľadu ich obsahu, keďže pri rovnakom type predmetu ide v knižniciach v prvom rade o menné spracovanie (t. j. poväčšine údaje z titulného listu), menej už o vecné. V múzejnej katalogizácii ide o spracovanie predmetu z hľadiska všetkých dostupných informácií ako celku, kde sú rovnako podstatné údaje o pôvode, ako informácie o autorovi atď. A konečný termín spracovania múzejného zbierkového predmetu v podstate neexistuje, keďže kurátor zhromažďuje stále nové informácie (legislatíva určuje len začiatok katalogizácie).

Neoddeliteľnou súčasťou spracovania dát sú katalogizačné pravidlá, opodstatnenosť ich dodržiavania dokázala prax. Katalogizačné pravidlá knižníc sa používajú roky (v súčasnosti sú na Slovensku najrozšírenejšie anglo-americké AACR2), katalogizačné pravidlá v slovenských múzeách de facto neexistujú. Sumár informácií síce stanovuje legislatíva, ale nie sú to pravidlá spracovania. V roku 2005 boli vypracované

pravidlá pre popis kultúrnych objektov – Cataloguing Cultural Objects – CCO, ktoré sa stali súčasťou nového katalogizačného systému ESEZ 4G, vyvinutého v rámci celoslovenského projektu CEMUZ.

Pravidlá spracovania však stále nestačia – pri katalogizácii je potrebné unifikovať (zjednocovať) aj použitú terminológiu. Knižnice už roky tvoria súbory tzv. autorít – preferovaných výrazov, múzea sú na počiatku tvorby riadenej terminológie (bez nej je v súčasnosti ťažké spracovať čokoľvek, čo má slúžiť širšiemu okruhu používateľov). Súčasný trend sú jednoznačné – aj v rámci aktuálneho Operačného programu Informatizácia spoločnosti sa jedným z jeho základných cieľov stáva sprístupnenie digitálneho obsahu pamäťových a fondových inštitúcií. Katalogizácia zbierok tvorí základ vedomostného systému múzeí. A ten je neoddeliteľnou súčasťou vedomostnej spoločnosti.

POZNÁMKY

¹ 115 Zákon z 1. apríla 1998 o múzeách a galériách a o ochrane predmetov múzejnej hodnoty a galerijnej hodnoty (v znení neskorších predpisov) [online]. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <<http://www.zbierka.sk>>.

² 557 Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 5. októbra 2004, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 342/1998 Z. z. o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov [online]. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <<http://www.zbierka.sk>>.

INFORMAČNÉ ZDROJE

Česká terminologická databáza knihovníctví a informační vědy [online]. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <http://sigma.nkp.cz>.

Elektronická zbierka zákonov. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <<http://www.zbierka.sk>>.

Katalogizácia kultúrnych objektov: príručka k popisu kultúrnych diel a ich obrazov [online]. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <<http://www.snm.sk/dokument/cco.zip>>.

Operačný program informatizácia spoločnosti [online]. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <<http://www.opis.gov.sk>>.

Slovenské slovníky [online]. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <<http://slovník.juls.savba.sk>>.

91 Uznesenie Národnej rady Slovenskej republiky z 28. februára 2001 – schválilo: Deklarácia Národnej rady Slovenskej republiky o ochrane kultúrneho dedičstva [online]. [cit. 29. marca 2009]. Dostupné na: <<http://www.zbierka.sk>>.

Dňa 9. mája 2009 dostalo Salzburgské múzeum – Nová rezidencia v tureckej burze prestížnu Cenu Európske múzeum roka 2009. Spolu s ním sa o ňu uchádzalo 52 múzeí z 25 európskych krajín.

Ide o najvyššie ocenenie múzeí, vypísané Európskym múzejným fórom (European Museum Forum, EMF).

Od roku 1977 sa táto cena odovzdáva pod patronátom Jej Výsosti belgickej kráľovnej Fabioly pod záštitou Rady Európy. O jej udelení každoročne rozhoduje nezávislá porota a určená je novozriadeným alebo zrenovovaným múzeám z celej Európy.

Kolegom zo Salzburgu srdečne gratulujeme

Niekoľko poznámok k téme katalogizácia zbierkových predmetov v múzeách

Marta Janovičková
Múzeum mesta Bratislavy

Some Remarks about / on Cataloguing of Museum Collection Objects

In many museums, processing of professional records of collection objects, first of all the filling of database with older cataloguing items goes ahead at much slower rate as expected. One of the principal reasons of this condition dwells in professional niveau of existing items, prevaillingly insufficient for accomplishing complex cataloguing of individual collection objects.

Belittling/depreciating, respectively underestimating of significance of professional record in the past hampers nowadays modernization of museum collection object records. Partly is it caused also by inconsistently formulated legal norms concerning cataloguing collections and rather insufficient attention to way of its interpretation.

Spracovávanie odbornej evidencie zbierkových predmetov v elektronickej podobe, predovšetkým naplnenie databázy staršími katalogizačnými údajmi v mnohých múzeách ide pomalším tempom, ako by sa očakávalo. Jednou zo zásadných príčin tohto stavu je odborná úroveň jestvujúcich údajov, ktorá v mnohých prípadoch nie je dostatočujúca pre vykonanie komplexnej katalogizácie jednotlivých zbierkových predmetov. Elektronické technológie, ktoré sa v našich podmienkach už takmer dvadsať rokov prezentujú takmer ako zázračný liek pre nové a efektívnejšie formy práce s databázou zbierok, sami o sebe však nezaručia jej kvalitu. Ako sa ukazuje, problémom tu nie je samotné ukladanie záznamov o zbierkových

predmetoch do databáz, problémom je, že tieto nie sú dostatočujúce a správne. Strohé popisy a povrchné spracovanie údajov, na základe ktorých často nedokážeme ani odlíšiť jednotlivé predmety, nám neumožňujú elektronickú formu používať na tie účely, na ktoré je určená. Tieto záznamy často nestačia ani na to, aby zbierkový predmet mohol byť považovaný za prameň a doklad pre vedecké skúmanie. Modernizácia múzejných programov by sa preto nemala sústreďovať iba na ich formálne zdokonaľovanie, pre interpretáciu zbierkových predmetov je dôležitá predovšetkým kvalita údajov vytvorená na základe systematickej metodiky, predpokladajúca samozrejme dostatočne fundovaných kurátorov jednotlivých zbierkových fondov.

Nedocenenie, respektíve podceňovanie významu odbornej evidencie zo strany múzejníkov v minulosti sa teraz plne prejavuje ako brzdiaci faktor pri modernizácii evidencie zbierkových predmetov. Tu je namiesto otázka, prečo je úroveň odbornej evidencie v múzeách v takom stave, že pre jej seriózne pretransformovanie do elektronickej podoby je v mnohých prípadoch potrebná konfrontácia pôvodných záznamov s predmetmi za účelom overenia, spresnenia a doplnenia údajov.

Spôsob evidencie zbierkových predmetov bol po roku 1960 právne definovaný Smernicami pre správu zbierkových predmetov, neskôr vyhláškami Ministerstva kultúry o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov. Na základe týchto prepisov sa mala vykonávať odborná evidencia, ktorá mala slúžiť nielen ako základný identifikačný faktor jednotlivých zbierkových pred-

metov, ale aj ako ich odborné zhodnotenie.

Teraz sa pozrime, čo hovoria tieto právne predpisy konkrétne o systéme katalogizácie. V Smerniciach pre správu zbierok v múzeách a galériách z roku 1960 a v metodických pokynoch k spomínaným Smerniciam z roku 1961¹ sú definované chronologické zápisy (prírastky) a katalogizácia zbierok. Pri katalogizácii (Smernice, § 6, bod 2) sa nachádza definícia: „Katalogizácia sa robí po odbornom spracovaní a zhodnotení zbierkových predmetov.“ Uvádza sa tu údaje z knihy prírastkov a všeobecne iba „ďalšie údaje potrebné pre identifikáciu“. Opis predmetu sa podľa potreby doplní fotografiou alebo kresbou. Metodické pokyny k § 6 dopĺňajú popis karty a jej vyplňanie, k samotnej metodike spracovania sa tu nachádza iba strohá veta, že „predmet sa zapisuje do katalógu až po odbornom ošetrení a odbornom spracovaní (určenie, dátumovanie a pod.). Katalogizačný lístok obsahuje všetko, čo je o predmete známe“. Na lístok sa zaznamenávajú tiež údaje o publikovaní a záznamy o revízií.

V Smerniciach z roku 1972² sa spôsobu katalogizácie zbierkových predmetov venuje okrem technických postupov ešte menej pozornosti, ako v prechádzajúcich.

Smernice z roku 1982³ v § 13 Systematická evidencia (druhý stupeň) v bode 4 hovoria, že katalogizačné lístky obsahujú základné identifikačné údaje podľa knihy prírastkov; doplnené sú o evidenčné číslo, meno pracovníka, ktorý zbierky určil, dátum určenia a vedecké zhodnotenie. Toto sa vyznačí spôsobom, ktorý zodpovedá stavu a potrebám príslušného vedného

odboru a kultúrno-výchovnému využitiu zbierok.

V Smerniciach z roku 1995⁴ v článku 13 Katalogizácia (druhý stupeň) sú uvedené iba už známe všeobecné pokyny, ako nové sa objavuje konštatovanie, že neoddeliteľnou súčasťou katalogizácie je obrazová informácia o zbierkovom predmete. Tieto Smernice už riešia v článku 14 aj evidenciu zbierkových predmetov s využitím výpočtovej techniky. V bode 3, písm. b sa píše, že katalogizačný lístok alebo dokumentačná karta obsahuje fakultatívne údaje uvedené v záhlaví katalogizačného lístka alebo dokumentačnej karty a opis, ktorého formu, obsah a rozsah určí riaditeľ organizácie.

Vyhľadka Ministerstva kultúry SR o odbornej správe múzejných zbierkových predmetov a galerijných zbierkových predmetov č. 342/1998 Z. z. a ďalej v znení vyhlášky č. 557/2004 Z. z. v § 6 Katalogizácia zbierkových predmetov okrem záznamov úradnej povahy uvádza názov zbierkového predmetu, datovanie, skupinu a podskupinu, miesto nálezu alebo pôvodu, opis a odborné spracovanie podľa príslušnosti zbierkového predmetu k vednému odboru.

Ako vyplýva z predchádzajúcich riadkov, tak značne nekonkrétne definovanie náplne katalogizácie v uvedených právnych predpisoch poskytlo priestor pre rôzny výklad rozsahu a obsahu odborného spracovania zbierkového predmetu. Okrem spomenutých právnych predpisov však postupne vychádzali konkrétne pokyny, respektíve príručky pre odborné spracovanie zbierkových predmetov, vydávané najmä metodickým pracoviskom Slovenského národného múzea. Úlohou týchto bolo skonkretizovanie strohých definícií právnych predpisov.

Prvé pokyny pre správcov múzeá vydal Sväz slovenských múzeí už v roku 1942⁵, kde okrem administratívnej stránky činnosti múzea je definovaná aj odborná evidencia, v rámci ktorej je podrobne definovaný základný popis a spracovanie zbierkového predmetu

(názov, opis, materiál, forma, výzdoba, farba, rozmery, historický vývin, upotrebenie, publikovanie, fotografia). Okrem toho je tu uvedené aj základné členenie evidencie na odborný inventárny denník, spoločný pre všetky predmety (prvostupňová evidencia) a inventárny katalogizačný lístok pre jednotlivé zbierkové predmety. Na tento dvojestupňový systém vlastne nadviazali aj prvé smernice pre správu zbierok.

Spracovaniu etnografických zbierok sa venuje Národopisná práca v múzeách z roku 1966⁶ a Etnomuzeológia. Teória, metodológia, prax z roku 1993⁷. V roku 1967 vyšiel Triednik katalogizačných kariet odboru novších dejín⁸, v roku 1985 Metodika vyplňovania katalogizačných lístkov v odboroch prírodných a spoločenských vied v múzeách na Slovensku⁹. Okrem vymenovaných prác sa objavovali najmä v časopise Múzeum príspevky zaoberajúce sa témou katalogizácie zbierkových predmetov.

Takže záležalo iba na vedení múzea aký postup, rozsah a formu určí pre katalogizáciu zbierkových predmetov a záujme konkrétnych pracovníkov o doplnenie teoretických vedomostí a ich využívaní pri praxi. Kontroly katalogizácie zbierkových predmetov sa vo všeobecnosti zameriavali predovšetkým na jej kvantitu, jej kvalita zostávala v pozadí a pracovníci túto činnosť mnohokrát vykonávali bez znalostí predpisov i metodických pokynov.

V súvislosti s elektronickou evidenciou sa ukazuje ako potrebné vypracovanie jednotnej metodiky spracovania údajov, ktorá by mala obsahovať nielen technické pokyny k spracovávaniu zbierkových predmetov, ale najmä metodiku terminológie týkajúcej sa opisu predmetu, techniky a typu výzdoby, materiálu atď. Až na sporadické príspevky, zaoberajúce sa čiastkovými témami z oblasti terminológie na Slovensku, pôvodná literatúra je takmer nepatrná.

Najviac pozornosti sa doteraz venovalo etnografickým zbierkam a metodike ich spracovania, niekoľko publikácií

jestvuje i k terminológii archeologických nálezov. Pamiatkový úrad síce vypracoval Slovník unifikovaných názvov huteľných pamiatok, ktorý mal slúžiť ako manuál pre zjednotenie terminológie a ustálenie štruktúry údajov a odborných popisov, ale doteraz nevyšiel v tlačenej, ani v inej forme.

V úvode už spomínanej príručky Odborné práce v múzeách z roku 1942 sa konštatuje, že naša slovenská literatúra je veľmi chudobná na diela a články o správnom vedení múzeí. Dnes máme rok 2009 a toto konštatovanie stále platí. V súčasnosti dokonca dochádza k výraznejšiemu rozvoju prostriedkov budovania databázy zbierkových predmetov, ako metodického systému na jej tvorbu – súčasťi Vedomostného systému múzeí. Tento deficit by mala odstrániť pripravovaná Vyhládka Ministerstva kultúry SR o základných odborných činnostiach v múzeu alebo galérii a o evidencii predmetov kultúrne hodnoty, ktorá by mala byť následne doplnená jej metodickým výkladom.

POZNÁMKY

¹ Vademecum slovenského múzejníka. Muzeologický kabinet pri Slovenskom národnom múzeu v Bratislave, 1968.

² Smernice a metodické pokyny pre správu zbierok v múzeách a galériách. Bratislava: Ministerstvo kultúry Slovenskej socialistickej republiky, 30.10.1972.

³ Smernice pre správu zbierok v múzeách a galériách. Bratislava. Ministerstvo kultúry Slovenskej socialistickej republiky, 2. júna 1982.

⁴ Smernice Ministerstva kultúry Slovenskej republiky pre správu zbierkových predmetov v múzeách, galériách a iných organizáciách zabezpečujúcich muzeálnu a galerijnú činnosť v riadení Ministerstva kultúry Slovenskej republiky. Bratislava, 12. júla 1995.

⁵ GERYK, J. – JERŠOVÁ, M. – GÜNTHEROVÁ, A. – JURKOVIČ, M. Odborné práce v múzeách. Pokyny pre správcov múzeí. Turčiansky Sv. Martin: Sväz slovenských múzeí, 1942.

⁶ Národopisná práca v múzeách na Slovensku. Kabinet muzeálnej a vlastivednej práce pri Slovenskom národnom múzeu v Bratislave – Slovenské národné múzeum – Národopisný odbor v Martine, 1966.

⁷ MRUŠKOVIČ, Š. et al. Etnomuzeológia. Teória, metodológia, prax. Slovenské národné múzeum, 1993.

⁸ KOSTICKÝ, B. Triednik katalogizačných kariet odboru novších dejín v múzeách. Kabinet muzeálnej a vlastivednej práce pri Slovenskom národnom múzeu v Bratislave, 1967.

⁹ Metodika vyplňovania katalogizačných lístkov v odboroch prírodných a spoločenských vied v múzeách na Slovensku. Bratislava: Ústredná správa múzeí a galérií, 1985.

Poznámky k evidencii a katalogizácii zbierkových predmetov

Alžbeta Gazdíková
SNM-Múzeá v Martine

The Notices to Evidence and Cataloguing Museum Collections

Succession and allocation of work periods during registration and cataloguing museum collections and importance to observe each of that.

Evidencia zbierkového predmetu patrí medzi základné a najdôležitejšie činnosti v múzeu, dokladá nielen rozsah majetku múzea – tzn. počet zbierok, ale aj ich „kvalitu“ – čo najviac dokumentačných údajov o zbierkovom predmete.

Evidencia zbierkového predmetu sa v súčasnosti robí v dvoch fázach, stupňoch, čo podrobne upravujú príslušné predpisy. Základná, chronologická evidencia – zaužíval sa pre ňu aj výraz „prvostupňová“ – sa vykonáva hneď po nadobudnutí predmetu do vlastníctva alebo správy múzea a obsahuje základné údaje, potrebné na identifikáciu zbierkového predmetu. Predmetu je pridelené prírástkové číslo, ktoré sa skladá z poradového čísla lomeného rokom nadobudnutia. Jedno číslo má spravidla jeden predmet. Pod jedným číslom sa eviduje viac predmetov v prípade, ak ide o súbor alebo inak spätý organický celok.

Následná katalogizácia zbierkového predmetu – alebo „druhostupňová evidencia“ – zaznamenáva čo najpodrobnejšie údaje o zbierkovom predmete: o mieste vzniku, nálezu, používania, o období výroby a používania, o jeho tvare, výzdobe, farebnosti, spôsobe zhotovenia, funkcii, o výrobcovi a používateľovi predmetu, o príležitostiach, okolnostiach jeho používania, o so-

ciálnom, profesijnom a inom prostredí, kde sa predmet používal, prípadne ďalšie údaje. Tento podrobný „životopis“ zbierkového predmetu sa zaznamená na katalogizačný lístok. Následne predmet dostane evidenčné číslo, ktorým sa označí, a ktoré sa uvedie i na spomínanom lístku. Ak sa tieto činnosti vykonávajú v uvedenom slede, je v odbornom spracovaní zbierkových predmetov presný prehľad a vzniká minimálny počet omylov. Dlhoročnou prácou sa potvrdilo, že ak sa táto fáza spracovania údajov o zbierkovom predmete robí v spomínanej postupnosti, nemôže dôjsť k situácii, že zbierkové predmety majú síce evidenčné čísla, no odborné spracovanie – ich „životopis“ neexistuje. Takéto predmety strácajú na výpovednej hodnote a znižujú kvalitu zbierky alebo celého zbierkového fondu múzea. Doplnenie údajov stojí oveľa viacej úsilia a námahy, často sa niektoré údaje nedajú vôbec doplniť. Navyše – skresľujú sa tým aj štatistické údaje. Zásada, že evidenčné číslo dostáva predmet až po skatalogizovaní, tzn. odbornom spracovaní, a jej dodržiavanie, je aj prvým kontrolným mechanizmom katalogizovania zbierkových predmetov, či sa už robí formou ručného zápisu alebo v elektronickej podobe. Nová forma vedenia evidence – elektronicke spracovanie zbierok – vytvára ďalšiu možnosť kontroly a presne stanovenej a identifikovateľnej zodpovednosti za vykonaný zápis informácie. Ako?

Vymedzenými právami na prácu v režime úprav pre pracovníkov v jednotlivých pracovných zaradeniach a pri zachovaní postupnosti v procese spracovania zbierkových predmetov.

To znamená, že prírástkové číslo predmetu prideli dokumentarista pri vytváraní záznamu evidence prvého stupňa a evidenčné číslo prideli zbierkovému predmetu až kurátor zbierok, keď predmet skatalogizuje. Uvedie ho aj do druhostupňového spracovania v elektronickej zázname, ktorého napĺňanie je v jeho kompetencii. Prepojením jednotlivých údajov v programe sa následne zobrazí evidenčné číslo aj v prvotnej evidencii, ktorú spracováva dokumentarista. Záznamy z oblasti dokumentácie a správy zbierok nevykonáva jeden človek, čím sa vytvárajú podmienky vzájomnej kontroly medzi uvedenými dvomi rovinami práce so zbierkami. Tento systém práce s viacerými kontrolami počas jednotlivých pracovných etáp je osobitne dôležitý najmä pri rozsiahlych zbierkových fondoch, kde každý omyl si vyžaduje jeho následné komplikované a zdĺhavé riešenie a odstraňovanie. O užitočnosti tohto systému netreba pochybovať ani pri menších zbierkových fondoch.

Na tento postup nesmú zabúdať tvorcovia počítačových programov na spracovanie zbierok a rozhodne by sa nemal meniť ani v prípadných následných vylepšeniach, úpravách.

To je aj jeden z dôvodov, prečo pri vytváraní počítačových programov na spracovanie a evidenciu muzeálnych zbierok je nutné konzultovať s dokumentaristami a kurátormi zbierok v múzeách v intenciiach, že viac hláv, viac vie.

Elektronická evidencia v prírodných vedách

Ján Kautman – Ivo Rychlík
SNM-Prírodovedné múzeum

The Electronic Evidence in Natural History Sciences

Natural history sciences and management of their collections have many specific features, often rather different from social sciences. Authors point out at the significance of the collections and discuss the most important problems of their electronic evidence. Software for electronic evidence should at the first place take into account demands of the curators for professional and user friendly management of the specimens.

Elektronická evidencia je v súčasnosti jednoznačne tým najlepším a najefektívnejším nástrojom na spracovanie a dokumentáciu múzejných zbierok, vrátane zbierok prírodovedného charakteru. O tom nie sú žiadne pochybnosti. Už niekoľko rokov sa natíska problém akceptácie odlišností spoločensko-vedných a prírodovedných disciplín, a to najmä v problematike druhostupňového spracovania. Následne si musíme položiť otázku, „Komu má evidencia prioritne slúžiť?“ Po jej zodpovedaní by sa mal logicky odvíjať prístup pri vytváraní softvéru na katalogizáciu zbierkových predmetov.

Nedovolíme si hodnotiť úroveň a komfort elektronického spracovávania v spoločensko-vedných disciplínach, ale prispôbovanie prírodovedných požiadaviek a pravidiel druhostupňovej evidencie do tzv. globálneho modelu je viac ako diskutabilné. Mnohé rozpory a problémy sa riešia veľmi ťažko, často veľmi neskoro a sú len plátaním, ktorému sa dalo predísť včasnou komunikáciou a akceptáciou názorov odborníkov, ktorí v tejto oblasti pracujú a majú dlhoročné skúsenosti. Práve pre nich má prioritne slúžiť nástroj (ESEZ), ktorý im má uľahčiť,

zefektívniť a sprehladniť ich prácu s dokumentáciou zbierok. Dnes je situácia taká, že zo zbierok chceme v prvom rade dostať encyklopedický výstup pre širokú verejnosť (daňových poplatníkov). Pripúšťame, že i to má svoju logiku, ale podľa nášho názoru pomýlenú. Prioritou musí zostať čo najjednoduchšie, jednoznačné zatriedenie a spracovanie zbierkového predmetu, samozrejme so všetkými predpísanými náležitosťami, ktoré k nemu patria, tak, aby bola zachovaná jeho vedecká a múzejná hodnota. Všetko ostatné je len prácou navyše, ktorá sa raz môže zísť. Hovoríme to preto, že si uvedomujeme početnosť prírodovedných zbierok a ich spracovanie v intenciách predstav tvorcov poslednej verzie ESEZu sme po hrubom a nenadnesenom výpočte odhadli pri súčasnom personálnom stave (len zoologické oddelenie SNM-PM) na mnoho desaťročí, respektíve niekoľko storočí.

Múzeum je vedecká inštitúcia. Zbierkový predmet je v prvom rade vedecký a študijný materiál, v čom tkvie jeho najväčšia hodnota. Až potom – ak je predmet v stave umožňujúcom jeho vystavenie – môže sa použiť na prezentačné a pedagogické účely a to len za podmienok zachovania jeho prvoradej funkcie. Je potrebné vziať do úvahy skutočnosť, že podiel v expozíciách múzeí vystavovaných zbierkových predmetov je najmä v prípade prírodovedných zbierok len mizivým zlomkom celých zbierkových fondov. Tieto sú pre bežného občana síce nedostupným, no zároveň aj prevažne celkom neatraktívnym objektom – obsahujú množstvo duplikátov, teda ďalších jedincov daného druhu, často dokonca nepreparovaných, iba konzerovaných pre ďalšie vedecké spracovanie. Využitie údajov o týchto častiach

zbierkových fondov verejnosťou vidíme ako nanajvýš pochybné. V mnohých prípadoch dokonca ide len o bližšie nedeterminovaný, vedecky nespracovaný materiál. Tento materiál je zaujímavý len pre vedeckých pracovníkov, pre jeho spracovanie je nutný priamy kontakt pracovníka s objektom, čo nie je možné nahradiť ani najdokonalejšou formou digitalizácie údajov o objekte. Preto vytváranie softvéru ktorý prioritne sleduje prezentáciu navonok (CEMUZ) pred efektívnym, vedeckým spracovaním podľa potrieb jednotlivých odborov či špecializácií nie je najšťastnejšie riešenie. Často si už ani neuvedomujeme, že sme pod tlakom financií prehodili základné priority v poslaní múzea, napríklad v roku 2007 vydalo SNM spolu so ZMS prácu o pohybe zbierok „Mobilita zbierok“, kde v príčinách prečo požičať zbierkový predmet nie je ani raz spomenutý pohyb zbierkového predmetu za účelom štúdia či výskumu!

K samotnej druhostupňovej evidencii máme niekoľko stručných poznámok, ktorým však už predchádzali dlhosiahle rozhovory, argumentácie a vysvetľovania.

Požiadavky na vytváranie výberových zoznamov – tzv. autorít napr. v názve zbierkového predmetu z oblasti prírodných vied je nereálna a zbytočná práca. Spomenieme len niekoľko miliónov v súčasnosti známych druhov s obrovskou synonymikou a stále živým systémom, ktorý sa neustále mení pod tlakom najnovších poznatkov. Nie je v našich fyzických silách vytvoriť takéto zoznamy nehovoriac o tom, že zachovanie ich aktuálnosti je prakticky nemožné. Preto sme sa zatiaľ dohodli len na odporúčaníach z ktorých zdrojov treba vychádzať. Zdá sa, že sa nám podarilo aj vysvetliť nezmyselnosť používania slovenského názvoslovía a tak

presadiť používanie odbornej terminológie, podľa možnosti aj s autorom opisu taxónu, čím sa jednoznačne v mnohých prípadoch rieši požiadavka na opis zbierkového predmetu, ktorý, až na zvláštne prípady, nemá v napr. v biologických disciplínach opodstatnenie. Samotný názov zbierkového predmetu nie je až taký dôležitý, ako by sa na prvý pohľad zdalo. V biologických disciplínach môžeme v určitých prípadoch evidovať aj bližšie neurčené jedince, s tým, že v budúcnosti bude materiál presne determinovaný iným odborníkom. Najdôležitejšími položkami v evidencii sú pre nás prírodovedcov lokalita a dátum zberu (odchytu). Záznam lokalita je v našej evidencii dôležitý prepísať v pôvodnom znení zberateľa, pretože pri akomkoľvek preformulovaní prichádza často k skresleniu či pochybeniu, ktoré môže viesť k znehodnoteniu záznamu a výpovednej vedeckej hodnoty zbierkového predmetu. Akékoľvek opravy a zmeny lokality je dobré uvádzať samostatne.

Budovanie sprievodnej digitálnej

obrazovej dokumentácie v prírodných vedách až na malé výnimky, prakticky nemá opodstatnenie. Fotografia blchy, chrobáka, motýla, ryby, či herbárovej položky, je len obrázkom, ktorý stojí nemalé prostriedky a čas. Žiaden odborník s obrázkom nedokáže vedecky pracovať, a preto musí materiál fyzicky vidieť, merať a skúmať. Na poučenie, ako živočích či rastlina vyzerá, máme dnes dostatok encyklopedickej literatúry, ako aj stále väčšie možnosti cestou internetu, ktoré túto potrebu verejnosti dostatočne uspokojujú. V spoločensko-vedných disciplínach je každý obraz, váza, predmet jedinečný a fotografia môže mať svoj význam. V prírodných vedách však jedinečnosť jedinca svojho druhu spočíva v jeho genetickej informácii a tak uznajme, že odfoťiť napríklad stokrát kapra je zbytočné mrhanie prostriedkov bez žiadúceho efektu.

Najväčší problém vidíme v pokuse o akúsi univerzálnosť zápisu, ktorá môže niekomu vyhovovať, no na druhej strane spôsobuje ťažkopádnosť a spomaľuje samotnú evidenciu. S po-

dobným problémom sa potýkali aj v iných múzeách vo svete, napr. vo viedenskom *Naturhistorische museum*, kde podobné snahy nakoniec zamietli a dokonca evidenciu diverzifikovali až na jednotlivé odbory prírodných vied. Informačno-technologické pracovisko tu úspešne rieši všetky požiadavky odborných pracovníkov na vyhovujúcu evidenciu k všeobecnej spokojnosti. Odporúčame túto skutočnosť vziať do úvahy pri posudzovaní reálnosti a využitia nášho projektu digitalizácie zbierkových predmetov. Malý príklad: univerzálny nožik s dvadsiatimi funkciami môže byť dokonalým technickým aj dizajnerským výrobkom, ale odrezať ním krajec chleba je utrpenie, papier či nechty sa ním prakticky strihať nedajú a odpíliť konár sme ním ešte nikoho nevideli, i keď je to asi možné.

Napriek konštatovanému si myslíme, že programy na spracovanie zbierok sú veľmi dobrým a užitočným nástrojom, len by sme si mali uvedomiť skutočný význam, priority a možno zmeniť aj prístup pri jeho vytváraní.

Ako katalogizujeme v knižnici

Jitka Kmeťová
SEK Bratislava

Cataloguing in Library

Making catalogs – as the most important information sources, is the priority of The Slovak Economic Library. The base of these catalogs is formed by bibliographical records which are linked by authorities files.

Vstupnou bránou k informačným prameňom a zbierkam každej inštitúcie je katalóg. Je to základný prvok evidencie a nástroj funkčnej správy fondu, oficiálny a štandardizovaný informačný zdroj, ktorý umožňuje vyhľadanie a sprístupnenie informácií o existencii jednotlivých prvkov zbierky.

Pri tvorbe katalógov si treba uve-

domiť, že k informáciám pristupujeme rôzne – existuje subjektívna a objektívna hladina vnímania informácií. So zvyšujúcimi sa informačnými potrebami používateľov i samotnej inštitúcie dochádza k zmenám v spôsobe budovania katalógov všetkých pamäťových inštitúcií a vplyvom informačných a komunikačných technológií sú ešte markantnejšie. Tomuto je potrebné prispôbiť aj spôsob katalogizácie. Na tvorbu katalógu sa dá totiž nazeráť pohľadom interným a pohľadom používateľa. V čom sú odlišné?

Základom interného spôsobu katalogizácie je to, že katalogizátor ovláda štruktúru fondu a pre svoje potreby

nepotrebuje detailný popis, pretože k fondu neprístupuje s nepresnými požiadavkami.

Používateľský spôsob katalogizácie znamená, že katalóg je vnímaný ako prostriedok sprístupnenia informácií rôznorodému spoločenstvu používateľov.

Knižnice ako súčasť sústavy pamäťových inštitúcií majú s tvorbou katalógov azda najdlhšie a najobsiahlejšie skúsenosti. Slovenská ekonomická knižnica Ekonomickej univerzity v Bratislave (SEK) nedávno oslávila 60. výročie svojho vzniku a počas tohto obdobia prešla jej katalogizačná prax vývojom od vypracovávania zoznamov

kníh, tvorby katalogizačných lístkov až po verejne prístupný online katalóg. V tomto príspevku by som chcela priblížiť našu filozofiu tvorby katalógu a katalogizácie.

Základným princípom je budovanie katalógu tak, aby bol používateľsky komfortný – keďže naši používatelia sú z radov študentov, vedeckých a pedagogických pracovníkov, ale aj odbornej verejnosti. Celosvetovou tendenciou je centralizácia (dodržiavanie rovnakých pravidiel) a normalizácia. Preto dokumenty popisujeme detailne s maximálnym využitím unifikácie, noriem, štandardov a dohodnutých podmienok spracovania fondu. Východiskom pre nás sú Anglo-americké katalogizačné pravidlá (AACR2) a výmenný formát MARC. Aplikujeme však aj ďalšie dohody, ktoré vznikli na úrovni materskej inštitúcie a na úrovni medziodborovej. Uvedomujeme si, že unifikácia terminológie popisných údajov s použitím jednoznačných termínov umožňuje využívanie nášho katalógu viacerými účastníkmi s dosiahnutím minimálnej chybovosti.

Veľkou výhodou a zjednodušením tvorby popisu dokumentu sú možnosti číselníkov, kódovníkov a registrov. Tvar zápisu údajov v číselníkoch je vopred definovaný, čo uľahčuje prácu katalogizátora – už ich nemusí vymýšľať a pri každom popise dokumentu manuálne zapisovať, ale len z ponuky vyberie ten správny tvar. Nespornou výhodou je aj využitie číselníkov pri vyhľadávaní v katalógu. Používateľ v procese selekcie vyberá z číselníka hľadaný termín so zárukou jeho použitia v záznamoch a tým dosiahnutie relevantnosti výsledkov.

Pri bibliografickom popise dokument bližšie špecifikujeme využitím jeho väzby s autoritou.

Autorita je prvok vystihujúci popisovanú jednotku – jej vlastnosti, vzťah k inému objektu alebo subjektu. Autorita môže vo vzťahu k dokumentu vystupovať napr. ako autor, vydavateľ, dodávateľ, majiteľ, organizátor akcie, edícia, predmet. Aj medzi autoritami existujú

väzby a vzťahy – hierarchické, polyhierarchické, vzájomná súvislosť. Údaje o autoritách získavame z popisovaných dokumentov, ale aj z iných dostupných informačných zdrojov, ako sú encyklopédie, slovníky, študijné programy, webové stránky a katalógy iných knižníc.

Najdlhšie u nás budovaným súborom autorít sú predmetové autority – Slovník ekonomických termínov. Je to detailne vypracovaný tezaurus, špecializovaný selekčný jazyk z oblasti ekonómie a príbuzných vedných disciplín. Jeho základom sú vopred vytvorené súbory tém a vzťahy medzi nimi, aby pri vecnom spracovaní fondu bolo možné čo najlepšie vyjadriť obsahovú stránku dokumentu. Je významným prvkom nielen v procese spracovania a vyhľadávania, ale využíva sa aj pri systematickom ukladaní dokumentov v študovniach.

Súbor menných autorít tvoria záznamy o slovenských a zahraničných autoroch. Informácie v týchto záznamoch sú identifikátorom jednoznačného priradenia autorskej zodpovednosti (odlíšenie od autora s rovnakým menom). Vzhľadom na špecifické postavenie SEK ako akademickej knižnice je pre nás prioritou detailné spracovanie autoritatívnych záznamov pedagogických a vedeckovýskumných pracovníkov Ekonomickej univerzity s väzbou na korporatívne záznamy príslušných pracovísk univerzity.

Vznik súboru korporatívnych autorít súvisí s počiatkami automatizovaného spôsobu spracovania fondu, keď sa začali vytvárať registre vydavateľov a dodávateľov. V súčasnosti však väzbou korporácie a dokumentu vyjadrujeme všetky funkcie, ktoré korporácia vo vzťahu k dokumentu plní: autorská zodpovednosť, vydavateľ, dodávateľ, organizátor akcie atď. Veľkú pozornosť venujeme aj tvorbe autorít vedeckých a odborných konferencií a akcií.

Výhody budovania súborov autorít:

- selekčný prvok pre jednoznačný výber a použitie termínu pri spracovaní a sprístupňovaní dokumentov a informácií o dokumentoch,

- doťahovanie už raz vytvorenej autority do katalogizačného záznamu, čím sa zabraňuje zápisu odlišnej formy, duplicita a chybovosti,

- mnohonásobné využitie jedného autoritatívneho záznamu v procesoch spracovania, vyhľadávania a sprístupňovania, čo prispieva k vyššej efektívnosti práce,

- previazanie autoritatívnych a katalogizačných záznamov zaisťuje vzájomnú väzbu všetkých relevantných dokumentov k danej autorite a autority k dokumentom,

- používanie systému odkazov v autoritatívnych záznamoch naviguje katalogizátora aj používateľa k použitiu správnej formy autoritatívneho záhlavia.

Na záver azda toľko. Katalogizácia sa v súčasnosti stala vysoko odbornou prácou. Pre kvalitné informačné spracovanie fondu je dôležitá správna metodika a presnosť v kombinácii s individuálnym prístupom a vlastným prínosom katalogizátora.

Rozvoj informačných technológií a nárast informačných potrieb spoločnosti smeruje k nevyhnutnosti interoperability a prepojenosti pracovných postupov, čo zákonite mení pohľad na katalogizáciu. Už to nie je iba spôsob popisu fondu – nezáleží na tom, či sa jedná o zbierku kníh, múzejných predmetov alebo archívnych dokumentov. Hierarchická štruktúra katalógu, usporiadanie podľa kategórií a podkategórií prestáva byť prioritnou, náhradou je indexácia ako nástroj triedenia informácií. Preto je potrebné klásť veľký dôraz na podrobnosť popisu, presnosť a budovanie databáz s maximálnym využitím väzieb. Kvalita katalogizačných záznamov a efektívnosť vo vyhľadávaní sú totiž určujúce pre kvalitu celého katalógu.

LITERATÚRA

PLECENIKOVÁ, Iveta – KMEŤOVÁ, Jitka – DOLGOŠOVÁ, Jana. Budovanie súborov autorít v Slovenskej ekonomickej knižnici EU v Bratislave. In *Itlib: informačné technológie a knižnice*. ISSN 1335-793X, 2007, roč. 11, č. 1, s. 40–45.

Spracovanie geografických názvov v múzejnom tezauri

Kamila Píšová
SNM-CEMUZ

Processing of Geographic Names in the Museum Thesaurus

Museum thesaurus is a special dictionary used in processing of museum collections. It is a part of national project CEMUZ (Central evidence of museum collections in Slovakia) as one of items to build scientific museum's system.

Múzejný tezaurus je riadený slovník pojmov, ktorý sa používa pri spracovávaní zbierkových predmetov. Má určenú hierarchickú štruktúru a presne stanovené vzťahy medzi jednotlivými pojmami. Tento elektronický slovník riadenej múzejnej terminológie je ako integrálna súčasť projektu CEMUZ jedným z nástrojov budovania jednotného vedomostného systému múzeí Slovenskej republiky.

Na spracovávanie pojmov v múzejnom tezauri je vyvinutý špeciálny nástroj – Modul Autority, ktorý umožňuje výklad pojmov, ich vzájomné prepojenie, pripájanie záznamov z iných databáz a v neposlednom rade umožňuje prepojenie s databázou centrálného katalógu zbierkových predmetov SR.

Pri tvorbe riadeného múzejného slovníka je potrebné striktné dodržiavať stanovené pravidlá (platné pravidlá slovenského pravopisu, normy ISO a iné) a metodiku. Elektronická forma databázy zaručuje flexibilitu systému, čo vo svojej podstate kedykoľvek umožní aktualizáciu údajov a prispôsobenie sa aj tak živému a stále sa meniacemu systému, akým je slovenský jazyk.

Múzejný tezaurus sa po obsahovej stránke skladá z piatich skupín preferovaných výrazov, ktoré slúžia k unifikácii selekčných údajov (tieto výrazy sa v knihovníckej terminológii nazývajú

Seč

Typ miesta: obec

Súradnice: 48,8203 18,5031

Jazyk: (slk)

Identifikátor ISADN: svk-psi-geo-snm-0000043438

Hierarchická pozícia:

- Múzejný tezaurus
- ... Miesta
- Svetadiel (geografia)
- Európa
- <európske štáty>
- Slovensko
- <územnosprávny celok>
- Trenčiansky kraj
- okres Prievidza
- Seč

Podoba záznamu o geografickom názve po implementácii z Geoportálu ÚGKK SR

autority). Uvedené skupiny termínov tvoria: osobné mená, korporácie, geografické názvy, predmety a pojmy.

V nasledujúcej časti si bližšie charakterizujeme geografické názvy a ich spracovávanie v Module Autority.

Prvoradým účelom ich spracovávanie vo výkladovom slovníku múzejných termínov nie je len dosiahnutie unifikácie geografických výrazov, ale predovšetkým ich následné použitie pri spracovávaní zbierkových predmetov a údajov o ich pôvode v katalogizačnom systéme ESEZ 4G. Práve na základe konkrétneho popisu bude možné čo najpresnejšie určiť miesta – geografické lokality (mestá, obce, polia, lúky, pasienky, potoky i historické štátne celky a pod.) súvisiace s pôvodom zbierkového predmetu.

V súčasnej štruktúre tezaury sú názvy geografických lokalít včlenené do fazety (kapitola, ktorá zastáva naj-

vyššiu úroveň v hierarchii múzejného výkladového slovníka) Miesta. Tá sa následne člení do piatich podkapitol – hierarchických mien (Geomorfologický celok, Historický štátny celok, Oceán, Svetadiel a Vodný tok). Tieto sú ďalej vetvené na nižšie hierarchické úrovne. V dnešnej štruktúre tezaury sú nájditelné názvy všetkých miest a obcí Slovenska. Databázu Názvoslovia Slovenskej republiky oficiálne spravuje a za jej obsah zodpovedá správca Geoportálu – Geodetický a kartografický ústav v Bratislave, ktorý je rozpočtovou organizáciou v pôsobnosti Úradu geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Tento poskytol v septembri 2008 pracovisku CEMUZ na základe oficiálneho listu generálneho riaditeľa SNM, Petra Marákyho číselník lokalít SR s odkazmi na dáta v Geoportáli ÚGKK SR. Číselníky boli následne implementované do systému, ale ich

Bojnice

Kúpeľné mesto v Hornonitrianskej kotline o výmere 19 923 883 m², s počtom obyvateľov 4951 (k 31.12. 2007). Sú známe liečebnými kúpeľmi, národnou kultúrnou pamiatkou - zámkom Bojnice a zoologickou záhradou z roku 1955.

Typ miesta: mesto

Súradnice: 48.7813 18.5853

Jazyk: (slk)

Identifikátor ISADN: svk-psi-geo-snm-0000041416

Alternatívne názvy: Weinitz - (deu)
Bajmócz - (hun)

Zdroje: Zoznam slovenských miest, obcí a vojenských obvodov
Genealogy.com
Exonymy - Vergessene Ortsnamen NG
Mesto Bojnice
Mestská a obecná štatistika MOŠ
BÁRTA, Vladimír. Bojnice včera a dnes. Slovenská Ľupča: AB ART press, 2007. 87 s. ISBN 80-89270-01-8
Encyklopédia miest a obcí Slovenska. Lučenec: P5-Line, 2005. s. 238. ISBN 80-969388-8-6
KOVÁČ, Ján et al. Bojnice. Banská Bystrica: Stredoslovenské vydavateľstvo, 1961. 254 s.

Dátumy: dátum prvej písomnej zmienky: (určite): 1113
dátum pridelenia mestských výsad: (určite): 1366

Poznámka: 1. URL v poli Zdroje zo dňa: 2008-11-28. 2. Mesto Bojnice je označované ako "perla Hornej Nitry".

Vzťahy: súvisí s Kanianka
súvisí s Opatovce nad Nitrou
súvisí s Mikroregión Maqura Strážov

Zdroje Z39.50: Bojnice (Slovensko) (Báze Národných autorít)

Hierarchická pozícia:

- Múzejný tezaurus
- Miesta
- Svetadiel (geografia)
- Európa
- <európske štáty>
- Slovensko
- <územnosprávny celok>
- Trenčiansky kraj
- okres Prievidza

Podoba záznamu o geografickom názve po spracovaní katalogizátorom

podoba bola po obsahovej stránke pre múzejnú obec nedostačujúca.

V záznamoch chýbal najdôležitejší aspekt obsahovej štruktúry – výklad pojmu a iné dôležité informácie, ktoré umožnia, aby bol záznam čo najlepšie vyhľadateľný (alternatívne názvy – zastarané, inojazyčné, krajové a pod.). Nič však nie je stále a nemenné, a tak sa začali formulárové polia záznamu Geografického názvu meniť do prijateľnejšej podoby pre potreby múzejníkov. Do pola alternatívne názvy postupne pridávame všetky známe ekvivalenty geografického termínu – slovenské i inojazyčné, súčasné aj zastarané. Systém nám umožňuje pridať vďaka opakovanému spôsobu zápisu viacero variantov, čím sa stáva výraz oveľa

vyhľadateľnejší. V krátkom, stručnom a výstižnom popise charakterizujeme najdôležitejšie informácie o spracovávanom geografickom názve, ktoré v poli Zdroje podložíme overenými a spoľahlivými (minimálne dvomi) zdrojmi informácií – elektronickými alebo tlačnými. Opäť je potrebné vyzdvihnúť kvalitu elektronickej databázy, ktorú je možné kedykoľvek doplniť a aktualizovať. Pole Širší kontext nám umožní stanoviť širšie súvislosti dotýkajúce sa spracovávaného výrazu. Pomocou jedno- alebo viacsovných výrazov môžeme v databáze neskôr vyhľadať všetky súvisiace geografické názvy. Veľmi obľúbené je pole Poznámka, v ktorom doplníme ľubovoľné relevantné informácie o geografickom výraze, prípadne

v ňom uvádzame údaj, kedy sme vytvorili odkaz na elektronický informačný zdroj v Zdrojoch informácií. V poli Súradnice s využitím GoogleMaps stanovíme zemepisnú šírku a dĺžku spracovávaného geografického výrazu. V poli Dátumy majú priestor všetky dátumy dôležité pre náš výraz (dátum vzniku, dátum prvej písomnej zmienky, dátum pridelenia mestských privilégií a pod.). V zdrojoch uvedieme všetky zdroje informácií použité pri popise spracovávaného geografického výrazu. Použitím systému vzťahov a odkazov dokážeme geografický výraz poprepájať s inými záznamami v tezauri, s konkrétnymi zbierkovými predmetmi, nachádzajúcimi sa v databáze CEMUZ alebo inými či už tlačnými alebo elektronickými dokumentmi. Na záver práce môžeme k nášmu záznamu o výraze pripojiť pomocou internetového protokolu Z39.50 iné záznamy o ňom alebo s ním súvisiace z iných elektronických databáz (Library of Congress, Národní knihovna ČR). Výsledok práce napokon nielen na efekt, ale predovšetkým na úžitok vyzereá výborne.

Čo teda potrebujeme k práci? Oboznámiť sa s prácou v Module Autority, presne dodržiavať stanovenú metodiku, normy, pravidlá, hierarchickú štruktúru, hľadať overené zdroje informácií, a predovšetkým mať chuť svojim pričinením podieľať sa aj touto formou na budovaní jednotného vedomostného systému.

LITERATÚRA

Centrálny katalóg múzejných zbierok [online]. [citované 20. marca 2009]. Dostupné na <www.cemuz.sk >.

JURKOVIČ, J. 2008. Terminológia [online]. [citované 20. marca 2009]. Dostupné na <http://portal.cemuz.sk >.

MAJCHROVČOVÁ, V. 2008. Múzejný tezaurus [online]. [citované 20. marca 2009]. Dostupné na < http://www.snm.sk/cemuz/?prispevok=193 >.

Foto: autorka

Muzejní pedagogika nebo Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví?*

Alexandra Brabcová

Momentum Consulting – management kulturně historického dědictví, Praha

Museum Education or Bringing up Relationship towards Historical Cultural Heritage

In the Czech Republic, as well as in Slovakia the museum education activities are successfully developed in order to raise future visitors for museum institutions and to mediate to visitor the knowledge, gathered in museums. In this connection methods of museum education are frequently mentioned. The paper concentrates upon fundamental content of this education, which – according to author's opinion – is education developing relationship to historical cultural heritage. Museum education (Museumspedagogik) as a discipline itself handles the form, concrete methodical proceedings and partial contents of this education. Independent discipline within museum education is education by means of art, belonging to the sphere of art museums and galleries.

V České republice i na Slovensku se v současné době dynamicky rozvíjí vzdělávací aktivity muzeí, jimiž si tyto instituce vychovávají své budoucí návštěvníky a zprostředkovávají jim své vědění. V této souvislosti se často mluví o muzejní pedagogice. V tomto úvodním článku bych se ráda zaměřila na stěžejní obsah tohoto vzdělávání, jímž je – podle mého soudu autorky – výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví. Samotná muzejní pedagogika jako disciplína pak spíše zachází s formou, konkrétními metodickými postupy a dílčími obsahy této výchovy. Svěbytnou disciplínou v rámci muzejní pedagogiky je výchova umě-

ním, která patří do sféry muzeí umění a galerií.

Kulturně historické dědictví

Myšlenka spojit péči o ochranu přírodních a kulturních památek lidstva, tedy jakéhosi **světového dědictví** byla poprvé diskutována na konferenci OSN v roce 1972. V tomtéž roce byla schválena *Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví* (The Convention concerning the Protection of World Cultural and Natural Heritage), která vstoupila v platnost v roce 1975. *Úmluva* sdružuje 178 států. Jejím hlavním posláním je povinnost smluvního státu zabezpečit označení, ochranu, zachování a předávání kulturního a přírodního dědictví **budoucím generacím**.

V rámci *Úmluvy* je kulturní dědictví definováno jako „hmotný nebo duchovní, přírodní nebo uměle vytvořený doklad, jemuž je přikládán estetický, historický, vědecký nebo duchovní význam.“

Pokud má zůstat toto dědictví zachováno a rozvíjeno, je zapotřebí, aby současné i budoucí generace rozpoznávaly jeho význam a vnímaly jeho smysl pro svůj vlastní život. Náplní výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví (jako integrující disciplíny muzejního vzdělávání) by mělo být umožnit mladým lidem získat takové vědomosti, dovednosti a schopnosti, které jsou důležité pro to, aby se mohli zapojit do života daného místa a porozuměli ojedinělosti jeho kulturně historického vývoje – jeho odlišnosti a unikátnosti. Je zapotřebí, aby k místu, kde žijí, uměli také vztáhnout historii své rodiny i svou budoucnost. Aby se naučili vnímat sebe sama jako jeho součást

– a tím mohli přispívat k jeho uchování, ochraně a rozvoji a nacházet v něm pro sebe sama uplatnění. Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví by měla a mohla přispět k takovému rozvoji jejich osobnosti, který je předpokladem k činění kompetentních voleb a rozhodnutí v osobním, profesním a zejména občanském životě.

Poznávání světa na základě studia vlastní lokality

Historické prostředí okolo nás bylo vytvořeno někdejší lidskou aktivitou, může se jednat o vesnici, město nebo zemědělskou oblast. Je důležité, aby děti porozuměly tomu, že historické prostředí je všude kolem nich. Studium místního historického charakteru nabízí vynikající příležitosti pro spolupráci muzea a školy. Vztahuje se k přítomnosti, stejně jako k minulosti i budoucnosti, a týká se vlastní zkušenosti dětí. Každá lokalita má budovy a krajinu, movité i nemovité památky – a jejich studium by mělo být zakořeněno ve vlastním prostředí dětí, mělo by je vtahovat do historie místa, kde se odehrává jejich život a směřovat je k rozhodnutím, která mohou učinit o své vlastní budoucnosti.

Jedná se o téma, které je natolik zajímavé, aby přitáhlo osmileté a zaujalo osmnáctileté. Může být založeno jak na praktické, tak na teoretické práci, zavádí je mimo školní třídu a do komunity. Jeho obsah může mladé lidi silně zaujmout a stimulovat zapálenou diskusi. Představuje také přímý a hmatatelný způsob jak je připravit na občanství. A co je nejdůležitější – umožňuje práci v terénu, která je levná a přístupná. Téměř každá lokalita má nějakou historickou budovu v peší vzdálenosti

a budovu muzea či památku s mobilizačním, dostupnou veřejnou dopravou.

Historické prostředí leží všude kolem nás. To, co se různě je rozsah, v jakém zůstalo zachováno v současném prostředí a to, jak jsme schopni si jej v něm uvědomit. Téměř všechna místa ať již městská nebo venkovská, vrchoviny či nížiny, industriální nebo zemědělské oblasti obsahují důkazy o některých stránkách lidské činnosti v minulosti. Na mnoha místech se nachází zřejmé důkazy minulosti v budovách a struktuře města nebo vesnice. V jiných městech mohou být tyto důkazy stejně významné, ale skryté a dají se objevit technikami terénní práce. Artefakty a doklady lidské činnosti v muzeu tyto všechny roviny propojují, proto by muzeum mělo být základnou, z níž je možno konat poučené výpravy do okolí a vracet se zpět k dalšímu prohloubení ukořistěných poznatků s nenásilnou radostí z poznávání.

Obsah výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví je tvořen třemi vzájemně provázanými obsahovými rovinami:

- **kulturně historické dědictví, život a společenství vybraného místa či lokality** (umožňuje poznávat a zkoumat kulturně historického dědictví v souvislosti s životem daného regionu či vybrané lokality a příběhem konkrétního místního společenství)

- **místní pamětové a kulturní instituce** (umožňuje děti a mladé lidi naučit využívat tyto instituce k získání informací vztahujících se k životu regionu, osvojit si poznatky o jejich fungování ve společnosti a porozumět významu jednotlivých společensko-vědních disciplín a jejich informačním potenciálu)

- **paměť žijících generací** (umožňuje zachytit paměť žijících generací v dané lokalitě prostřednictvím orální historie a napomáhat budování souměřitelnosti v rámci daného místního společenství, formování komunity, která sdílí nejenom společnou historii, ale i postoje a hodnoty a pomáhá tím formovat společnou budoucnost).

Projekty, učící vztahu ke kulturně historickému dědictví by si měly klást za cíl:

- naučit mladé lidi uvažovat jasně a hluboce o místě, kde žijí

- naučit je objevovat vlastní společenství (komunitu) jako prostředí, kde se odehrávaly dějinné události

- pěstovat vztah k životnímu a přírodnímu prostředí, kulturně historickému dědictví, včetně nehmotného, které se objevuje v tradicích, slavnostech, zvycích a místní kultuře.

Přínos výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví k rozvoji osobnosti dětí a mladých lidí tak spočívá v mnohovrstevnaté nabídce, která rozvíjí vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnoty dětí a mladých lidí. Málokterá instituce má v této oblasti potenciál takové nabídky, jako právě muzeum.

Oblasti, které Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví rozvíjí jako nabídka pro školu

Vědomosti, dovednosti a schopnosti:

- umožňuje rozvíjet vnímavost vůči okolnímu prostředí

- rozpoznávat jeho kulturní a historickou mnohovrstevnatost

- oceňovat jeho jedinečnost a porozumět tomu, co je v něm hodnotné a proč

- porozumět významu detailu pro celkový vzhled budov a prostranství a v designu

- umožňuje pochopit a zakusit místní kulturní historii jako zajímavou a zábavnou zkušenost

- vede k pochopení složitosti a rozporů vývoje kulturní historie a jejich širších souvislostí v daném místě

- vede k osvojení si dovedností komunikovat se staršími spoluobčany a profesionálními pracovníky z institucí

- umožňuje získat odůvodněné sebevědomí příslušníka určitého místa a společenství

- vytváří představu o tom, proč se kulturně-historický vývoj místa ubíral daným směrem

- učí využívat potenciál pamětových institucí pro vlastní potřeby

- přispívá ke schopnosti ocenit zkušenost a životní příběh starších generací.

Postoje a hodnoty:

- rozvíjí emocionální citlivost k vlastnímu městu a regionu, schopnost zakoušet a rozpoznávat emoce, které v dětech vyvolává

- vede k uvědomování si hodnoty vlastního místa, kde žák bydlí, vytváří pocit odůvodněné hrdosti

- napomáhá k uvědomění si toho, co je v něm osobně nenahraditelné a mělo by zůstat zachováno pro vlastní pocit zakotvenosti

- přispívá k vnímání proměn místa, k pochopení příčin těchto proměn a vytvoření vlastního postoje k nim

- podněcuje, prohlubuje schopnost se vlastním osobitým způsobem k místu vztahovat tvořivě jej uchopit ve vlastní tvorbě

- přispívá k utváření emocionálně mnohovrstevnatější osobnosti

- vede k odpovědnosti za místo svého života, učí vnímat jeho kvality a estetické hodnoty

- stimuluje, koriguje, ovlivňuje předsudky nebo ignoraci vůči hodnotám místa svého života.

Modelové projekty *Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví* by měly umožnit dětem a studentům pracovat s texty a pracovními listy za účelem interpretace pramenů z různých zdrojů: dokumentů, artefaktů, různých předmětů z vytvářeného prostředí. Jiným pramenem je orální historie, zachycení svědectví pamětníků, která zároveň pěstuje jejich vztah ke starší generaci a její zkušenosti. Studenti mohou využívat i vizuální materiály jako prameny informací o minulosti a současnosti. Muzeum ve spolupráci se školou také může organizovat návštěvu památek jako nástroj interpretace, analýzy a evaluace. Ve školním kurikulu mohou tyto projekty sloužit jako konkretizace učebních látek v předmětech

jako je dějepis, zeměpis, občanská výchova, výuka jazyků, výtvarná nebo dramatická výchova. Dalším obohacujícím je společné učení a vytváření kulturní gramotnosti dětí a studentů.

* Článek byl zpracován s přihlédnutím k metodice materiálů English Heritage London.

Teze Výchovy ke vztahu ke kulturně historickému dědictví v oblasti vzdělávacích kompetencí byly zpracovány jako nabídka průřezového tématu do Školních vzdělávacích programů ve spolupráci s PaedDr. Markétou Pastorovou, Výzkumný ústav pedagogický Praha.

cích kompetencí byly zpracovány jako nabídka průřezového tématu do Školních vzdělávacích programů ve spolupráci s PaedDr. Markétou Pastorovou, Výzkumný ústav pedagogický Praha.

Múzejná pedagogika v Brne

Marcela Lukáčová

SNM-Oddelenie múzejnej pedagogiky

Museum Education in Brno

The Slovak National Museum

– Education Department organized a two-day study trip for the museum professionals to Brno. The author gives a short account on some educational programs of Brno museums and maps concisely the present condition of museum education in the Czech Republic.

V priebehu posledných pár mesiacov som bola veľakrát v Brne – vždy pracovne. Často sa tu (a v iných českých mestách) konajú akcie, semináre a programy, zamerané na vzdelávanie v múzeách. V novembri 2008 tu prebehla dvojdňová konferencia *Múzeum a škola*, vo februári tohto roku som tu objavovala systém výučby múzejnej pedagogiky na Masarykovej univerzite a tiež bohatý zdroj múzejno-pedagogickej literatúry v knižnici Katedry UNESCO pre muzeológiu a svetové dedičstvo. Naposledy ma do Brna priviedla dvojdňová študijná cesta, ktorú sme ako Slovenské národné múzeum-Oddelenie múzejnej pedagogiky organizovali pre našich pracovníkov – múzejných pedagógov.

V porovnaní s našim domácim prostredím je múzejná pedagogika u českých susedov objektívne o krok či dva popredu. Navonok pritom nie je tento náskok viditeľný – ponuky vzdelávacích programov pre školy a verejnosť českých a slovenských múzeí sú porovnateľné. Rozdiel je však v tom, že v Čechách sa múzejná pedagogika

rozvíja ako vedná a univerzitná disciplína. Českí kolegovia, na rozdiel od nás, publikujú, reflektujú oblasť vzdelávania v múzeách v odbornej literatúre. Vytvárajú metodiku programov a odborne ju spracovávajú, predstavujú na konferenciách a v zborníkoch. Na Slovensku chýbajú autori ako Radek Horáček, Alexandra Brabcová, Vladimír Jůva a ďalší, ktorí by vydávali samostatné odborné state a publikácie, zamerané na vzdelávacie disciplíny uplatňujúce sa v múzeách. Už niekoľko rokov aktívne fungujú na pôde českého múzejníctva profesné združenia, upriamené na múzejnú pedagogiku (v rámci Asociácie múzeí a galérií ČR, Rady galérií ČR a pod.). Niekoľko krát za rok tu prebiehajú odborné konferencie, orientované na spoluprácu školy a múzea či na múzejnú pedagogiku všeobecne. Na Masarykovej Univerzite v Brne má múzejná a galerijná pedagogika svoje miesto a gestorov. Na Katedre Výtvarnej výchovy Pedagogickej fakulty sa sprostredkovaniu umenia deťom a animačným metódam už dlhodobo venuje Doc. Radek Horáček (vedúci katedry) a jeho ďalší kolegovia. V rámci posledných dvoch rokov magisterského štúdia sa múzejnou pedagogikou intenzívne zaoberajú aj poslucháči Muzeológie na Ústave archeológie a muzeológie (Oddelenie muzeológie, FF MU). Sú to dôležité predpoklady etablovania tejto disciplíny a tiež dôvody, prečo sme sa vybrali do Brna.

V rámci našej spoločnej pracovnej cesty sme zo všetkých brnianskych

múzeí vybrali tri, ktoré môžu byť pre múzejného pedagóga dobrým študijným materiálom. Je to predovšetkým *Detské múzeum*, ktoré bolo založené a funguje na pôde Moravského zemského múzea. Keďže u nás detské múzea zatiaľ neexistujú, bolo pre nás zaujímavé preskúmať ako presne táto organizácia pracuje. Detské múzea sú (zväčša) zbierkotvorné, profesionálne organizácie, ktoré rozvíjajú všetky múzejné oblasti a činnosti, ale zameriavajú sa výlučne na detského diváka a rodiny s deťmi. Hlavný princíp, ktorý sa snaží uplatniť aj moravské Detské múzeum, a ktorý ho odlišuje od iných múzeí, je možnosť voľnejšej manipulácie s múzejnými exponátmi. Múzeum pripravuje dva krát za rok tematickú výstavu vo vlastných (veľmi malých) priestoroch a uplatňuje pri tom špecifické postupy inštalácie, ktorá divákovi vždy umožňuje dotýkať sa a bližšie skúmať vystavené predmety, zahrať sa, voľnejšie sa pohybovať, urobiť si pokus a pod. K výstavám múzeum ponúka tematické vzdelávacie programy a dielne pre rôzne skupiny návštevníkov (pre ZŠ a SŠ aj v nadväznosti na učebné osnovy). Pre veľkú vyťaženosť múzea školami sú jeho priestory sprístupnené verejnosti až od druhej hodiny poobede a cez víkendy. Ministerstvo kultúry ČR identifikovalo *Detské múzeum* ako progresívne múzejno-pedagogické pracovisko, a preto ho v roku 1996 vyhlásilo za Centrum pre rozvoj múzejnej pedagogiky. Múzeum teda pôsobí aj ako metodické pracovisko, snaží sa

napíňať túto neľahkú úlohu a podporovať rozvoj vzdelávania aj v iných českých múzeách.

Osobne ma veľmi zaujal prístup a pestrosť vzdelávacích programov, ktoré poskytuje *Múzeum rómskej kultúry* v Brne. Múzeum je podľa mňa príkladom toho, že aj s jedným pracovníkom a s menším rozpočtom sa dá táto činnosť rozvíjať zmysluplne, dlhodobo a systematicky, ak je založená na premyslenom pláne či stratégii vzdelávania, s ktorou je stotožnené celé múzeum. Múzejná pedagogička, pani Palacká, koncipuje a koordinuje celú túto činnosť sama (s občasnou pomocou kurátorov), vytvára si celé série drobných pomôcok a didaktických materiálov, ktoré používa pri tematických vzdelávacích programoch. Múzeum mapuje a prezentuje kultúru rómskej

menšiny. Školské skupiny a mladí ľudia tu môžu využiť animačné programy k výstavám, bádateľom je k dispozícii študovňa, verejnosť môže v múzeu navštevovať kurzy rómskeho jazyka atď. Pre deti z okolia je v múzeu pripravený program v rámci detského klubu, pre rómske deti tu funguje aj individuálne doučovanie školských predmetov (realizujú ho dobrovoľníci v priestoroch múzea). Múzeum aktívne hľadá cestu k spolupráci s rómskou komunitou z najbližšieho okolia.

Z pohľadu múzejnej pedagogiky sme v Technickom múzeu nevideli tú najzaujímavejšiu časť – experimentárium, ktoré bolo bohužiaľ v rekonštrukcii. Je súčasťou výstavných priestorov a funguje ako objavovňa či veľká otvorená technická dielňa so špecifickými interaktívnymi exponátmi. Usadili sme

sa teda v tvorivej dielni a vypočuli si, aké programy a workshopy v nej prebiehajú. Jej technické vybavenie a priestory nás očarili, ale prekvapilo nás tematické zameranie dielní, ktoré nebolo takmer vôbec prepojené s múzeom a jeho zameraním. Prehliadka expozícií nás ale opäť nadchla. Mohli sme si vypočuť všetky vystavené hudobné nástroje, ohmatať si expozíciu Kultúra nevidiacich i aktuálnu výstavu Oddelenia dokumentácie tyflopédických informácií (predtým Oddelenie pre slepeckú históriu) o braillovom písme, spustiť vodný mlyn či pozrieť sa ako funguje parný stroj.

Ak sa chcete inšpirovať pre vašu ďalšiu prácu, dozvedieť sa viac o múzejnej pedagogike a vidieť ju v praxi, spravte si výlet do blízkeho Brna.

Bábkové divadelné dni na hrade Modrý Kameň

Jaroslav Hanko

SNM-Múzeum bábkarských kultúr a hračiek hrad Modrý Kameň

Puppetry Days at Modrý Kameň Castle

Modern Museum can exceed its usual role as „preserve“ or „documentator“ of old traditions. It can be also conducive to sustain these traditions as lively part of our culture. Slovak National Museum – Museum of Puppetry and Toys at Modrý Kameň Castle can express itself as a cultivating medium for this kind of art. Last year we did it in project Puppetry Days.

V novembri 2007 začalo Slovenské národné múzeum realizovať projekt *Moderné múzeum: Vzdelávacie programy pre 3. tisícročie*, zameraný na ďalšie vzdelávanie pracovníkov múzeí SNM, a to prostredníctvom kurzov a tréningov v rôznych oblastiach. Mal som možnosť zapojiť sa do tohto projektu ako jeden

z účastníkov tréningových cyklov venovaných múzejnej pedagogike.

Počas tréningov som získal nový pohľad na múzejnú pedagogiku a uvedomil som si jej nevyhnutnosť v každom múzeu. Svoj obzor som si rozšíril aj 5-dňovým študijným pobytom v múzeách a kultúrnych inštitúciách vo Veľkej Británii. Práve tu už sa múzeá a galérie stali miestom stretnutí a príjemného trávenia voľného času. Obrovský dôraz sa tu kladie na atraktívne formy vzdelávania a tejto oblasti muzeálnej komunikácie sa venuje náležitá pozornosť. V hudobnom múzeu si môžete napr. vyskúšať netradičné hudobné nástroje, v prírodovednom múzeu skúmate rôzne preparáty v objavovni, na výstave o problematike odpadov nájdete tvorivú dielňu na umelecké spracovanie druhotných surovín. V galériách si zas

môžete vytvoriť vlastné obrazy, napríklad ľubovoľnou kombináciou pripravených dielov, zabavíte sa na množstve skladačiek, detských hier a edukačných pomôcok. Múzejné vzdelávanie, založené na dobrovoľnom a neformálnom prístupe, zaujme návštevníkov všetkých vekových skupín. Svoju úlohu zohrávajú aj rôznorodo sprostredkované vnemy tej istej skutočnosti alebo sprostredkovanie danej témy v rôznych súvislostiach.

Účasť na tomto projekte prispela k zmene môjho pohľadu na múzeum aj na prácu nášho múzea v oblasti múzejnej pedagogiky. Slovenské národné múzeum má ambíciu byť moderným múzeom, a preto má možnosť nielen uchovávať a prezentovať zbierkové predmety, ale stať sa aj akýmisi novodobým miestom zábavného

a aktívneho vzdelávania. Veď podstatnou úlohou múzea je práve umožňovať zážitky, na základe ktorých sa mení myslenie publika.

My na hrade Modrý Kameň máme tú výhodu, že naše expozície sú pre deti zaujímavé, hoci aj s bežným výkladom. Aby však naše múzeum presiahlo svoju tradičnú úlohu „uchovávateľa“ či „dokumentátora“ niečoho dávneho, aby prispelo k zachovaniu tradície bábkového divadla, resp. dalo možnosť bábkohercom prezentovať svoje umenie a zároveň k tomuto „remeslu“ priviedlo aj mladšiu generáciu, vynaložili sme aj v uplynulom roku veľa energie na voľnočasové aktivity detí a mládeže.

Nosným projektom v oblasti múzejnej pedagogiky v našom múzeu boli Bábkové divadelné dni. Na príklade súčasných bábkových súborov sme sa snažili poukázať na vývoj bábkového divadelníctva, na jeho zmeny v priebehu histórie a predovšetkým sme sa snažili upriamiť pozornosť na najstaršie obdobie bábkového divadla, ktoré reprezentuje tradičné marionetové divadlo.

Z prostriedkov prioritného projektu sme zabezpečili kópiu tradičnej divadelnej scény z etapy rodinných divadiel v Československu v medzivojnovom období. Divadielko s plne funkčnou originálnou elektronikou a osvetlením pre 22 centimetrové marionety firmy Műnzberg je umiestnené v tvorivej dielni, ktorá bola zriadená v našom múzeu už v roku 2006. Návštevníci, a najmä tí najmenší, si môžu vyskúšať hru v takomto tradičnom bábkovom prostredí.

Samotných bábkových dní sa tento rok realizovalo jedenásť v priebehu štyroch mesiacov, pričom išlo o nesúťažné prehliadky bábkarských súborov. Bolo odohraných štrnásť divadelných predstavení. Na podujatiach sa zúčastnilo celkom 2 076 detí, z toho aj 163 telesne postihnutých. Okrem klasických bábkových predstavení bol odprezentovaný aj *Minikurz animácie bábok*, kde sme deťom predstavili rôzne typy bábok a spôsob ich vodenia, pričom si deti mohli každý z nich vyskúšať. Na každé z predstavení sme

presúvali časť tvorivej dielne na nádvorie, kde si deti mohli vyskúšať výrobu vlastných bábok z papiera alebo textilu, vyrábali si plošné papierové bábk „spodové“ aj zhora ovládané, tiež textilné bábk – maňušky. Svoje bábk si mohli hneď vyskúšať v pripravených kulisách. Staršie deti vyrábali celé bábkové divadielka, vrátane čelných portálov a jednotlivých kulís z kartónu a krabíc. Najšikovnejšie deti v skupinách vytvorili

Bábkové tvorivé dielne

Bábkový divadelný deň

vlastnú krátku divadelnú hru, vyrobili k nej jednoduché bábk a odohrali predstavenie pre svojich spolužiakov. Tvorivá dielňa bola jednou z najzaujímavejších častí programu, pretože tu sa mohli žiaci naplno prejavovať vo svojej fantázii.

V rámci projektu Bábkových divadelných dní sme súčasnú tvorivú dielňu rozšírili o výrobu tradičných drevených marionet. Podľa technických výkresov originálnych bábok si deti môžu vyrobiť napríklad kópie műnzbergových marionet, vyskúšať si odlievanie hlavičiek a končatín takýchto bábok tak, ako sa vyrábali v minulosti. Deti tiež môžu kompletizovať plošné drevené bábk podľa originálnych predlôh. Môžu skúsiť výrobu vahadiel aj vyvážovanie marionet. K dispozícii majú tiež predlohy historického nábytku a ďalších kulís. Tvorivá dielňa sa týmto krokom priblížila k drevu, ako tradičnému materiálu používanému v bábkovom divadle.

Týmto a ďalšími aktivitami sa v Múzeu bábkarských kultúr a hračiek snažíme o zachovanie tradície bábkového divadla na Slovensku. Tak ako kurátori, kustódi a dokumentátori zveľadujú zbierkový fond bábkarských kultúr

a snažia sa ho systematicky rozširovať, tak aj kultúrno-propagačné oddelenie a oddelenie múzejnej pedagogiky pracujú na tom, aby sa tomuto druhu umenia prisúdilo postavenie, ktoré si zaslúži. Chceli by sme, aby sa na pôde múzea vytvorila platforma pre stretávanie profesionálnych aj amatérskych bábkarských súborov a vzájomnú výmenu skúseností. Usilujeme sa o zachovanie tradície bábkového divadelníctva, o propagáciu bábkového divadla medzi širokou verejnosťou a návrat k tradičným formám tohto nádherného umenia.

Minikurz animácie bábok

Foto: autor

Detskí sprievodcovia svetom umenia

Daniela Čarná

Galéria mesta Bratislavy

Children's Guide by the World of Arts

Bratislava City Gallery publishes series of the Children's guides to approach the world of art for children by using simple interactive way. These guides are destined for (not only) children from 5 to 13 years, and it is possible to get them by buying admission card to exhibition.

Galerijná pedagogika má na Slovensku svoju tradíciu. Popri v minulosti neraz skôr osvetovo zameranej kultúrno-výchovnej činnosti, nadväzuje najmä na výtvarnú pedagogiku, intenzívne rozvíjanú autormi neoficiálnej výtvarnej scény, ktorí počas normalizácie, v 70. – 80. rokoch 20. storočia, zväčša pôsobili ako progresívni pedagógovia na základných a stredných umeleckých školách. Význam a opodstatnenie vzdelávacích východísk sa postupne začína odzrkadľovať aj v samotnom prístupe inštitúcií ku koncipovaniu výstav na viacerých interpretačných úrovniach, schopných osloviť rôzne vrstvy návštevníkov. Otvorením výstav sa totiž komunikácia s divákom nekončí, ale naopak, iba začína. Okrem samotného spôsobu inštalácie, architektúry výstavy či sprievodných textov, galérie realizujú sprievodné podujatia, vzdelávacie programy a vydávajú sprievodné materiály. Medzi nimi majú popri katalógoch svoje stále častejšie miesto metodické materiály pre pedagógov a tzv. sprievodcovia výstavou, ktorí sprostredkujú často náročné témy výstavy najmladším návštevníkom – deťom a mladým ľuďom. Nie je to forma bedekra, ktorý nás informuje, čo kde nájdeme, ale skôr návod, ako sa možno na diela pozerať. Sprievodcovia môžu mať formu skladačky (Detský sprievodca k výstave Leonarda da Vinci, SNM 2006; Umenie áno, ale s nadhľadom, k výsta-

ve Davida Hockneyho, SNG 2007; Detský sprievodca umením grafiky, SG B. Bystrica 2008), pracovných listov (Päť zmyslov pre umenie, GPMB Liptovský Mikuláš 2006), pracovného zošita (Môj zoom, k stálym expozíciám SNG, 2006; Umenie hrou, ku stálej expozícii umenia 20. storočia, GPMB L. Mikuláš 2008; Moja prvá návšteva galérie, GMAB Trenčín 2008) alebo časopisu (Ako žiješ, k výstave Ako sme žili, SNM 2008).

Vzdelávanie na pôde Galérie mesta Bratislavy je zamerané predovšetkým na sprostredkovanie hodnôt moderného a súčasného umenia, ktoré reflektuje aktuálny svet okolo nás. Popri vzdelávacích podujatiach k výstavám a periodických programoch pre školy *Umenie zblízka* a *Štipendium Radislava Matuštika* pre študentov vysokých škôl, sa galéria užšie zamerala na individuálneho detského návštevníka, ktorý do galérie neprichádza so školskou skupinou, ale so svojimi rodičmi. Okrem usporadúvaných aktivít začala galéria pre túto kategóriu návštevníkov k vybraným výstavám a stálym expozíciám vydávať edíciu *Detských sprievodcov*, určených pre deti od piatich rokov. Ich cieľom je najmladšiemu divákovi sprostredkovať zážitok z vnímania sveta výtvarného umenia a radosť z jeho objavovania. Detskí sprievodcovia vo forme pracovného listu – štvorcovej farebnej skladačky s interaktívnymi úlohami, jednoduchým zrozumiteľným spôsobom približujú osobnosť alebo tému výstavy. Zameriavajú sa na niekoľko vybraných diel či problémov, ktoré rozvíjajú vo viacerých rovinách. Jednoduché zadania vedú formou hry k aktívnemu vnímaniu výstavy a vzburdeniu záujmu o umelecké dielo (úlohy typu „nájdí rozdiely medzi dvoma dielami; nájdí dielo podľa jeho detailu; dokreslí, ako by udalosť na obraze mohla pokračovať. Cez hru vedú úlohy dieťa

k vlastnému zážitku a asociácii („priradiť vybrané pojmy k dielam; predstav si, že si v prírode a priradiť k dielam jej zvuky; dokresli do reprodukcie svoj autoportrét s atribútom, ktorý ňa vystihuje“). Prostredníctvom úloh, zameraných na vnímanie výtvarného diela a ich prepojením so svetom dieťaťa, sprievodca sprostredkúva informácie a súvislosti so svetom umenia. Každý sprievodca zároveň obsahuje stručnú charakteristiku výstavy (jej témy alebo umeleckej osobnosti) a slovník základných pojmov dejín umenia, ktoré tému približujú nielen detskému, ale aj dospelému návštevníkovi. Detskí sprievodcovia majú jednotný charakteristický „vizuál“ komorného štvorcového formátu, evokujúci farebnú detskú knižku. Svoj význam majú najmä v súvislosti s návštevou výstavy, kde sprievodcu dostane každé dieťa zdarma k vstupenke (a dospelí návštevník si ho môže zakúpiť za symbolickú cenu). Ako jeden z možných spôsobov čítania výtvarného diela sa môže stať inšpiráciou aj pre samotných rodičov. Spôsob komunikácie s návštevníkom prostredníctvom tlačeného materiálu nie je náhradou za osobný kontakt pri sprostredkovaní umenia. Má však svoje špecifiká, ktoré umožňujú osloviť práve individuálneho návštevníka.

V edícii *Detských sprievodcov* Galérie mesta Bratislavy boli doteraz publikované: *Detský sprievodca svetom umenia v prírode* (k výstave *Z mesta von*, 2007), *Detský sprievodca svetom grafiky* (k výstave *Slovenská grafika 20. storočia*, 2007), *Detský sprievodca umením 20. storočia* (k stálej expozícii *20. Storočia*, 2008), *Detský sprievodca svetom Jana Zrzavého* (2008) a *Detský sprievodca svetom Josefa Čapka* (2009). V elektronickej podobe je možné ich získať na adrese vzdelavanie@gmb.sk.

Múzeá na Slovensku v roku 2008

Martin Cívik

Slovenské národné múzeum Bratislava

Museums in Slovakia in 2008

The article describes museums in Slovakia in 2008.

V roku 2009 vydáva SNM-Muzeologický kabinet už 43. ročník Výročných správ o činnosti múzeí na Slovensku (http://www.snm.sk/dokument/vyrocnne_spravy_muzei_sr2008.zip). Sumárne údaje o činnosti múzeí za rok 2008 obsahujú štatistické údaje 99 múzeí (medzi nimi aj Riaditeľstva SNM), z celkového počtu 105. Tento rok bol prelomový nielen v získavaní údajov, ale i v komunikácii s múzeami – aj v tejto oblasti sa naplno prejavila informatizácia. Doposiaľ používaný AMSIS plne nahradil modifikovaný systém Výkazy on Výkazy on-line (<http://www.snm.sk/vykazy>). Pracovníci Muzeologického kabinetu

SNM vypracovali metodiku spracovania zberných formulárov (http://www.snm.sk/dokument/kabinet_vykazy_metodika.doc) a operatívne pomáhali pri riešení problémov práce s výkazmi. Napriek tomu mali múzejní pracovníci v niektorých múzeách s vyplňovaním výkazov problémy.

Celkový počet zbierkových predmetov

Rok	Celkový počet kusov	Spoločenské vedy	Prírodné vedy
2000	8 044 628	3 467 339	4 492 459
2001	8 132 111	3 523 475	4 532 743
2002	8 497 106	3 808 080	4 598 341
2003	8 973 072	4 266 079	4 618 707
2004	14 971 566	10 251 333	4 720 233
2005	15 190 452	10 334 641	4 761 615
2006	15 424 799	10 483 826	4 845 513
2007	15 626 196	10 561 107	4 969 196
2008	15 092 025	10 412 570	4 582 765

Expozície

Rok	Celkom	z toho nové
2000	399	24
2001	397	20
2002	400	19
2003	404	26
2004	402	14
2005	458	33
2006	493	21
2007	498	27
2008	510	44

V roku 2008 boli zapísané do Registra múzeí a galérií SR tri nové múzeá: Vodárenské múzeum BVS, a. s. v Bratislave, Múzeum ľudovej kultúry v Lendaku a Súkromné etnografické múzeum v Košiciach.

V slovenských múzeách pracovalo 1 886 pracovníkov, z toho 786 s vysokoškolským vzdelaním a 68 pracovníkov s vedeckou hodnosťou. To je oproti roku 2007, keď v múzeách pracovalo 713 vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, podstatné zvýšenie.

Čo sa týka návštevnosti múzeí, ich expozície a výstavy navštívilo 3 868 120 návštevníkov, z toho 1 019 515 neplatiacich. K tomuto číslu treba ešte prirátať 834 227 návštevníkov, ktorí navštívili podujatia ostatnej prezentačnej

Celkový počet návštevníkov

Rok	Celkový počet návštevníkov
2000	3 485 402
2001	3 317 427
2002	3 915 584
2003	3 779 752
2004	3 630 667
2005	3 889 690
2006	4 122 407
2007	4 230 818
2008	3 868 120

Výstavy

Rok	Celkom	z toho vlastné
2000	1 024	571
2001	1 029	528
2002	1 013	542
2003	1 079	546
2004	1 142	622
2005	1 234	663
2006	1 306	662
2007	1 361	626
2008	1 298	598

činnosti. Celkovo múzeá usporiadali 1 298 výstav, z čoho bolo 598 vlastných. Spomedzi výstav treba zdôrazniť návštevnicky mimoriadne úspešnú výstavu *Ako(?) sme žili. – Slovensko v 20. storočí*, na ktorej sa podieľalo, ak spomenieme len zapožičanie zbierkových predmetov, veľké množstvo múzeí. Medzi najnavštevovanejšie múzejné objekty v roku 2008 patrili Oravské múzeum P. O. Hviezdoslava Dolný Kubín – Oravský hrad, SNM-Múzeum Bojnice – Zámok Bojnice, SNM-Spišské múzeum Levoča – Spišský hrad, SNM-Historické múzeum – Bratislavský hrad a SNM-Červený Kameň Častá – Hrad Červený Kameň. Celkový príjem múzeí zo vstupného vzrástol oproti roku 2007 o 9, 437 mil. Sk, na 150, 445 mil. Sk.

Počet expozícií sa zvýšil na 510 – múzeá uviedli až 44 nových expozícií, čo predstavuje najväčšie číslo za ostatných 8 rokov.

V roku 2008 došlo k najvyššiemu nárastu prírastkov zbierkových predmetov za ostatných 8 rokov. Múzeá vykázali

Pokračovanie na str. 28

Počet prírastkov zbierkových predmetov

Rok	Počet kusov
2000	188 294
2001	174 762
2002	242 521
2003	214 124
2004	170 216
2005	168 358
2006	205 153
2007	198 160
2008	266 073

Celkový počet pracovníkov

Rok	Spolu	z toho VŠ
2000	1 792	549
2001	1 750	570
2002	1 840	618
2003	1 781	565
2004	1 753	583
2005	1 912	658
2006	1 900	720
2007	1 876	713
2008	1 886	786

KUMU – Múzeum umenia v Tallinne

KUMU – The Museum of Art in Tallinn

In May 2008 in Dublin, the Estonian KUMU Museum of Art scooped the European Museum of Year Award. The paper sketches raising history of KUMU (2006) on the background of Estonian museum of Art (founded 1919) and functioning of this museum of art in its brand new modern building.

Ked' sa 17. mája 2008 rozletela do sveta správa, že KUMU – Múzeum umenia v Tallinne dostalo v Dubline prestížnu Cenu európske múzeum roka 2008, udeľovanú Európskym múzejným fó-

rom (EMF) už 31 rokov, málokto vedel, o akú inštitúciu ide a akým spôsobom dosiahla taký úspech. Keďže v správe EMF sa o tomto múzeu veľa nehovorí, rozhodli sme sa získať informácie a sprostredkovať ich čitateľom.

Estónsko je krajina o niečo menšia než Slovensko, s pohnutou históriou na hrane dvoch geopolitických zón. Estónci patria k ugrofínskym národom, ale krajinu do roku 1918 ovládali Dáni, Švédci a Rusi. Po krátkej nezávislosti sa r. 1940, až do rozpadu ZSSR stalo jeho súčasťou. V minulosti bohaté hlavné mesto Tallinn, perla severskej architektúry bolo v stredoveku súčasťou Hanzy a jeho kultúrne bohatstvo sa prejavuje

v množstve múzeí, pamiatok, ale aj v prístupe k nim a v starostlivosti o ne.

Estónske múzeum umenia (ďalej EMU), strešná organizácia KUMU, vzniklo 17. novembra 1919 a jeho prvým sídlom sa v roku 1921 stal rokokovo-klasicistický palác Kadriorg. Ten však múzeum v roku 1929 vyvlastnili a do roku 1940 bol sídlom estónskeho prezidenta. V roku 1946 sa Kadriorg predsa len stal múzeom a okrem stálej expozície priťahoval početné publikum napr. aj vynikajúcimi komornými koncertmi klasickej hudby. Pre využívanie bez primeranej údržby schátral a v rokoch 1991–2000 tento architektonický skvost (dal ho postaviť Peter Veľký) rekonštruovali. Počas rekonštrukcie si EMU, ako už veľa ráz predtým, znova hľadalo dočasný prístav a hrozba periodického opakovania situácie doviedla vládu Estónska v rokoch 1993/4 konečne k rozhodnutiu o stavbe novej budovy. V súlade s charakterom Kadriorgu sa po jeho rekonštrukcii plánovalo využitie len pre zbierky starého umenia. Vláda rozhodla, že nová budova KUMU bude stáť v jeho blízkosti, v krásnom prírodnom prostredí.

Prvé pobočky EMU vznikli už koncom 70. a v 80. rokoch a všetky od roku 1995 ponúkajú rozličné vzdelávacie programy. V roku 1996 EMU otvorilo výstavnú sieň na prvom poschodí Rothermannovho solného skladu (fungovala do r. 2005). V súčasnosti má EMU päť aktívnych zložiek: Palác Kadriorg (v roku 2009 oslavuje 290. výročie vzniku), Mikkelovo múzeum, Múzeum Niguliste, Múzeum Adamson-Erica a KUMU. Šieste Múzeum Kristjana Rauda v jeho pamätnom dome v Nommese sa práve rekonštruuje. Každé z týchto múzeí spravuje svoju časť zbierok, spoločne majú 55 828 kusov zbierkových predmetov a tie sú všetky má k dispozícii na využívanie KUMU

Charakteristická silueta budovy sa stala jej symbolom

ako multifunkčnému modernému účelovému zariadeniu EMU, plniacemu poslanie estónskej národnej galérie a zároveň aj múzea moderného umenia. Najdôležitejšie stále expozície EMU sú umiestnené v KUMU a v jednotlivých zložkách, a síce: Klasické estónske umenie (18. stor. – 1945), Moderné estónske umenie 1945–1991 a Súčasné umenie v KUMU; ďalej Cirkevné stredoveké a barokové umenie 13. – 18. stor. v Niguliste Museum (po slov. Múzeum Kostola sv. Mikuláša), Európske a ruské umenie 16. – 20. stor. v Paláci Kadriorg, Vzácne zbierky umenia západnej Európy, Ruska a Číny, ktoré EMU daroval Johannes Mikkel, vystavené

v Mikkelovom múzeu a v Kadriorgu. Ďalšia expozícia je venovaná umeniu Adamsona-Erica (1902–1968), jedného z najvýznamnejších estónskych maliarov 20. storočia a je inštalovaná v rovnomennom múzeu. Posledná expozícia sa vzťahuje k národnému obrozeniu Estónska a k prvej generácii maliarov romantizmu, ktorých najvýraznejšie predstavuje Kristjan Raud (1856–1943). Jeho zbierka je umiestnená v dome, kde dožil, v meste Nõmme.

Nesmieme zabudnúť, že prvé pokusy zorganizovať stavbu novej budovy pre EMU boli už pred vyše 75 rokmi, avšak víťazný projekt renomovaného fínskeho architekta Alvara Aalta (1898

–1976) neskôr postavili v Dánsku a druhá svetová vojna riešenie oddialila o dlhé desaťročia. Modernú účelovú budovu KUMU podľa projektu fínskeho architekta Pekku Vapaavuoriho začali stavať v roku 2002 a vo februári 2006 múzeum otvorili pre návštevníkov.

Dvojslabičné praktické označenie KUMU, znejúce ako magické zaklínadlo, je skratkou pre Kunsti Muuseum, teda Múzeum umenia. Multifunkčná budova je architektonickým umeleckým dielom. V nej sa nachádzajú výstavné siene so zbierkovými predmetmi, vystavenými podľa „posledného slova“ výstavnej techniky, modernou technikou vybavená prednášková sieň, vzdelávacie centrum pre mladých

Pohľad do expozície Klasické estónske umenie

Expozícia Nefahký výber (estónske umenie z obdobia do rozpadu ZSSR)

Výstava modernej estónskej skulptúry na nádvorí, v pozadí severná zasklená stena KUMU

Bezbariérová komunikačná tepna budovy, na nižších podlažiach spája všetky priestory aj bez použitia schodov či výtahu

navštevnikov a milovníkov umenia. KUMU je určené rozličným skupinám ľudí – tým, ktorí sú v umení doma, iným, ktorí by k nemu radi prenikli bližšie, ale aj takým, čo len chcú stráviť čas v kongeniálnom prostredí. Čaro budovy zvyšuje aj panoramatická výhliadka na Tallinn na najvyššom poschodí. Pohyb po impozantnej budove, ešte stále žiariacej novotou je bezbariérový a príjem-

ný. KUMU vábi deti a rodinné návštevy, a čo je najdôležitejšie, slúži ako experimentálne laboratórium, kde sa rodia a rozvíjajú rozličné idey. Tie sa zaoberajú skúmaním moderného umenia a jeho funkciou v spoločnosti.

Prvý raz vo svojej takmer storočnej histórii má EMU konečne účelovú budovu zodpovedajúcu moderným požiadavkám múzea, hodnú estónskeho umenia v jeho zbierkach. Táto sa nachádza v krásnom prírodnom prostredí a má dve podzemné a päť nadzemných poschodí. Veľká plocha je vyhradená aj pre služby návštevníkom, hlavne vzdelávacieho centra (260 m²). K budove samozrejme patria aj servisné zariadenia podľa bežných svetových štandardov (parkovisko, reštaurácia apod.), pravidelne k nej premáva verejná doprava.

Pýchou KUMU je auditórium – prednášková sieň a jej základná funkcia je kľúčovou v koncepcii KUMU. Ide o špeciickú výstavnú sieň podriadenú dvojakej funkcii KUMU ako národnej galérie, ale aj ako univerzálneho múzea hlavne moderného umenia. Multifunkčná sieň s modernými účelnými audiovizuálnymi projekčnými a osvetľovacími systémami a s parketami vyloženou scénou sa dá rýchlo a ľahko meniť, takže je vynikajúcim miestom na organizovanie aj

tých najnáročnejších kultúrnych podujatí – koncertov, baletných a dramatických predstavení, filmových nocí, ale aj vedeckých konferencií.

Vzdelávacie centrum KUMU, to sú študovne, vybavené modernou informačnou, ale aj videotechnikou, ako aj potrebami pre aktívnu prácu s umením – stojanmi, farbami, zariadeniami na tlačenie grafických techník, keramickými pecami, atď.). Návštevníci všetkých vekových kategórií sú vítaní na aktivitách, ktoré múzeum ponúka: programy pre deti, mládež a dospelých, založené na výstavách a expozíciách KUMU, Múzejnú školu, zloženú z prednášok, umeleckých dielní (ateliérov), vorkšopov, umeleckých klubov pre deti a dospelých, ako aj z umeleckých akcií, tzv. *going-on projects* (bláznivé podujatia) v expozíciách, na výstavách alebo v ateliéroch, na nádvořiach či inde. Ich účastníci pracujú pod vedením profesionálnych umelcov, učiteľov výtvarnej výchovy a majú voľný prístup do ateliérov a na akcie do auditória. KUMU disponuje knižnicou s 33 000 knihami (mimochodom, aj muzeologickej literatúry) a 10 000 archívnymi dokumentmi; má aj veľkú zbierku diapozitívov, fotografií, plagátov, videokaziet a reprodukcii, slúžiacich nielen vlastným výskumným pracovníkom, ale aj učiteľom umenia, študentom, umelcom, bádatelom z iných múzeí, a pod.

Depozitáre múzea, umiestnené v podzemných poschodiach nie sú prístupné. Ich výhodou je dobrá manipulácia s predmetmi pri ich presune do výstavných siení, prípravných priestorov, na reštaurovanie, fotografovanie, apod. Vlastné reštaurátorské dielne KUMU vybavilo podľa najmodernejších štandardov a ich funkcia zaručuje optimálne zachovanie zbierok. Pri ich zariaďovaní sa vedenie inšpirovalo prácou a skúsenosťami Ateneum Art Museum a Museum of Contemporary Art Kiasma v Helsinkách.

Z podkladov pripravili A. M. a L. Ch.

Foto: A. Marzecová

Múzeá a pamätihodnosti Permskej oblasti v Ruskej federácii

Peter Holúbek

Slovenské múzeum ochrany prírody a jaskyniarstva Liptovský Mikuláš

Museums and Memorabilities of the Perm Krai in the Russian Federation

Seven Slovak cave explorers from the Slovak Museum of Nature Protection and Speleology took part in January and February 2009 in the knowing visit to the territory of Perm, which is rich not only in the minerals, but in the historical monuments too. These scientists were invited by Olga Ivanovna Kadebskaja (fan cave explorer) from the Russian Academy of Sciences and the Perm State University.

Perm

Perm je významné mesto v predhorí Stredného Uralu, stredisko Permského kraja s rozlohou 160 236 km² a takmer tri miliónmi obyvateľov. V literatúre sa prvýkrát spomína v roku 1647 ako pooraná lesná čistina na rieke Kama a v roku 1692 ako dedina Jegošicha. Už na konci 18. storočia sa stalo centrom gubernie. V súčasnosti ide o významné priemyselné, kultúrne a dopravné centrum bohatého uralského regiónu. Mesto Perm sa nazýva Mekou ruského baletu. Je významné aj z hľadiska geológie, pretože podľa neho anglický prírodovedec R. I. Murchinson v roku 1841 nazval najmladší útvar prvohôr Permom.

Slovenskí jaskyniari navštívili etnografické múzeum v Chochlovke, dedine vzdialenej od Permu 45 kilometrov. Rozprestiera sa na ploche 45 hektárov na polostrove, ktorý vznikol napustením priehradu na rieke Kame. Je tu sústredených 19 pamätníkov drevenej architektúry z obdobia od konca 18. do začiatku 20. storočia. Sú vytvorené dva sektory, v ktorých sa predstavujú re-

Chrám Bohorodičky z dediny Tochtarevo postavený v roku 1694
Foto: P. Holúbek

gióny oblasti a ďalšia časť múzea je vyhradená dobývaniu soli v oblasti. Z Ust'-Borovského závodu mesta Solikamsk (založeného v roku 1882) sem previezli priemyselné budovy, v ktorých sa odohrával celý technologický proces ťažby soli. Unikátny bol prevoz 100 ton vázicej drevenej nádrže na uchovávanie solného roztoku bez rozobrania. Z tejto nádrže sa roztok transportoval do samotného solivaru, kde bola pec, ktorá vyhrievala plochy, vyparovala sa voda a zbierala samotná soľ. Tá putovala do dreveného solného skladu s dĺžkou 28 metrov, odkiaľ bola transportovaná najmä po riečnych cestách do celého Ruska. Vzdialenosť – 45 km – tohto architektonického skanzenu od centra oblasti je pre nás stredoEurópanov nepochopiteľná, z hľadiska ruských rozmerov je však nepodstatná. Musí sa ale uznať, že vidiecke prostredie toľto skanzenu viac svedčí a návštevník, keď príde takúto vzdialenosť, sa tu zdrží dlhšie. Aj napriek pomerne veľkej

Veterný mlyn z polovice 19. storočia z dediny Šichiri
Foto: P. Holúbek

snehovej pokrývke boli všetky objekty prístupné po odhrnutých chodníčkoch. Ročnú návštevnosť múzea sa jaskyniarom zistiť nepodarilo, vstupné bolo po prepočte asi 2,7 €.

Neďaleko od centra mesta Perm je múzeum zbraní pod holým nebom. Oblasť zvaná Motovilicha je miesto, kde sú sústredené veľké ruské zbrojovky,

Nádrž na prechovávanie slaného roztoku z konca 19. storočia
Foto: P. Holúbek

Múzeum závodu v Motoviliche
Foto: P. Magdolen

Vchod do Kungurskej ľadovej jaskyne
Foto: P. Holúbek

v ktorých sú zamestnané tisíce ľudí. Ich tradícia siaha do roku 1735, keď tu bol postavený závod na výrobu medi. Ohradený priestor je prístupný každému bez platenia a vystavené sú zbrane, ktoré vyrábali miestne zbrojovky: medzikontinentálne rakety, húfnice, bojové vozidlá a iná vojenská technika. Civilný sektor tu reprezentujú ťažobné veže na ropu.

Mesto Kungur a jeho ľadová jaskyňa

Kungur je mesto v predhorí Stredného Uralu, založené v druhej polovici 17. storočia. Nachádza sa juhovýchodne od Permu, má asi 70 000 obyvateľov a je to posledná, alebo aj prvá európska zastávka na Transsibírskej magistrále (železničnej tepne, ktorá spája Moskvu, Sibír a Ďaleký východ s tichooceánskymi prístavmi ako Nachodka a Vladivostok). V meste sa nachádza Vlastivedné múzeum, ktoré je jedným z najstarších na Urale). Otvorené bolo v roku 1909 z rozhodnutia mestskej rady na počesť známeho cestovateľa, riaditeľa rusko-americkej spoločnosti na Aljaške a člena Ruskej akadémie vied K. T. Chlebnikova. V múzeu je viac expozícií, zameraných na archeológiu, históriu, zoológiu, botaniku a geografiu. Slováci navštívili časti, venované histórii mesta Kungur, zamerané na kupcov s čajom. Súčasťou tejto prehliadky bolo aj múzeum samovarov s ochutnávkou pravého ruského čaju s miestnymi perníkmi. Ďalej si prezreli historické a archeologické múzeum, aj oddelenie živej a neživej prírody, ba našli aj ocenenie kungurského občana od prezidenta Československa, ktorý sa zúčastnil v roku 1944 bojov na Dukle. V múzeu sa na čestnom mieste nachádza portrét maršala Sovietskeho zväzu G. K. Žukova, pretože po jeho návšteve Kunguru múzeum získalo lukratívne priestory v centre mesta (armáda na základe jeho intervencie uvoľnila tieto priestory pre kultúrne účely).

Dominantou mesta Kungur je Ladová hora, vyvýšenina medzi riekami Silva a Šakva s nadmorskou výškou okolo

160 metrov – vypína sa do 100 metrov nad hladinou riečnej siete. Jej plocha zaberá 22 km² a z jaskyniarskeho hľadiska je zaujímavá tým, že je budovaná krasovými horninami. V juhozápadnej časti hory sa nachádza známa Kungurská ľadová jaskyňa. Ide o lokalitu vytvorenú v sádrovcoch a čiastočne aj dolomitoch permského veku. Jej dĺžka podľa údajov z roku 1983 dosahuje 5,7 km. Vstupná časť jaskyne je celoročne zaľadnená (priestory Brilliantový, Polárny a Dante), typ ľadu je tu veľmi podobný našej Demänovskej ľadovej jaskyni. V zimnom období jaskyňa intenzívne nasáva studený vzduch, vstupné časti sa podchladzujú a dlhoročný ľad vydrží do nasledujúcej zimy.

Jaskyňa má horizontálny charakter, iba na niektorých miestach sú vytvorené kolmo stúpajúce komíny, ktoré prerezávajú vrstvy nadložných dolomitov a smerujú na povrch pod depresie a závrty na Ladovej hore. Krasový proces v sádrovcoch je podstatne rýchlejší ako v klasických vápencoch a dolomitoch a vek Kungurskej jaskyne sa odhaduje iba na desiatitisíce rokov. Na Ladovej hore sa prepádzajú, špecifické dôsledky krasovatenia sádrovcov objavujú pomerne často, štatisticky dvakrát do roka. Z týchto dôvodov sa od roku 2005 v jaskyni vykonáva Banickým inštitútom Uralskej sekcie Ruskej akadémie vied seizmický monitoring. Nemá za úlohu iba registrovať prepady, ale signalizovať vznik trhlin v krasovom masíve. Prevádzka jaskyne je aj kvôli týmto skutočnostiam oproti našim lokalitám zložitejšia. Každý deň pred prvým vstupom si celú trasu prezrie baník – odborník, ktorý povolí vstup turistov do podzemia. Meno každého turistu čo vstúpi do jaskyne musí byť zaznamenané v špeciálnom zošite. V súčasnosti je jaskyňa v súkromných rukách a vstup do podzemia stojí v prepočte okolo 8,5 €.

História Kungurskej jaskyne siaha do prehistorickej doby. Neďaleko od jej vchodu sa nachádza hradisko, ktorého vek archeológovia datujú do 9. – 11. storočia. Podľa legendy sa družina

atamana Jermaka v 16. storočí pomýlila a neplávala na východ na Sibír po rieke Čusovoj, ale na juh po rieke Silve. Keď kozáci zistili svoju chybu a vracali sa späť, rieka zamrzla a boli nútení zimovať na Silve. Pri budovaní príbytkov objavili jaskyňu, kde sa vraj uchýlili a vydržali až do jari. V roku 1703 bol na základe nariadenia imperátora Petra I. do Kunguru vyslaný geograf S. U. Remezov, ktorý nakreslil jeho mapu a prvý plán jaskyne. V roku 1733 profesor petrohradskej Akadémie vied J. G. Gmelin, účastník Veľkej druhej kamčatskej severnej expedície meral teplotu v Kungurskej ľadovej jaskyni (prvé známe meranie teploty v jaskyni na svete), s cieľom objasniť vznik celoročnej ľadovej výplne v jaskyni. V roku 1914 jaskyňu navštívila princezná Louise (1889–1965), dcéra sestry ruskej cárovny Alexandry Fiodorovny, ktorá bola v rokoch 1950–1965 švédskou kráľovnou. V tom istom roku si vzal do prenájmu jaskyňu aj s pozemkom na 12 rokov za 300 rubľov kungurský mešťan A. T. Chlebnikov (1877–1951), ktorý sa po revolúcii v roku 1917 stal jej prvým správcom, sprievodcom, ale aj ochrancom. V jaskyni pôsobil 37 rokov. Záujemcov vystrojil obuvou, odevom, sviečkami, fackami a bengálskym ohňom a návšteva jaskyne do Veľkého

podzemného jazera trvala do 5 hodín. Cena za sprevádzanie sa zjednávala, ale nebola príliš vysoká, vstupné hodiny neboli vyhradené, po jaskyni sa sprevádzalo kedykoľvek si to klienti priali. Chlebnikov mal podľa zmluvy právo sprístupňovať jaskyňu. Rozšíril tu vchod a úzke miesta, stupne zabezpečil rebríkmi a budoval pohodlné chodníky. V roku 1937 jaskyňu navštívila skupina účastníkov 17. medzinárodného geologického kongresu (práve kvôli tomuto podujatiu sa vyrazil nový pohodlný vchod). V roku 1948 bola pri jaskyni Moskovskou štátnou univerzitou založená výskumná stanica, ktorú v roku 1952 prebralo uralské oddelenie Akadémie vied ZSSR. Na prácach pri výskume jaskyne sa vystriedali významné jaskyniarske osobnosti ako G. A. Maximovič, V. S. Lukin, V. N. Dublianskij, V. N. Andrejčuk.

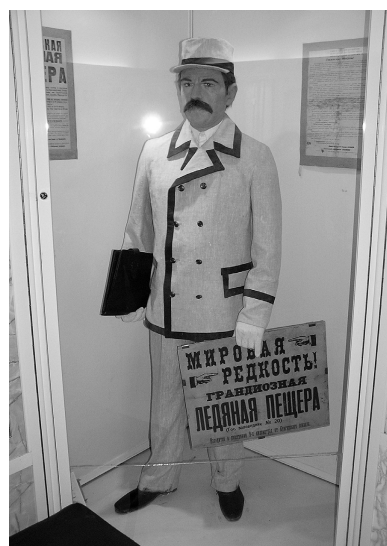
V Kungurskej ľadovej jaskyni sa slovenskí jaskyniari snažili aj kopáť v oblasti priestoru Meteornyj a postúpiť smerom na severovýchod, kde by sa podľa geofyzikálnych metód a historických dokumentov mali nachádzať ďalšie priestory. Bohužiaľ nepodarilo sa nič objaviť. Úspech zaznamenala prednáška slovenských odborníkov o krase a jaskyniach Slovenska pre pracovníkov Kungurskej ľadovej jaskyne.

Z expozície múzea v Motoviliche
Foto: P. Magdolen

Solikamsk, Troickij chrám
Foto: P. Vaněk

A. T. Chlebnikov v múzeu, tak ako čakal návštevníkov na železničnej stanici
Foto: P. Holúbek

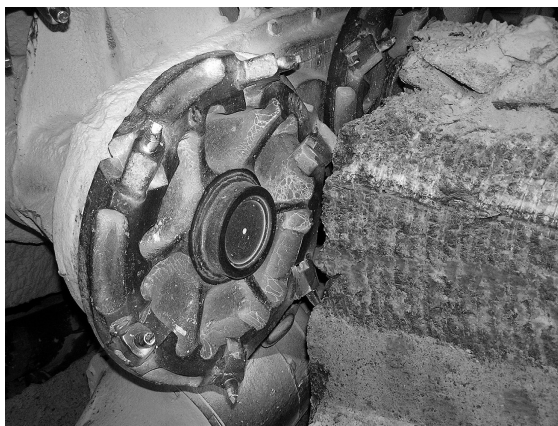

Solikamsk

Solikamsk predstavuje jedno z najstarších uralských miest známe aj pod opisným názvom – hlavné mesto soli ruského impéria. Pod názvom Sol Kamskaja bolo založené v roku 1430. V 16. – 18. storočí tu bolo centrum ťažby soli v Rusku. Slovenskí múzejníci navštívili Solikamské vlastivedné múzeum, ktoré bolo založené v roku 1929 ako historické. Dnes je jedným z najväčších múzeí v Permskom kraji. V zbierkach má desaťtisíce predmetov z oblasti

Sväto-trojický chrám čakajúci na rekonštrukciu v dedine Govorlivoe

Ťažba soli v Solikamsku
Foto:
P. Holúbek

archeológie, numizmatiky, etnografie, zbraní, nábytku, látok, samovarov a starých kníh. Súčasťou múzea je aj rozsiahly archív. Jeho expozícia ťažby soli má štatút významného múzea Ruskej federácie. V meste sú expozície rozmiestnené v 5 historických budovách z obdobia 17. – 18. storočia. Jaskyniari si prezreli Troickij (13) chrám postavený v rokoch 1684–1697, ktorý mal hlavné postavenie v meste. Tu sa čítali dôležité štátne oznamy, schádzali sa všetky

vážnejšie zhromaždenia a stretávali sa všetky hlavné cesty zo širokej oblasti. Je tu umiestnené múzeum sakrálnych pamiatok. Najväzácnejšia z nich je ikona Nikolaja Čudotvorca, hlavná svätyňa mesta. Ide o skladaciu skrinku pozostávajúcu zo šiestich obrázkov, ktorú podaroval mestu Ivan Hrozný (1530–1584) ako odpoveď na prosbu vyslať na obranu mesta cárske vojsko. V roku 1965 túto ikonu odoslali do Moskvy na reštauráciu do múzea A. Rubleva na dobu 3 rokov. Moskovčania sa ju však neponáhľali vrátiť, a tak mesto muselo podniknúť kroky na to, aby sa dostala naspäť. Stalo sa tak až v roku 2005 a vo vchode do múzea je plagát, na ktorom sú vymenované všetky osoby, ktoré sa pričínili o návrat ikony. Mesto Solikamsk je však najmä priemyselné mesto. V roku 1934 tu bol založený priemyselný podnik na ťažbu chloridu draselného, ktorý v roku 2009 oslavuje 75. výročie existencie ako firma Silvinit (www.silvinit.ru). Slovenskí jaskyniari túto

firmu navštívili. Prezreli si aj podnikové múzeum, kde sú zhromaždené unikátne nálezy z podzemia, aj ťažbu chloridu draselného priamo v bani.

Višera

Višera je lavostranný prítok rieky Kama. Na jej hornom toku je od roku 1991 chránené územie s rozlohou 241 200 hektárov. V tejto oblasti naši odborníci navštívili dedinu Govorlivoe, ktorá bola založená v roku 1711 ako prístav na rieke Višera. V dobe svojho rozmachu tu žilo okolo 1000 obyvateľov. Od 80. rokov minulého storočia je opustená a dnes je tu iba jeden obývatelný dom. Náhodní návštevníci neďalekého skalného vápencového útvaru, ktorý je častým cieľom krátkych výletov z neďalekej dediny Višerogorsk, si môžu prečítať na viacerých informačných tabuliach históriu dediny a mená jej niektorých obyvateľov. Táto panelová dokumentácia má náučný charakter a toto miesto možno považovať za akúsi formu skanzenu zanikajúcej ruskej dediny.

Záver

Za príjemné chvíle na Urale treba počkovať najmä O. I. Kadebskej za dokonale naplánovaný program a nevšednú starostlivosť. Slovenskí múzejníci zo SMOPAJ sa dozvedeli informácie, ktoré sa nedajú získať zo žiadnej knihy či internetového sprievodcu. Z ich krátkeho pobytu v Permskom kraji mali pocit, že aj keď platy v múzeách nie sú vysoké, tak tu panuje nadšenie pre prácu, vždy boli srdečne prijatí a na otázky dostali vždy viac ako vyčerpávajúce odpovede.

LITERATÚRA

- BAŽOV, P. Malachitová škatulka. Bratislava: Mladé letá, 1973.
 DOROFEEV, E. P., LUKIN, V. S. Kungurskaja ledjanaja peščera. Perm', 1970.
 DOROFEEV, E. P., ANDREJČUK, V. N. Kungurskaja ledjanaja peščera. Perm', 1990.
 DUBLJANSKIJ, V. N. et al. Kungurskaja ledjanaja peščera: opyt režimnych nabljudenij. Ekaterinburg, 2005.
 Malá zemepisná encyklopédia ZSSR. Bratislava: Obzor, 1977.
 Perm'skij kraj. Putevoditel' i enciklopedičeskij spravočnik. Perm', 2007.

Novák Emil

Naši prezidenti na mincích, medailích a plaketách 1918 – 1993 – 2008

Nakladatelství Pavel Ševčík – VEDUTA, Štítý, v spolupráci s Českou numismatickou společností, pobočka Nymburk-Poděbrady a Národním muzeem v Praze, 2008, počet strán 494, ISBN 978-80-86438-26-9.

Novák Emil

Our presidents on coins, medals and plaques 1918 – 1993 – 2008

Published in cooperation by Pavel

Ševčík – VEDUTA : Prague, 2008, pp. 494,

ISBN 978-80-86438-26-9.

Representative publication of

a collection of medal and coin material, ranks, accolades, badges and insignia with portraits of Czechoslovak and Czech presidents in 1918 – 2008 period.

Reprezentačná publikácia vydaná v roku 2008, rozšírila a obohatila numizmatickú literatúru s medailérskou tematikou o to viac, že doteraz nebola ešte v takom rozsahu spracovaná podobná tematika. Publikácia vznikla pod záštitou generálneho riaditeľa Národného múzea v Prahe PhDr. Michala Lukeša, PhD. pri príležitosti 90. výročia vzniku samostatnej Československej republiky a 15. výročia vzniku Českej republiky.

Autorom knihy je Ing. Emil Novák, ktorého zberateľa medailérskych pamiatok poznajú najmä z 5-zväzkovej publikácie *Korunovace a korunovační ražby v habsburské monarchii v letech 1526–1918 (1991–2007)*. Okrem drobnej plastiky so sokolskou tematikou sa autor už niekoľko rokov zaoberal zbieraním a štúdiom portrétnych medailí československých a českých prezidentov.

Bádatelské úsilie Ing. Emila Nováka vyvrcholilo spracovaním medailérského materiálu a vydaním recenzovanej publikácie, ktorá prináša portrétné mince, medaily a plakety československých a českých prezidentov od roku 1918 až do roku 2008. Obsahuje detailný popis 547 základných typov mincí, medailí a plaket a tiež množstvo radov,

vyznamenaní, odznakov a insígnií s podobizňami prezidentov.

Práca je rozdelená na niekoľko častí. Vlastnej súpisovej časti predchádza príhovor autora, tabuľka základných údajov o československých a českých prezidentoch a podrobný úvod, v ktorom sa autor venuje vývoju československej medailérskej školy v 20. storočí, českým, slovenským a zahraničným autorom medailí a plaket s portrétmi prezidentov. Súpis všetkých artefaktov použitých v publikácii bol dokončený v septembri 2008.

V súpisovej časti je okrem popisu mincí, medailí a plaket vždy najskôr uvedený stručný životopis prezidenta a následne podrobný opis averzu a reverzu jeho mincí a medailí, s označením medailéra a miestom vzniku – mincovne, firmy a pod.

Vyše polovica numizmatických a medailérskych artefaktov opísaných v publikácii – 299 kusov – patrí prezidentovi T. G. Masarykovi. Pred čitateľom defilujú razené i liate portrétné medaily, medailóny, plakety, mince, rady a insígnie zo všetkých druhov kovu. Sú datované od roku 1918 až do roku 2008 a dokumentujú názorne život a dielo prvého československého prezidenta. Pripomínajú všetky výročia narodenín a úmrtia prezidenta, jednotlivé výročia vzniku ČSR, prvé i druhé vydanie Radu Tomáša Garrigue Masaryka a množstvo ďalších významných udalostí stvárných v kove s jeho portrétom.

Po tejto obsiahlej časti nasledujú v publikácii životopisy a opisy portrétnych mincí, medailí a pod. ďalších deviatich prezidentov: Edvard Beneš (79 ks), Emil Hácha (6 ks), Klement Gottwald (71 ks), Antonín Zápotocký (19 ks), Antonín Novotný (5 ks), Ludvík Svoboda (16 ks), Gustáv Husák (6 ks),

Václav Havel (37 ks) a Václav Klaus (9 ks).

Publikáciu *Naši prezidenti* umocňujú kvalitné farebné fotografie averzu a reverzu každého opísaného predmetu. Samostatná časť práce je venovaná chronologickému prehľadu medailérov a ďalších umelcov (s ich stručným životopisom), ktorí sa podieľali na tvorbe a realizácii medailí a plaket československých a českých prezidentov. Ďalšia kapitola sa zaoberá prehľadom mincovní a ryteckých dielní, ktoré sa zúčastňovali na realizácii uvedeného numizmatického materiálu, ako boli napríklad firma Franta Anýž a spol., Továrň na odznaky Karnet a Kyselý – umelecké rytectvo Praha, Firma I. B. Pichl v Prahe, rozličné železiarne, zlievárne, výrobné družstvá, priemyselné školy, rytecké dielne a tiež mincovne – Česká Mincovna a. s. Jablonec nad Nisou, Mincovňa Kremnica, Rakúska hlavná mincovňa vo Viedni a Mincovňa v Paríži. V závere publikácie sú vysvetlivky použitých numizmatických a medailérskych výrazov a prehľad použitej literatúry a ostatných prameňov.

Dôležité podklady a informácie k spracovanému materiálu získal autor v archíve Kancelárie prezidenta Českej republiky, spoluprácou s múzeami v Prahe a Brne, s múzeami T. G. Masaryka v Lánoch, Masarykovým múzeom v Hodoníne, a v nemalej miere tiež spoluprácou s medailérmi a zberateľmi, ktorí sprístupnili autorovi svoje zbierky.

K pozitívam tejto reprezentačnej publikácie patrí dokonalá grafická úprava (formát 210 x 287 mm), s kvalitnými farebnými reprodukciami. Niet pochyb, že sa autor zaslúžil o súborné, vynikajúce, a prínosné dielo. Škoda len, že v publikácii nemohli byť zahrnuté aj portrétné medaily slovenských prezidentov.

ELENA MINAROVIČOVÁ

Botík Ján

Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multi-etnického Slovenska a zahraničných Slovákov.

Vydali FF UKF v Nitre, SNM Bratislava – Martin a Archeologický ústav SAV Nitra, Lúč: Bratislava, 2007, 228 strán, čb ilustrácie v texte.

Botík Ján

Ethnic History of Slovakia. Towards Problems of Ethnicity, Ethnic Identity, multi-ethnic Slovakia and Slovaks abroad.

Published in Slovak by the Faculty of Philosophy, Constantin Philosopher University in Nitra, the Slovak National Museum in Bratislava and Martin, the Archeological Institute in Nitra, Publishing House Lúč, Bratislava, 2007, 228 pp. and black-and-white illustrations.

Review of compendious book giving account on the complex multi-ethnic history of Slovaks within territory of the present Slovak Republic since Middle Ages, including ethnic minorities and Slovaks abroad.

Problém koexistencie etník na rozličnom stupni vývinu je starý ako ľudstvo samo. O to potrebnejšie a cennejšie sú práce, ktoré sa zaoberajú problémom multi-etnicity systematicky a bez zamlčovania existujúcich druhov konfliktov identít. Tie v histórii neboli vzácnosťou, skôr zákonitosťou, sprevádzajúcou vývin moderných národov. Zdá sa, že príklon autora k tejto téme je výsledkom nielen aktuálnych potrieb pedagogickej či múzejnej práce, diktovaných realitou, ale vyplýva aj z jeho osobnej ľudskej skúsenosti, predurčujúcej ho vnímať tento druh problémov aj „zdola“ a nevyhnutne z viacerých hľadísk.

Autor knihu logicky rozčlenil do štyroch kapitol, kde v prvej – pre pedagogické ciele – veľmi jasne definuje základné pojmy teórie etnicity a etnickej identity. Dáva prehľad niektorých hlavných starších i novších koncepcií, čím zároveň ako na dlani ponúka systematický terminologický aparát, s ktorým pracuje nielen v tejto, ale aj v predchádzajúcich prácach na danú tému.

Druhá kapitola (*Etnický obraz Slo-*

venska) je ponorom do dejín a priebehu formovania multi-etnickej štruktúry Slovenska v kľúčových časových rezoch (príchod Slovanov a Veľká Morava, príchod starých Maďarov, stredovek, novovek, vznik ČSR a SR).

Nevynecháva ani kristianizáciu a jej principiálny význam v štátnopolitickom, kultúrnom dejinnom vývine. Stručne poňatá kapitola predstavuje podrobnejší úvod k mnohotvárnej problematike etnicity, nie je miestom na riešenie problémov (zaradených do subkapitol tretej kapitoly s ambíciou podať celkový prehľad problematiky, ilustrovaný aj mapami, prebratými od iných autorov). Akiste z potreby pertraktovať problémy v konkrétnych súvislostiach jednotlivých národností sa autor v tejto kapitole vyhol napr. aj zmienke o probléme vývinu etnického povedomia na Slovensku v 19. storočí, v celkovom prehľade však krátka zmienka chýba. Tému kapitoly uzatvára tabuľkou etnického zloženia „obyvateľov Slovenska“ v r. 1830–2001 (s. 33), hoci korektné by bolo bývalo hovoriť v reláciách štátnych celkov.

Tretia kapitola *Multi-etnické Slovensko a jeho kultúrna mnohotvárnosť* je jadrom knihy a skladá sa z podkapitol všetkých etník. Aj tu postupuje systematicky, zaoberá sa podstatnými prvkami dejín a kultúry patričného etnika počnúc jeho príchodom. Nemôže sa teda držať jednej schémy, aj keď rozoberá analogické problémy, postupujúc od najpočetnejšieho majoritného etnika cez Maďarov, Nemcov, Židov, Rusínov-Ukrajincov, Rómov, Chorvátov, Srbov, Bulharov až po Čechov. V podkapitolách pracuje selektívne najprv s historickými faktami, formujúcimi etnogenézu, a ďalej s jazykom a kultúrou, zamestnaním, ilustruje typický spôsob života, atď. Napr. u Slovákov v súvislosti s tým

venuje značnú pozornosť miestnym a onomastickým názvom, ako aj problémom uspokojovania ich materiálnych a duchovných potrieb. Neobchádza ani duchovný obsah materiálnej kultúry, obyčaje a magické praktiky, problémy *dvojviery* ako súčasti ich vedomostnej a skúsenostnej výbavy. Pri stredoveku Slovenska a Slovákov autor – zodpovedajúco potrebe interpretácie ich vývinu – postupuje historickou metódou, konštruktívne spájanou s etnologickými pohľadmi. V interpretácii problémov etnického a národného vývinu Slovákov patričnú pozornosť venuje socio-kultúrnej diferenciacii, integračným a dezintegračným procesom, podmieneným konfesionálnym vývinom v 16.–18. storočí, ale aj jednote a rozmanitosti kultúry. I keď sú tieto časti zaradené v slovenskej podkapitole, pertraktujú spoločné problémy etník na Slovensku ako celok a istým spôsobom nastavujú latku aj pre iné subkapitoly. Kým slovenská podkapitola má aj časť ľudovej kultúry (obsahujúcu aj problém nárečí a regionálneho členenia), u iných etník nie je pravidlom. Vzhľadom na to, že dejiny, kultúra, mentalita, priebeh etnického integračného procesu národností, ich ľudová, prípadne meštianska kultúra sa značne líšia, nemala by v podkapitolách chýbať zmienka o týchto problémoch.

Napriek tomu, že práca autora v každej podkapitole je veľmi rozmanitá (čo často podnecuje čitateľa klásť si otázky, na ktoré autor neodpovedá) a miestami necháva aj biele plochy, nemožno mu uprieť zásluhu, že tvorí zaujímavé, vskutku pútavé čítanie. V doterajšej histórii Slovenska vôbec, a v etnológii zvlášť, sa doteraz nikto na takejto úrovni o takúto celistvú interpretáciu nepokúsil. Autorovi výdatne pomáhal fakt, že parciálne témy v jednotlivých disciplínach (archeológia, história, etnológia, jazykoveda) sú u jednotlivých etník a ich podskupín spracované dobre, lenže iba v publikácii takéhoto druhu ich čitateľ dostáva na jednom mieste pretavené z rovnakých hľadísk, navyše podané čitateľnou popularizujúcou

formou. Tým viac však v niektorých prípadoch chýbajú dôležité zmienky v úvodoch niektorých subkapitol, dávajúcich celkový prehľad problematiky – napr. pri *Sídelných oblastiach Nemcov na Slovensku* chýba úvodný celkový stručný prehľad nemecky hovoriacich skupín obyvateľstva na Slovensku. Chýba aj zmienka o tom, že rozličnými nárečiami nemčiny rozprávajúce skupiny na Slovensku boli veľmi rozličného geografického, teda iného *subetnického* pôvodu (napr. Sasi, Švábi, Tirolčania), a nakoniec, že na Slovensko prišli vo veľmi rozličnom čase, ba čo viac, že tieto skupiny často delila sociálna, geografická či konfesijná bariéra. Autor síce venuje pozornosť aj problému nemeckého mestského práva, ale nezmiňuje sa napr. o význame prác I. T. Piirainena, ktorý už zo 40 rokov venuje sústredenú pozornosť jazyku a kultúre nemeckých jazykových ostrovov na Slovensku. Veľmi chýba aj zmienka o Nemcoch na Žitnom ostrove, ako aj jeho nemecký názov *Schüttinsel*, súvisiaci s ich hlavným poslaním – jeho premieňaním na kvalitnú ornú pôdu. Tým chýba aj zmienka, že nemecky hovoriace obyvateľstvo prichádzalo na Slovensko nielen v stredoveku a potom aj v 16. (habáni), ale aj v 18. – 19. storočí (pálfiovskí *huncokári*, ale aj nemeckí obyvatelia Žitného ostrova či Čermian), a že udržiavalo živé kontakty so starou vlasťou, čo zohralo v kultúre Slovenska viackrát v dejinách významnú úlohu. Nielen jednotlivci, ale aj skupiny kolonistov prichádzali prakticky z celej nemeckej jazykovej oblasti (nemecké jazykové ostrovy v Rakúsko-Uhorsku, aj z dnešného územia Čiech, z územia Sliezska a bývalého Východného Pruska, či priamo z územia Bavorska, Vestfálska a Hannovera). Zároveň bolo žiaduce zmieniť sa aj o početnom vysťahovalectve Nemcov zo Slovenska v 19. – 20. storočí.

Takisto chýba aj – aspoň zmienka – o kultúrnej (nielen sociálnej) diferencovanosti Nemcov na Slovensku, o prácach o ľudovej kultúre obyvateľov nemeckých obcí, v niektorých prípa-

doch výborne spracovanej už v Riznerovej bibliografii, ale hlavne v etnografických príspevkoch o ľudovej kultúre týchto obcí. Príspevky boli spracované na rozličnej úrovni pred druhou svetovou vojnou, a najmä v monografiách po odchode obyvateľov týchto obcí do Nemecka po roku 1945 (ich bibliografia na Slovensku vyšla). Za zmienku stojí aj filmový materiál o nich.

Na druhej strane treba uviesť o subkapitolách iných etník, že v niektorých prípadoch sa autor odvoláva na práce dostupné zainteresovanému čitateľovi (napr. o ľudovej kultúre Rusínov – Ukrajincov na Slovensku). Kritické poznámky na autorovu adresu nemajú znížiť hodnotu jeho rozhodne záslužnej práce. Iba ukázať jej úskalía, s ktorými sa potýkal ako osamelý prvovezec vystavený tlaku zo zvládnutia „priveľkého“ rozsahu publikácie v prokrustovskom časovom termíne, rozsahu odstrašujúcom vydavateľov a azda aj čitateľov, hľadajúcich v tejto otázke skôr „prvú pomoc“, ktorú v ekvivalentnej podobe, v rozsahu, nevynechávajúcom podstatné časti problému a potrebnej kvalite nenájdeme na Slovensku dosiaľ v nijakej encyklopédii. Tu sa ponúka aj zamyslenie o podmienkach vedeckej práce na Slovensku, zvlášť v múzeách, ktoré by sa mali v širšej miere zapojiť do dokumentovania a spracovania etnických tém na Slovensku. Zanechali výrazné stopy v kultúre i podobe krajiny, takže ich vonkoncom nemožno ignorovať.

Logickým vyústením publikácie je posledná kapitola, *Zahraniční Slováci*, kde sa autor selektívne venuje problémom slovenských enkláv. Po krátkom, hlavne štatistickom úvode (uvádza počty Slovákov v 21 krajinách sveta – spolu 2,6561 mil. Slovákov), je jasné, že pri takom množstve krajín a veľmi rozdielnych počtoch v nich, sa nemožno v jednej publikácii v dostatočnom rozsahu venovať každej z nich osobitne. Autor to vyriešil sústredením pozornosti len na krajiny bývalého Uhorska a čiastočne na zámorských krajanov. To je však problém, zasluhujúci si zvláštnu

pozornosť a zásadné riešenie v budúcnosti. Ukazuje tým potrebu práce na viacerých platformách, a hlavne veľké manko, že na Slovensku neexistuje vedecký ústav, špecializované múzeum či iná inštitúcia, ktorá by sa systematicky zaoberala dejinami a kultúrou Slovákov v zahraničí, alebo aspoň iniciovala a koordinovala systematickejší výskum a udržiavala spoluprácu s krajanmi a ich kultúrnymi inštitúciami. Slováci v zahraničí – ako to cítia aj sami, a nielen v čase vyhrotených situácií, sú predsa len, aj keď veľmi autonómnu, súčasťou celej slovenskej etnickej komunity a *ich história a kultúra je históriou a kultúrou Slovenska*. To dosiaľ ignorujeme.

Pri všetkých týchto poznámkach treba hlboko oceniť prínos autora i na tomto poli a významné poznatky z uvedenej oblasti, ktoré predkladá v posudzovanej publikácii. Botíkova kniha ukazuje predovšetkým, aké veľké množstvo práce v pomerne krátkom čase môže zvládnuť zaniatený jednotlivec. Ukazuje však aj to, že dozrieva čas spracovať problémy etnickej histórie Slovenska na úrovni, potrebnej nielen „pre nás a naše detky“. Aby sme konečne pochopili zmysel našej spoločnej multietnickej histórie (uhorskej, československej, ale aj dnešnej slovenskej reality, ako spoločnej histórie všetkých zúčastnených etník, ktoré sa tu naučili alebo musia naučiť koexistovať aj po boľavých dejinných skúsenostiach) a správali sa k nej zodpovednejšie. Zároveň z nej čerpali poučenie do budúcnosti v spoločenstve moderných národov Európy a využívali dosiahnuté spoločné výsledky aj na svoju reprezentáciu v cudzine. Je to totiž jedným z predpokladov amalgamácie nielen majoritného etnika na národ, ale aj vytvorenia podmienok vzájomného pochopenia, dôvery a spolupráce etník na spoločnom území ako *všestranne rovnocenných partnerov*, nie chudobných príbuzných, previnilcov s neodpustiteľnými hriechmi alebo rukojemníkov väčšiny.

L. CH.

Šarluška Vojtech Rukopisy Muzeálnej slovenskej spoločnosti

Slovenská národná knižnica 2008. 214 s. ISBN 978-80-89301-11-9

Šarluška Vojtech
Manuscripts from the Museum
Slovak Society

Published by Slovak National Library 2008.

214 pp. ISBN 978-80-89301-11-9.

*Contains 695 signatures in the title,
and are sectionalized in 25 blocks.*

*The structure of the inventory entries is
traditional but compendious;
information about author, title, publishing,
imprint date, volumes,
language and another data are
available for use.*

Pamäťové inštitúcie na Slovensku spravujú, ochraňujú a sprístupňujú pozoruhodné množstvo vzácných materiálov. Okrem rukopisných a tlačných dokumentov, umeleckých artefaktov a muzeálnych predmetov k nim radíme aj archívne dokumenty. Prevažne ide o jedinečné pramenné materiály, súvisiace s našimi národnými dejinami. Finančná mizéria v oblasti kultúry, ktorá význam spomenutých pamiatok výrazne dehonestuje, umožňuje prezentáciu spomínaných pamiatok len sporadicky.

Archív literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine patrí k pracoviskám, ktoré spravujú azda najvýnimočnejšie pamiatky literárnej,

obrazovej a hudobnej, ako aj inštitucionálnej povahy. Sprístupňovanie tohto typu materiálov, či už formou inventárov alebo katalógov, razantne posúva dopredu výskumné aktivity historikov, literárnych vedcov a etnológov.

Aj z uvedeného dôvodu možno privítať vyššie uvedenú publikáciu, ktorá vyšla v období 115. výročia založenia Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine¹. Napriek tomu, že je archívny fond uvedenej inštitúcie uložený na viacerých miestach, majú aj parciálne informácie nenahraditeľný význam pre poznanie vývoja a aktivít prvej vedeckej spoločnosti na Slovensku.

Napriek pomerne malému počtu signatúr (695) je štruktúra fondu bohatá. Autor vytvoril nasledovné tematické skupiny: evanjelické kázne, katolícke kázne, evanjelická teológia, katolícka teológia, evanjelická a. v. cirkev, filozofia, morálka a etika, história, cirkevné právo, právo a verejná správa, školské rukopisy, gramatika a jazyk, rétorika, sociológia, estetika a psychológia, literárne rukopisy, hospodárstvo, zemepis, mineralógia, botanika a zoológia, matematika, fyzika, chémia a rozličné.

Štruktúra záznamov je tradičná ale prehľadná: poradové číslo, autor, titul, miesto, rok, jazyk, informácia či ide o originál alebo odpis, informácia

o forme záznamu (rukopis alebo tlač), počet strán, formát, typ a stav väzby, resp. celkovej zachovalosti dokumentu a regist.

Inventár obsahuje aj informáciu o pôvodnom systematickom triedení Archívu Muzeálnej slovenskej spoločnosti na 13 skupín.

Inventár vyšiel v brožovanom vydaní. S textom vhodne korešponduje návrh obálky a jej technická realizácia autorov Ing. Milana Nováka a Oľgy Mikovej.

Na záver možno konštatovať, že práca Vojtecha Šarlušku spĺňa, i keď v klasickej forme, kritériá kladené na odbornú a účelnú formu archívnych pomôcok. Archívu Literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine treba zaželať ešte viac úspechov v odbornej prezentácii vzácných a bohatých materiálov všetkých typov.

V budúcnosti by určite bolo vhodné uvažovať o kompletizácii a vydaní všetkých zachovaných archívnych dokumentov Muzeálnej slovenskej spoločnosti v Martine. Podieľať na tom by sa mali všetky martinské i mimomartinské inštitúcie, ktoré podobné dokumenty vlastní a spravujú.

POZNÁMKA

¹ K tomuto výročiu sa viažu ďalšie významné jubileá niektorých predsedov Muzeálnej slovenskej spoločnosti – 165. výročie narodenia Štefana Mišíka a 155. výročie narodenia a 60. výročie úmrtia Jozefa Škultétyho.

PETER SABOV

Dokončenie zo str. 17

až 266 073 nových kusov prírastkov, pričom najviac sa rozširovali zbierkové fondy o predmety získané vlastným výskumom a prevodom. Výkazované náklady na nákup zbierkových predmetov v hodnote 8, 835 mil. Sk nepredstavujú reálny údaj, pretože mnohé múzeá neposkytli komplexné údaje.

Na reštaurovanie, konzervovanie a preparovanie zbierkových predmetov sa za vykazované obdobie podstatne

zvýšili finančné náklady z vlastných prostriedkov z 2 405 838 Sk na 3 322 095 Sk, kým pri zabezpečovaní činnosti dodávateľsky sa finančné náklady zvýšili iba mierne – z 11 266 865 Sk na 11 364 631 Sk.

Pozitívnu stránkou vývoja slovenských múzeí je zvýšenie počtu vedeckovýskumných úloh zo 723 na 773, a taktiež zvýšenie počtu kultúrnych akcií zo 7 184 na 8 224.

Veľké nedostatky v činnosti múzeí,

bohužiaľ, nachádzame v oblasti evidencie zbierok. Čísla, ktoré vzišli z vyplnených údajov múzejných výkazov on-line, sú nelogicky nižšie, ako v roku 2007. Možnou príčinou je prehodnotenie kvality spracovaných starých záznamov.

Poznámka: Údaje vo výročných správach o činnosti slovenských múzeí neboli upravované a boli uverejnené v podobe, v akej boli doručené Muzeologickému kabinetu SNM.

Neskorogotická kamenná krstiteľnica z Kostola sv. Michala v Kopernici

Bohuslava Konušová

NBS – Múzeum mincí a medailí Kremnica

The Late Gothic Stone Baptismal Font from the St Martin's Church in Kopernica

In 2007, the National Bank of Slovakia – Museum of Coins and Medals in Kremnica acquired valuable 15th C. stone baptismal font from the Catholic Church in Kopernica. The paper shortly reports on its condition and use after restoration.

Neskorogotická kamenná krstiteľnica z konca 15. storočia vyhotovená neznámym autorom pochádza z rímskokatolíckeho Kostola sv. Martina v Kopernici. Svoju funkciu už dlhšiu dobu neplnila, o čom svedčilo jej dočasné umiestnenie v novej prístavbe kostola. Nevyužívala sa z dvoch dôvodov – nádrž krstiteľnice je veľmi poškodená a v objekte sa nachádza ešte jedna krstiteľnica pochádzajúca z polovice 15. storočia. Tvarovo je podobná, ale je zachovalejšia.

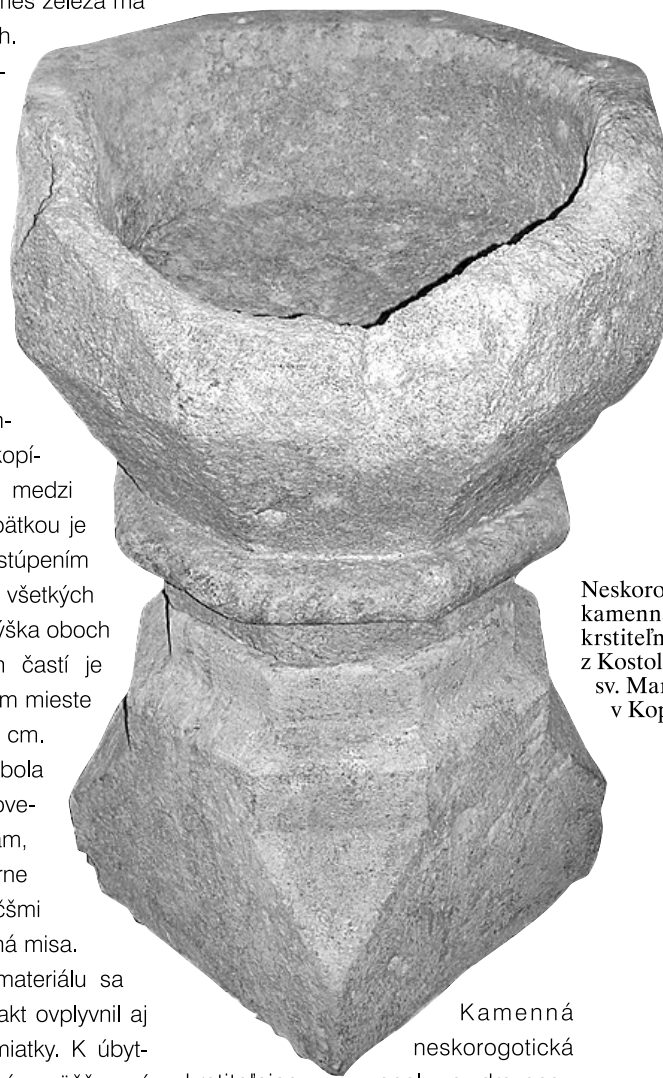
Na podnet pracovníčky Krajského pamiatkového úradu v Banskej Bystrici sa začali rokovania medzi Farským úradom v Kremnici a NBS – Múzeom mincí a medailí v Kremnici o prevedení krstiteľnice do správy múzea. Stalo sa tak formou darovacej listiny podpísanej 9. októbra 2007. Hnutelná národná kultúrna pamiatka zapísaná v Ústrednom zozname pamiatkového fondu pod číslom 3697/0 bola z neho vyradená a v zbierkovom fonde múzea zapísaná pod prírastkovým číslom 506/07. Po vypracovaní a schválení návrhu na reštaurovanie ju v mesiacoch september – december 2007 zreštauroval Mgr. art. Jan Janda. Po dokončení prác je umiestnená vo vstupnej hale stálej expozície Líce a rub peňazí.

Krstiteľnicu tvoria dva samostatné kusy opracovaného hrubozrnného vápenca. Kameň vrchnej časti – misy má bledší odtieň, spodná časť podstavca – noha, obsahujúca prímes železa má jemne oranžový nádych. Misa je hranatá osembohá nádoba, ktorej vnútorná časť má jednoduchý kruhový tvar. Je postavená na nízkom osembohokom drieku zakončenom pätkou so štvorcovou základňou. Misu a driek oddeľuje výrazný kamenný plastický prstenec kopírujúci ich tvar. Prechod medzi driekom a štvorbokou pätkou je riešený jej plastickým vystúpením a čiastočným zrezaním všetkých štyroch hrán. Celková výška oboch na sebe umiestnených častí je 104 cm, šírka v najširšom mieste rovnostrannej nádrže 65 cm.

Krstiteľnica, keďže nebola vystavená vonkajším poveternostným podmienkam, sa zachovala v pomerne dobrom stave. Najväčšmi poškodená bola samotná misa. Stratou značnej časti materiálu sa zmenil jej tvar a tento fakt ovplyvnil aj celkové pôsobenie pamiatky. K úbytkom došlo pri korodovaní a zväčšovaní objemu kovových prvkov nachádzajúcich sa pôvodne v jej obvode. Kovové prvky sa nezachovali.

Cieľom reštaurátorských prác bola stabilizácia a konsolidácia materiálu, z ktorého bola krstiteľnica zhotovená. Boli odstránené zvyšky sekundárneho vápenného náteru, nečistoty a spevne-

ný zvetraný vápenec. Misa krstiteľnice bola tvarovo scelená tak, aby vyznela prirodzenosť zachovania a opotrebovania materiálu časom.

Neskorogotická kamenná krstiteľnica z Kostola sv. Martina v Kopernici

Kamenná neskorogotická krstiteľnica spolu s drevenou gotickou sochou Madony, kovovými gotickými dverami pochádzajúcimi zo sakristie spomenutého kostola dvojkrídlými drevenými dverami s vročením 1784 predstavujú pre múzeum peknú kolekciu sakrálnych predmetov z blízkeho okolia Kremnice.

Foto: Martin Chmelík

Ján Amos Komenský v medailérskej tvorbe

Vladimír Michalička

Múzeum školstva a pedagogiky, Bratislava

John Amos Comenius on Medals

One of results of more than thirty-year-museum work of the Museum of Education in Slovakia is the collection of medals, depicting J. A. Comenius (1592–1670), an outstanding personality pioneering modern education, designed by distinguished Slovak sculptors and medallists. The paper comments medals created by Andrej Peter (1912–2003), Ján Kulich (1930), William Schiffer (1920–2007) and Stanislav Bíroš (1901–1983) for Slovak universities in the second half of the 20th C.

J. Kulich,
Univerzita
Komenského
Bratislava
(1969)

Školstvo, výchova a vzdelávanie sa už niekoľko storočí spája s osobnosťou svetového priekopníka modernej pedagogiky, Jánom Amosom Komenským (1592–1670). Jeho podobu zachytávajú asi dve desiatky portrétov vytvorených domácimi i svetovými umelcami. Od polovice 20. storočia si našiel miesto aj na medailách slovenských vysokých škôl, z ktorých si priblížime tie, ktoré sa podarilo získať do zbierkového fondu Múzea školstva a pedagogiky v Bratislave od 90. rokov minulého storočia.

Jedno z najstarších zobrazení J. A. Komenského vytvoril popredný slovenský medailér, pracovník kremnickej mincovne, zaslúžilý umelec Andrej Peter (1912–2003). Je ním medaila pre Univerzitu Komenského *Universitas Come-*

niana Bratislavensis condita A. MCMXIX z roku 1959. Na jej averze dominuje plastický pravostranný portrét Komenského v klasickej podobe, blízky stvárneniu známeho českého maliara Maxa Švabinského (1873–1962) z roku 1920. Podobne, ako z tejto podobizne, aj z Petrovho portrétu sa zračí pohnutý život Komenského, jeho životná múdrosť a rozvaha. Je pripomienkou historickej medaily

Univerzity

Komenského z roku 1924, ktorú s podobným portrétom Komenského vytvoril Otakar Španiel.

Podobné zobrazenie Komenského využil A. Peter aj pri medaile Vysokej školy lesníckej a drevárskej vo Zvolene, *Ján Amos Komenský – učiteľ národov* (1967), ktorá slúžila ako vyznamenanie ku Dňu učiteľov. Petrovo medailérske stvárnenie Komenského sa objavuje aj

na ďalších medailách zo 70. a 80. rokov minulého storočia. Či už je to medaila *Facultas medica Universitas Comeniana* z roku 1979 k 60. výročiu vzniku fakulty, kde využil svoj pravostranný Komenského portrét alebo lavostranný portrét na reverze medaily Fakulty telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského, či dokonca na reverze medaily Strednej pedagogickej školy v Trenčianskych Tepliciach k 130. výročiu jej založenia, kde averz vytvorili Ivetta Marčeková a Michal Dvorský.

Kremnická mincovňa na jej reverz použila staršie razidlo s pravostranným portrétom Komenského, avšak menej zreteľným a výrazným.

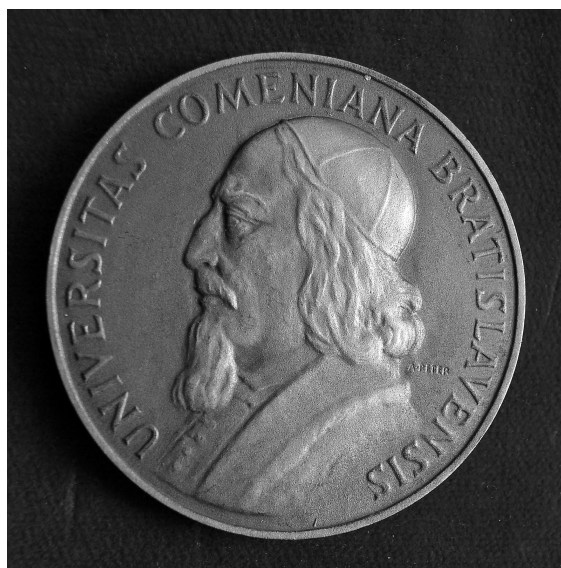
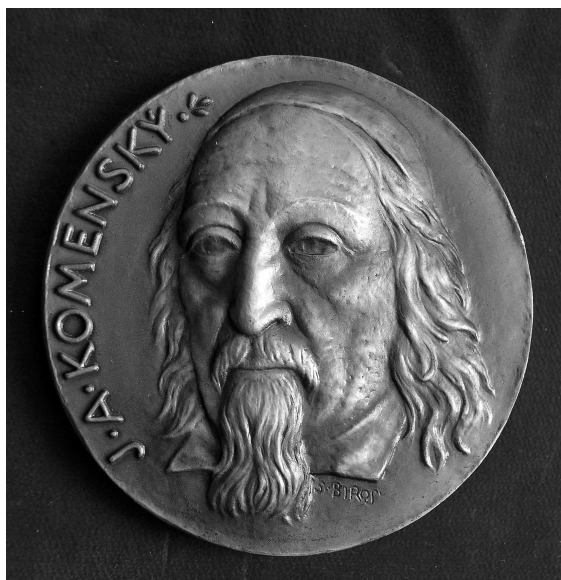
Časovo Petrovu medailu Komenského predchádza portrét na najvyšších učiteľských vyznamenaniach z čias socializmu. Na odznak *Zaslúžilý učiteľ* (autor Jiří Prádl, 1953), *Zaslúžilý školský pracovník* (autor Jiří Prádl, 1953) a na *Medaile J. A. Komenského* (autori Otakar Španiel – averz, Jiří Prádl – reverz, 1955) je vyhotovený pravostranný plastický portrét Komenského, ktorý vytvoril práve O. Španiel. Zaujímavé je stvárnenie náznakov jeho kňazského odevu a zapínania.

Komenský sa objavuje aj v tvorbe Jána Kulicha (1930), a to na medaile *Universitas Comeniana* z roku 1969. Ide však už o voľnejšie zobrazenie v podobe čelného plastického portrétu

s rozdvojenou bradou (s možnou inšpiráciou u Švabinského). Pokrývka hlavy je naznačená len nejasne. Komenský má v Kulichovom poňatí ostrejšie črty tváre (nos a oči), čím docielil efekt výrazného a hlbokého sústredenia portrétovanej osoby, ostatné prvky sú mierne potlačené (vlasy, brada, poprsie). Ten istý portrét ako miniatúru použil A. Peter na medaile vydané pri 500. výročí založenia Academie Istropolitany a 50. výročí vzniku Univerzity Komenského (1969). Kulich sa k zobrazeniu Komenského vrátil aj pri medaile *Cena rektora* (1981), kde je Komenský na averze medaily stvárnený ako stojaca postava s natiahnutou pravou rukou, držiaca v ľavej ruke knihu. Postava je menej realistická, ba zdá sa, že ani odev nie je dobovo verný. Medaila slúžila rektorom vysokých škôl ako rektorské vyznamenanie pre študentov s vynikajúcimi študijnými výsledkami.

Pokusom o vyváženosť medzi klasickým a moderným stvárnením je medaila Univerzity Komenského z dielne Williama Schiffera (1920–2007) z roku 1993. Komenský sa tu nezobrazuje samostatne, ale s niekoľkými reáliami jeho života (glóbus, kniha, pero, veduta Amsterdamu a Uherského Brodu), pričom jeho obraz ostáva centrálnym motívom vďaka realistickému stvárneniu čelného Komenského portrétu, bližšie sa klasickému portrétu Švabinského.

So zaujímavým pretlmočením prišiel v roku 1976 aj Stanislav Bíroš (1901–1983), keď si pre zobrazenie Komenského vybral tradičnú podobu čelného portrétu, avšak výrazný umelecký efekt dosiahol

predovšetkým väčším priemerom medaily (až 80 mm) a väčšou mierou plasticity tváre.

Stvárnenie Komenského na medailách slovenských vysokých, prípadne stredných škôl je charakteristické tradíciou a odvolávaním sa na kánon, ktorý jeho predchádzajúcimi portrétmi určili O. Španiel a M. Švabinský, a to jednak silným estetickým nábojom a emocionálnou výpovedou portrétov a jednak autorskou závislosťou A. Petra, žiaka O. Španiela. Tento kánon sa začal pomaly opúšťať až v 70. rokoch 20. storočia, keď vznikali medaily z dielne J. Kulicha, S. Bíroša, prípadne ďalších umelcov. Práve vtedy kulminuje aj záujem umelcov o stvárnenie Komenského podoby na školských medailách a vracajú sa k nemu už len zriedka, napríklad W. Schiffer v roku 1993. Medaily vysokých škôl však pripomínajú, že Ján Amos Komenský a jeho podoba vždy ostane spätá s historickými tradíciami i súčasnosťou nášho školstva.

Tieto medaily Múzeum školstva a pedagogiky získalo do svojich zbierok prevažne vlastnou systematickou zbierkotvornou činnosťou od uvedených vysokých škôl, a to od 90. rokov 20. storočia, prípadne sa k nám dostali aj z pozostalostí učiteľov a darom. Tento príspevok chcel zachytiť skutočnosť, že osobnosť J. A. Komenského je aj naďalej predmetom umeleckého záujmu.

Foto: M. Kočí

S. Bíroš,
Ján Amos
Komenský
(1976)

W. Schiffer,
Univerzita
Komenského
Bratislava
(1993)

A. Peter,
Univerzita
Komenského
Bratislava
(1959)

Súčasná figurálna drevorezba v okolí Filakova

Dita Nociarová

Novohradské múzeum a galéria, Lučenec

Contemporary Figural

Woodcarving in Filakovo Vicinity

In March 2008, in the Palóc Museum in Balassa Gyarmat (Hungary) opened exhibition The Palóc Woodcarving in the Past and Today, highlighting the artistry and heritage of pig shepherd Pál Gyurkó, was solemnly opened. On this occasion a book of Ágnes Lengyel The Palóc Shepherds' Heritage – Woodcarvings of Pál Gyurkó was launched. As the third event, a conference, on the Palóc folk Woodcarving was held. Hungarian colleagues invited the author, ethnologist of The Novohrad Museum and Art Gallery in Lučenec, Slovakia (NMG) to prepare present paper on the Palóc woodcarving from the Novohrad territory in the Slovak Republic, summarizing field research and comparative knowledge on the topic. The paper is illustrated with collection items from NMG.

V podmienkach juhu stredného Slovenska a severu Maďarska, presnejšie na území historického Novohradu, je drevo listnatých stromov najpoužívanejšou prírodnou surovinou. Jeho uplatnenie v tradičnej materiálnej kultúre je všestranné – v ľudových stavbách, tradičnom interiéri, pri transporte, v poľnohospodárstve, pastierstve, v celej škále drevospracujúcich remesiel i v ľudovom umení. Tento fakt našiel adekvátny odraz v budovaní zbierkového fondu Novohradského múzea galérie (ďalej NMG).

Akvizičná činnosť sa v 50. – 60. rokoch zamerala na kvantitu s dôrazom na získavanie a uchovávanie predmetov dožívajúcej tradičnej ľudovej kultúry v slovenských obciach na severe re-

giónu. Od konca 60. rokov sa medzi lokalitami pôvodu objavujú aj južné obce s prevahou maďarského obyvateľstva – Kalonda, Biskupice, Čamovce, Filakovo. V roku 1967 sa sídlom regionálneho múzea stalo Filakovo. Akvizičné aktivity smerovali k vytvoreniu stálej vlastivedne poňatej regionálnej expozície, zväčša venovanej etnografii. Medzi exponátmi sa vyskytovali drevené predmety zdobené rezbou. K najzaujímavejším patrili praslice – dary lásky s vročením, drevené kuchynské pomôcky, ukážky pastierskeho umenia. Napriek tomu, že z priestorových dôvodov sa obmedzovala akvizícia nábytku, predsa sa v zbierkovom fonde uchovalo niekoľko drevených obilných zásobníc, zdobených po celej ploche geometrickými a rozetovými motívmi. Ojedinelými exponátmi sú lavice s operadlom na chrbát, zdobeným prelamovanou geometrickou či figurálnou rezbou, napríklad lavica získaná v roku 1987 z Čamoviec.¹ Operadlo na chrbte je zdobené motívmi husárov

a jazdcov v štvorcových poliach. Motívy súvisia s historickými udalosťami a z nich vychádzajúcimi vlasteneckými emóciami 40. rokov 19. storočia. Celý povrch lavice bol v čase získania natretý jednofarebným červenohnedým náterom. Lavica je dlhodobo požičaná do expozície SNM-Múzea kultúry Maďarov na Slovensku v Bratislave (ďalej MKMS). Počas reštaurátorských prác boli pod jednofarebnou vrstvou objavené pozostatky spodnej vrstvy pestrofarebnej maľby, preto bola lavica znovu upravená do staršej pestro kolorovanej podoby. Rovnako zaujímavá je kolorovaná rezba operadla lavice zo zbierok Mestského múzea vo Filakove s námetom dedinskej zábavy. Centrálné je komponovaný stôl, za ktorým sedia popíjajúci muži, po stranách tancujúce páry a postavy stojacich hudobníkov. Motívom na operadlách lavíc sa venujeme zámerne, ide o jednu z mála ukážok zachovaných figurálnych motívov (aj keď plošných), stvárnených do dreva a uchovaných v zbierkach múzeí

Torzo operadla lavice s vyrezávaným polychrómovým motívom husárov

na Slovensku. Podľa ústneho podania bol výrobcom lavice s motívom husárov Ján Bertók, ktorý pôsobil v 80. rokoch 19. storočia v obci Piliny (na území MR). Svojimi rezbárskymi prácami s originálnou motivikou ovplyvnil aj tvorbu ďalších stolárov a rezbárov.² Meno J. Bertóka sa viac ráz vyskytuje aj v publikácií venovanej ľudovému umeniu v Novohradskej župe, vydané roku 2000 v Balašských Ďarmotách.³

Treba povedať, že prelamaná reza operadla sa vyskytovala aj v čisto slovenských obciach na severe regiónu (Ábelová Budiná), avšak s motívmi geometrickými, resp. ornamentálnymi kompozíciami. Nábytok zdobený prelamanou rezbou sa zhotovoval v profesionálnych remeselníckych dielňach, postupne však prešiel fázou zľudovenia.⁴ Práve mobiliár s figurálnou, alebo ornamentálnou prelamanou rezbou môžeme považovať za isté regionálne špecifikum. Pre túto remeselnú produkciu a jej výtvarné prevedenie platí, že bola určená pre konkrétnych užívateľov z okolia. Vyrábali ju v malých množstvách, ktoré neprekročili hranice širšieho regiónu. „Na formovaní charakteristických lokálnych a regionálnych rysov mali často zásadný podiel jednotlivci, ktorí v niektorých oblastiach dokázali silne ovplyvniť charakter dekoratívneho štýlu.“⁵ Príkladom môže byť práve spomínaný nábytok.

Figurálna drevorezba ako súčasť drobnej sakrálnej architektúry slovenskej časti Novohradu sa v teréne neuchovala. Kamenné plastiky sväcov–patrónov, podobizne Ježiša Krista a Panny Márie, prípadne menšie drevené piety, typologicky vychádzajúce z predlôh z pútnických miest, sú však známe. Stali sa jedným z inšpiračných zdrojov pre voľnú figurálnu tvorbu súčasných drevorezbárov–samoukov.

Od roku 2000 sa na pôde NMG upriamila pozornosť na vyhľadávanie, dokumentovanie a sledovanie vývoja práce súčasných rezbárov Novohradu novohradskom regióne. Jedným z cieľov bola akvizícia vybraných ukážok a ich prezentácia formou výstav

Torzo operadla lavice s vyrezávaným polychrómovaným motívom jazdca a vojakov

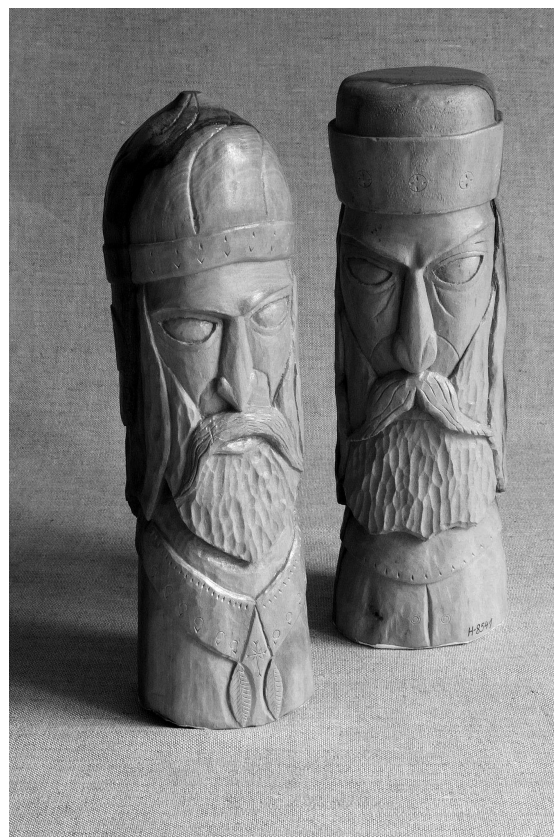
a publikačných výstupov. Spomedzi nich upriamime pozornosť na *Zoltána Kovácsa a Lászla Lipcseiho*, žijúcich priamo v meste Filakovo.

V minulosti bolo rezbárstvo typicky mužskou prácou. Ovládanie drevospracujúcich techník bolo u roľníkov a pastierov samozrejmosťou. Práca s drevom ostáva doménou mužov aj dnes. Figurálna plastika si však nevyžaduje len techniku a remeselnú rutinu, ale aj výtvarné zvládnutie trojrozmernej dimenzie. Na margo treba povedať, že pre ľudové umenie je príznačné práve plošné a disproporčné stváňovanie motívov. Drevené plastiky sú materiálom výsledkom pôsobenia emócií a predstáv tvorcu. Tieto zovšeobecnenia platia aj pre *Z. Kovácsa* a *L. Lipcseiho*. Obaja zasvätili veľkú časť produktívneho života zamestnaniu, ktoré paradoxne súviselo s kovovýrobou. Obaja sa začali venovať tvorivej práci s drevom až v dôchodkovom veku. Pochádzajú z Novohradu, kde žijú a tvoria. Spája ich pôsobisko, ale aj výber tematiky – sakrálnej i profánnej, čerpajúcej z rovnakých inšpiračných zdrojov. Pre oboch je charakteristická výtvarná skratka, štylizácia, plastické opracovávanie dreva kombináciou techník – nízky a vysoký reliéf, lineárny rez – ale aj postupne vypracovaný charakteristický autorský rukopis. Ich práce sú svojské, identifikovateľné, nezameniteľné.

Zoltán Kovács

Narodený (1945) vo Filakove, vyučený kovomodelár, zámočník, neskôr vodič z povolania. Cez poľovníctvo a záhradkárstvo získal vzťah k prírodným materiálom. Otec bol stolár, a tak ho drevo sprevádzalo od detstva. Výtvarné vlohy prejavil už v mladosti, maľoval obrázky pre vlastné potešenie, vyrábala drevené intarzie, neskôr upravoval a výtvarne dotváral poľovnícke trofeje.

Z. Kovács, Arpádovci, plastika, 2000, 14 cm

Jeho rezbársku tvorbu sledujeme od rokov 1999 – 2000. Pred r. 2000 naňho upozornili miestne médiá a o ňom natočený krátky dokumentárny film

Duša dreva, odvysielaný aj stanicou Duna TV, dovtedy verejne nevystavoval. Figurálnemu rezbárstvu sa venuje intenzívne od 90. rokov 20. storočia. Okolo roku 2000 využíval odpadové drevo ovocných stromov zo záhrady, v prírode vyhľadával drevo jeľše a zhotovoval z neho palice s figurálnou rezbou. Uprednostňoval mäkké svetlé dreviny (topoľ, lipa).

Pri tvorbe rešpektuje pôvodný prírodný tvar dreva a po pokusoch s farebným morením

v minulosti uprednostňuje prirodzenú farebnosť a kresbu dreva. Vybraté kusy vrezáva podľa kontúr načrtnutých ceruzou. Niektoré technologické postupy, napr. povrchovej úpravy dreva skúša ako samouk a experimentuje. Dlhho hľadal možnosti dobre udržiavateľného povrchu, nenapusteného lakom, no zároveň zvýrazňujúceho krásu, farebnosť a štruktúru dreva. Inšpiráciu čerpá z kníh, exponátov v múzeách, historických filmov. Využil a cieľavedome vyhľadával stretnutia a konzultácie s profesionálnymi výtvarníkmi. Jeho tvorbu ovplyvnili najmä stretnutia s Béloom Bacskaim (1935 – 1980), maliarom a sochárom, ktorý časť života spojil s Filakovom a Kovosmaltom.

Okolo roku 2000 spodoboval Z. Kovács do dreva tváre a hlavy ľudí s diferencovanými individuálnymi črtami (fúzy, brada, účes, pokrývka hlavy). Tváre a hlavy sú dominantné, proporčne zvýraznené zväčšením oproti telu. Korpus je síce plastický zo všetkých strán, ale kopíruje valcovitý tvar dreva. Odev naznačujú len symbolické znaky – napríklad šnurovanie, plášť zopnutý sponou, kríž na krku, atribúty svätcov. Režba je skratkovitá, štylizovaná, plochá, v rezbe badať kliše. Najčastejšie spodobovanými témami sú hrdinovia antických báji a mytologické postavy (*Kyklop, Hippokrates*), postavy z maďarskej národnej histórie (*Panovníci z rodu Arpádovcov*), biblické postavy a svätci-patróni (*Apoštol Peter, Sv. Urban, Kristus s trňovou korunou, Ukrižovaný Kristus bez kríža...*). Prvé akvizície figurálnych prác Z. Kovácsa sa realizovali v roku 2000. Vtedy ich pri príležitosti V. ročníka Medzinárodného novohradského folklórneho festivalu prezentoval na výstave v múzeu v Lučenci. Cieľene k festivalu zhotovil monumentálnu plastiku *Slovák* (v. 56 cm), a symbolický stĺp, nazvaný *Spolunažívanie* (v. 51 cm). Táto stĺpovitá plastika z orechového dreva, s vročením 2000 a signovaním „KZ“, je ukážkou vertikálnej kompozície troch nad sebou radených mužských hláv. Najvrchnejšia s dvoma protiľahlými tvármi, dve nižšie s trocha tvármi. Podstavec je časťou tela, dekorujú ho znaky zúčastnených miest – Lučenca, Šalgótárjšanu, Filakova.

Práce z prvého sledovaného obdobia možno charakterizovať ako valcovité plastiky postáv v dlhých rúchach bez vytvarovania nôh s detailmi, výtvarnou skratkou naznačujúcimi historické obdobia. Kompozícia je vertikálna, figurálne palice sú zdobené

nad sebou radenými dvanástimi portrétmi panovníkov – Arpádovcov. Magická dvanásťka je zároveň symbolom dvanástich mesiacov roka.

V rokoch 2006 – 2007 možno sledovať určité zmeny v tendencii tvorby Z. Kovácsa. Prostredníctvom NMG v Lučenci bola na jeho práce upriamená pozornosť SNM-MKMS. V r. 2005 sa zúčastnil na kolektívnej výstave *Krása zrodená z dreva (Ludoví rezbári na južnom Slovensku, MKMS)*, vystavoval v Šalgótárjšanu, v roku 2008 pripravil spoločnú výstavu so synom – rezbárom, venujúcim sa motívom zvierat. Vyhľadávajú ho záujemcovia o kúpu zo Slovenska, Maďarska, Rakúska. Komerčne najvyhľadávanejšie sú poľovnícke námety na paliciach.

V súčasnosti Z. Kovács opracováva drevo získané od stolára a využíva aj tvrdé dreviny ako dub a buk. Figurálne palice už nezobrazujú len štylizované portréty, resp. hlavy, ale celé postavy radené pod sebou. Príkladom je figurálna palica *Betlehem* (v. 133 cm), jedna z posledných akvizícií do zbierok NMG. Tvar palice využíva prirodzené zakrivenie v tvare písmena S. Postavy sú štíhle, predĺžené, plasticky stvárnené zo všetkých strán, už s hlbšou reliéfnou rezbou. Autor naďalej ostáva verný

L. Lipcsei,
Drotár,
plastika,
1996, 25 cm

L. Lipcsei,
Voják,
plastika,
1996, 34 cm

témam maďarskej histórie (podľa časopisov a kníh) a biblickým námietom. Spodobuje húnskych bojovníkov, vrezáva manželský pár – ženu a muža v *staromaďarskom odevu*. Tvar postáv je predĺžený, rezba hlbšia, novinkou je vytváranie nôh, najčastejšie v čižmách. Vracia sa k poľovníckym témam, tentoraz okrem postavy poľovníka s puškou na pleci vrezáva aj reliéfy zvierat – poľovníckych psov, jeleňov a srn. V prvej etape tvorby sa autor vyjadril, že zvieracie motívy ho nelákajú, teraz, pravdepodobne ovplyvnený aj dopytom, im venuje pomerne veľký priestor. Pre potreby rodiny a ako dary priateľom vyhotovuje reliéfné znamenia zverokruhu a portréty. Pre seba vytvoril betlehem s valcovitými postavami anjelov a betlehenských postáv. Betlehem je svojským tvarom i použitím kôry stromu, machu a ďalších doplnkových prírodných materiálov.

László Lipcsei

Narodený (1925) v Konrádovciach, po skončení strednej školy pracoval 42 rokov ako strojník zámočník. S drevom začal experimentovať až ako dôchodca v obmedzených priestoroch panelákového bytu, čo determinovalo aj rozmery vytvorených rezbárskych prác (figúrky s výškou 25 – 35 cm). Rezbárstvu sa venuje od 80. rokov 20. storočia. Nelákajú ho témy z maďarskej histórie, skôr témy každodenného života na vidieku. Inšpirujú ho aj biblické námety. Vytvára postavičky remeselníkov, predstaviteľov už zaniknutých vandrovných zamestnaní zo začiatku 20. storočia, napríklad sklenár s tabuľkami skla na chrbte, drotár s krošňou, ranený vojak s drevenou nohou v uniforme z prvej svetovej vojny, šusterský učeň s čižmami pod pazuchami. Spodobuje večnú tému matky s dieťaťom, starú ženu s chrbovým košom. Vyhotovuje modely vozov – rebrinaka s volským potahom, grófskeho koča so zapriahnutými koňmi. Oblubuje realisticky stvárnené, proporčne vyvážené figúrky domácich i lesných zvierat. Jeho drevené sošky majú hladko opracovaný obľý povrch.

Obliny sú plynulé, zvlnené. Drevené plastiky nekoloruje, povrch necháva matný, uhladený, v prirodzenej kresbe a farebnosti. Práce nedatuje, nesignuje. Stabilitu stojacich figúr rieši často upevnením na obdĺžnikový doskový podstavec. Postavičky sú nostalgické, niekedy humorne poňaté, s dôrazom na detail. L. Lipcsei si vyskúšal aj fľaše trepezlivosti s vloženým motívom ukrižovania a piety, ktoré vystavoval na kolektívnej výstave *Krása zrodená z dreva* (SNM-MKMS 2005). Venuje sa aj reliéfom. V zbierkach NMG sa nachádza reliéf zobrazujúci prácu kováča vo vyhni a reliéf betlehenského výjavu, ovplyvnený knižnou predlohou a bez znakov originálneho autorského rukopisu.

Aj v prípade tvorby L. Lipcseiho upozornilo NMG v Lučenci pracovníkov SNM-MKMS, ba dokonca v čase, keď táto inštitúcia začínala činnosť bez vlastného zbierkového fondu, boli práce L. Lipcseiho zapožičané z Lučenca. Neskôr sa niekoľko ukážok autorových prác ocitlo vo fondoch bratislavského múzea. Drevozreby prezentoval aj na výstave v knižnici Bálinta Balašu v Šal-

gótárjane, čo si autor mimoriadne cení. Propagácii jeho prác prispeli aj aktivity maďarských občianskych združení vo Fiľakove. Naposledy boli jeho plastiky vystavené roku 2007 na výstave *Metamorfózy dreva* v NMG v Lučenci. V poslednom čase sa práce L. Lipcseiho, vzhľadom na jeho vek a nepriaznivý zdravotný stav vystavujú menej.

Obaja autori nenadviazali priamo na rodinnú, či lokálnu tradíciu figurálnej drevorezby, sú však celým svojim životom a tvorbou spojení s lokálnym spoločenstvom a regiónom. Stvárajú jednak nadčasové a nadnárodné témy, súvisiace s kresťanstvom a vlastným náboženským cítením, jednak témy, súvisiace s históriou a tradičnou ľudovou materiálňou a duchovnou kultúrou v Novohrade. Ich tvorba je výsledkom spoločného pôsobenia viacerých inšpiračných podnetov. Každý z nich sa dopracoval k svojskému rozpoznateľnému rukopisu, každý pristupuje k zvolenej téme originálne. Rozhodujúcim činiteľom je hlboká vnútorná potreba tvorby, zhmotnená do dreva.

POZNÁMKY

- ¹ NOCIAROVÁ D. Polstoročie budovania etnologickej zbierky Novohradského múzea. In: *História a súčasnosť múzejníctva v Novohrade*. Zborník vydaný k 50. Výročiu Novohradského múzea. Lučenec, 2005, s. 28.
- ² DANGLOVÁ O. Etnicita v materiálnych a estetických znakoch. In: KREKOVÍČ E. (ed.) *Etnos a materiálna kultúra*. Bratislava, 2000, s. 43.
- ³ KAPROS M. Nógrád megye népművészete. Balassagyarmat, 2000, s. 380, s. 394
- ⁴ DANGLOVÁ O. Ľudové umenie. In: *Kol.: Slovensko, európske kontexty ľudovej kultúry*. Bratislava, 2000, s. 260.
- ⁵ Tamže, s. 262.

LITERATÚRA

- DANTEROVÁ I. *Krásna zrodená z dreva* (Fábol faragott csoda), Ľudoví rezbári na južnom Slovensku, SNM-MKMS: Bratislava, 2005. Katalóg k výstave.
- KOVAČEVIČOVÁ S. – SCHREIBER B. *Ľudové plastiky*. Bratislava, 1971.
- LISZKA J. *Národopis Maďarov na Slovensku*. Komárno, 2003.
- PALIČKOVÁ-PÁTKOVÁ J. *Ľudová výroba na Slovensku*. Bratislava, 1992.

Foto: Archív NMG a autorka

Všetky zobrazené predmety sú zo zbierok Novohradského múzea a galérie v Lučenci

Profesionalizace muzeologie

Zbyněk Zbyslav Stránský

Brno

Professionalizing Museology

Reform of the position of the museology among the sciences is in the assessment of the accurate definition of the museum, in the explicit determination of its functions and also in construction specialized workplaces – the academical educational centers. The base of tutorials of these centres should be in the own research (which is answering to issue of being museums) and also should be aim to using knowledges and methods in practice.

„Jsoucnno nahodilé není předmětem vědy... Neboť každá věda jest věděním buď toho, co je vždy, stále, nebo zpravidla...“

ARISTOTELES
Metafysika

Předpokladem funkčního rozvíjení a aplikace kteréhokoli vědního oboru je zabezpečení jeho vědecké úrovně. Obor nemůžeme formovat a uplatňovat jen příležitostně podle individuálního či jen momentálního zájmu, vycházet ze zcela nahodilých poznatků a zkušeností, přebíraných z jinde osvědčených oblastí. Je třeba se cílevědomě věnovat zvolenému oboru, na úrovni soudobých filozofických a vědeckých postulátů. Vědecké poznání se vyznačuje jistou strukturou, jistými pravidly a typickými rysy jako je specifický poznávací cíl, užití specificky vědeckých metod a empirických, experimentálních a teoretických přístupů, tj. vědecké poznání má systémový charakter (TONDL 1994).

To nevyklučuje význam subjektivní motivace a osobní zainteresovanosti, ba naopak, ztotožnění se s úlohou oboru i přímá seberealizace v jeho profilu je důležitým faktorem úrovně vědeckého poznání.

Vědecká práce je tvorba a ta musí být stavěna v protíváze k živelnosti dění

ve společnosti na odpovídající **profesionální bázi**, má-li plnit své soudobé i budoucí poslání.

Konfrontujeme-li s těmito aspekty soudobý stav práce v oboru muzeologie, musíme konstatovat, že se obecně nerealizuje na profesionální úrovni. Tím nijak nesnižují úroveň a přínos řady muzeologů, kteří se ve světě i u nás tomtomu oboru věnovali jak v minulosti, tak věnují v současnosti, což dokumentuje jejich publikační činnost. Nepřehlížím a nepodceňuji ani přínos prací směřujících k muzejní kultuře z příbuzných vědeckých pozic, ale ani prosazování empirických poznatků a zkušeností.

Proč však zůstává muzeologie před branami vědeckého systému? Proč mnohé i příbuzné obory odmítají tento obor a staví se proti jeho uznání a uplatňování?

Především to souvisí s pojetím úlohy **muzeologie ve vztahu k muzejnímu fenoménu**.

V intencích dosavadního vývoje převládá stále názor, že poznávací, tj. vědeckou bázi ve vztahu k přírodní i kulturní realitě zabezpečují pramenně orientované deskriptivní obory, tradičně se uplatňující v muzeích, jako je třeba geologie, botanika, zoologie, antropologie, archeologie, historie, etnologie či dějiny umění. V jejich uplatnění se stále vidí dostačující a odpovídající poznatková báze muzejního fenoménu.

Je charakteristické, že v tzv. *Profesionálním etickém kodexu ICOM*, přijatém prvně v Buenos Aires v roce 1986 a aktualizovaném v Barceloně v roce 2001, se nesetkáme s pojmem muzeologie, ani s požadavkem muzeologické kvalifikace profesionálních muzejních pracovníků. Kodex, pojímaný jako „*prostředek profesionální samoregulace*“ je zaměřen na muzeum jako instituci, její fungování a s ním spojený

management. Pro vědeckovýzkumnou činnost se vymezuje úkol zaměřený na „*stanovení původu sbírkových předmětů*“ v intencích připomenutých vědních oborů. „*Odborný muzejní pracovník je pak každý, kdo je zaměstnancem muzea..., kdo má odbornou kvalifikaci nebo ekvivalentní praktickou zkušenost v některém z oborů potřebném pro řízení a provoz muzea*...“, *kdo má odbornou kvalifikaci nebo ekvivalentní praktickou zkušenost v některém z oborů potřebném pro řízení a provoz muzea*“. Muzeum se pak definuje jako „*stálá nevýdělečná instituce ve službách společnosti a jejího rozvoje, otevřená veřejnosti, která získává, uchovává, zkoumá, zprostředkuje a vystavuje hmotné doklady o člověku a jeho prostředí za účelem studia, vzdělání, výchovy a potěšení*.“ (ICOM-2006).

To dokládá, že pro soudobý muzejní fenomén ani centrální dokument mezinárodní organizace ICOM nepožaduje a nevymezuje nějaký osobitý poznávací a hodnotící přístup v úrovni soudobé vědy, mimo tradiční obory či dnes uplatňované některé nové obory a techniky, týkající se fungování této instituce.

Ve vztahu k uvedenému je závažnější úroveň tzv. definice, která je v rozporu s logickými zásadami její tvorby. Dokonce pojem muzea se zde prezentuje jako střešní vůči institucím, jako jsou archeologické a etnografické lokality a památky, botanické a zoologické zahrady, akvária a vivária, ale také střediska vědy a techniky a planetária, neziskové galérie, přírodní rezervace, muzejní organizace a jejich řídicí instituce, kulturní instituce pečující o hmotné i nehmotné kulturní dědictví, ale dokonce i instituce, které „*napomáhají muzeím a odborným zaměstnancům muzea prostřednictvím muzeologického výzkumu, výchovy a vzdělávání*.“ Nikde se zde však nesetkáme s vymezením diferenciačních znaků. Operuje se také

s řadou blíže nevymezených pojmů, jako jsou pro věc samu určující tzv. hmotné doklady, nevymezuje se postavení kulturního dědictví a blíže se nedozvíme co je předmětem muzeologického výzkumu.

Zarážející je však to, že v rámci ICOM fungují mezinárodní komise ICOFOM a ICTOP, z nichž prvá se zrodila přímo v zájmu prosazování a obhajování věci muzeologie, druhá k programování profesní výchovy muzejních pracovníků. Z prvé komise nikdo nezasáhl do definice pojmu muzea a druhá jen potvrdila v nejnovějším *ICOM Curricula Guidelines for Museum Professional Development*, že posláním výuky muzeologie je *„poznání dovedností při aplikaci rozumných základů muzejní práce.“*

Při tomto pojmání muzeologie v mezinárodním měřítku se nedivíme, že jak teoretický přístup, tak praxe se stále jen točí kolem muzea a muzeologie je dávána pouze do role zprostředkovatele metodiky a techniky muzejní práce. V takové úrovni může ovšem těžko postulovat pozici v systému soudobých věd.

Nové generace nastupující do muzeí a reprezentanti muzejní kulturu v orgánech ICOM, zapomínají či zcela opomíjejí úsilí, které vyvinuli jejich předchůdci, a to i na půdě ICOM a ICOFOM i ICTOP a co se v širokém měřítku obrátí v početné publikační činnosti ze závěrečných desetiletí minulého a prvních roků nového století. Nemám na mysli jen dílčí studie reagující na tlak krizových faktorů v kontextu neoliberalismu a globalizace, ale zejména monografie věnované právě profilování muzeologie (NEUSTUPNÝ, BENEŠ, GLUZINSKI, JAHN, RUSSIO, WAIDACHER, MAROEVIČ, ŠOLA, FLÜGEL, van MENSCH, STRÁNSKÝ).

Ale nyní dospělo vedení ICOM k poznání – prezentované v rámci poslední Generální konference ICOM konané ve Vídni v roce 2007 – že je třeba se soustředit na skutečnost, že *„Úloha muzeí ve společnosti je postižena podstatnými a rychlými proměnami... muzea jsou v nebezpečí, že ztratí svou hlavní pozornost ke sbírkám... Sbírký jsou však*

i nadále základní bázi vědění, odpovědnosti a hodnoty muzeí.“

Přes toto vědomí určující role sbírek pro samu existenci muzejní kultury, chybí jednoznačné vymezení poznávacího procesu, cíleného k výběru sbírkových objektů a jejich usoustavňování do formy sbírky. V praxi se uplatňuje sběratelský přístup motivovaný intuitivně bez vědecky podložených výběrových kritérií. Vědecký přístup k přírodní a kulturní skutečnosti zajišťují pouze tradiční deskriptivní obory. Přitom se přehlíží, že prameny těchto oborů nejsou automaticky muzejními sbírkovými předměty. Tyto obory také nemají kritéria k určení specifčnosti muzejních objektů, tím méně pro jejich sbírkové usoustavnění.

Když se muzejní kultura dostala v závěru minulého století a na počátku nového do ekonomického tlaku, začala hledat svou spásu v nových oborech jako je informatika, komunikologie či management. Řada dnes vydávaných publikací pro muzejní sféru pochází od autorů, kteří mají jen oborově příbuznou kvalifikaci, která se váže především na muzejní prezentaci, ve které většina těchto autorů vidí spásu a budoucnost muzeí v konzumní společnosti. Tradiční vědní obory se využívají pouze jako podkladový zdroj pro stále více dominantní virtuální prezentaci. Z hlediska jejich poznávacích domén je muzejní sféra mimo jejich interes a nemají proto potenci k existenční situaci muzejní kultury co říci. Ovšem platí současně i to, že aplikované dnes módní obory mohou sice řešit pozitivně mnohé prezentační úkoly, ale ani ony nemohou zodpovědět otázku osobitosti našeho muzealizačního vztahu ke skutečnosti.

Tak se v současnosti potvrzuje to, že **muzejní kultuře chybí vlastní poznávací doména**. Soudobé hledání záchranných stébel je toho nejlepším důkazem. Tuto úlohu však neplní ani muzeologie, jak vyplývá z encyklopedické definice: *„Muzeologie je studium jak organizovat a vést muzea a muzejní sbírky. Obecněji muzejní studium je termín užívaný k označení akademického programu, obecně kvalifikační program*

v oblasti manažmentu, administrativy nebo teorie muzeí.“

Již v prvním muzeologickém sympoziu nové katedry muzeologie jsem ukazoval na to, že předmětem tohoto oboru nemůže být muzeum, protože to je pouze prostředkem k realizaci našeho osobitého osvojování si skutečnosti (STRÁNSKÝ 1965). Předmětem pedagogiky není také škola, jako divadlo není předmětem teatrologie. Tato moje argumentace se později promítla do materiálů ICOFOM i do soudobých muzeologických kompendií (WAIDACHER, MAROEVIČ, FLÜGEL, SCHÄRER).

Poznávací doménu muzeologie musíme – alespoň podle mého soudu – hledat v onom osobitém osvojování skutečnosti muzei. Teprve toto poznání může objektivně motivovat proces formování muzejní instituce a je určující pro volbu muzejní metodiky i techniky.

V čem spočívá specifčnost této poznávací domény muzeologie?

Podle mého soudu v identifikaci určujících znaků svědků přírodních a kulturních fenoménů a v kulturních hodnotách, které reprezentují a mají paměťový význam působící na kulturní povědomí i vědomí společnosti. Tuto kulturně-paměťovou hodnotu jsem označil jako **muzealitu**. Ta je rozhodující pro proces muzealizace, který je oním osobitým osvojováním si jak minulé, tak přítomné přírodní i humánní skutečnosti.

Tím, že určíme poznávací intenci muzeologie však ještě nezabezpečíme její existenci a působení v každodenní muzejní praxi.

K tomu, abychom mohli profesionalizovat muzeologickou tvorbu, **potřebujeme odpovídající institucionální bázi**.

Netvoří ji dnes více jak 55 000 muzeí na celém světě, jejichž počet se stále zvyšuje?

Ne. Muzea a z nich odvozená zařízení jsou instituce, jejichž úlohou je vlastní uskutečňování tohoto osobitého osvojování, tj. muzealizace skutečnosti. Obdobně je tomu v případě např. škol, které zabezpečují aplikaci pedagogických poznatků a zpětně ověřují jejich pravdivost a funkčnost, ale nejsou

pedagogická vedecká pracovnište. Nejinak je tomu např. ve zdravotnictví či jiných oborech. To však nevylučuje, že práve práce v takevete institucii motivuje u nekteřeho pracovniika jeho zaměření k vedecké práci, což většinou vede k tomu, že pak hledá pro tuto činnost odpovídající profesionální zařízení. Je rozdíl mezi poznáváním a aplikaci takto získaných poznatků. Muzea jsou zde pro užití muzeologických poznatků, metod, terminologie a systému, a tím se podílejí na jejich prověřování, ale i na motivování nového programování tohoto muzeologického poznání. Tím muzea participují na formování a vývoji muzeologie, ale nejsou sama objektem poznávací domény.

Vlastní institucionální bázi pro profesionální muzeologickou tvorbu by proto měly tvořit akademická výuková centra. Jejich výukové programy by měly vycházet z vlastní vědeckovýzkumné činnosti, reagující na konkrétní problematiku existence muzeí ve společnosti a vést k optimalizaci aplikací transdisciplinárních, multidisciplinárních i interdisciplinárních poznatků a metod i na užití metodiky a techniky organizačních a technických oborů. Tuto úlohu by mohla plnit také některá poradenská centra, existující v některých zemích u velkých muzeí či muzejních asociací.

Mají-li se stát tato centra **základnou profesionalizace muzeologie**, musí být

obsazena pracovníky, kteří mají předpoklady k vedecké a pedagogické práci v tomto oboru, průběžně sledují mezinárodní muzeologickou produkci, reagují na ni a publikují vlastní poznatky a zkušenosti. Bylo by žádoucí, aby si tato pracovnište systematicky budovala dokumentační fondy muzeologické produkce v mezinárodním měřítku a aby sama vydávala vlastní vedeckou produkci v obecně přístupné formě i organizovala názorové konfrontace prostřednictvím konferencí a podobných akcí. Jen tak se mohou stát kvalifikovanou základnou pro realizaci výukových programů, které jsou rozhodujícím faktorem pro komplexní vědeckou profesionalizaci muzejní kultury v intencích rozvoje společnosti.

LITERATURA

- ASSMANN, A. – HARTH, D.(Eds.) Mnemosyne. Formen und Funktionen der kulturellen Erinnerung. Frankfurt a/M: Fischer, 1991.
- BENEŠ, J. Základy muzeologie. Opava: SU, 1997.
- BLACKMOREOVÁ, S. Teorie memů. Praha: Portál, 1999.
- FAJKUS, B. Současná filosofie a metodologie vědy. Praha: FILOSOFIA, 1997.
- FLÜGEL, K. – VOGT, A. (Eds.) Museologie als Wissenschaft und Beruf in der modernen Welt. Weimar: VDG, 1995.
- FLÜGEL, K. Einführung in die Museologie. Darmstadt: WBG, 2005.
- GLUZINSKI, W. Muzeum – przedmiot muzealnicy. Poznań, 1971.
- GLUZINSKI, W. U podstaw muzeologii. Warszawa, 1980.
- JAHN, I. Die Museologie als Lehr- und Forschungsdisziplin. In: Neue Museumskunde,

1–4/1979. 1980.

- KRÁL, M. Změna paradigmatu vědy. Praha: FILOSOFIA, 1994.
- KRÁL, M. Kam směřuje civilizace? Praha: FILOSOFIA, 1998.
- MAROEVIČ, I. Introduction to Muzeology. Munich: Verlag Müller-Straten, 1998.
- MENSCH, van P. Grondslagen van de muzeologie. Amsterdam, 1996.
- NEUSTUPNÝ, J. Muzeum a věda. Praha: NM, 1968.
- POPPER, K. R. Logika vědeckého bádání. Praha: OIKOYMENH, 1997.
- RUSSIO, W. G. Museu, museologia, museologica formacao. In: Rev. Museo, 1/1989.
- SCHÄRER, M. R. Die Ausstellung. Theorie und Exempel. Mochen: VMS, 2003.
- SCHMIDT, S. J. (Eds.) Gedächtnis. Frankfurt a/M, 1991.
- STRÁNSKÁ, E. – STRÁNSKÝ, Z. Z. Základy štúdia muzeologie. Banská Bystrica: UMB, 2000.
- STRÁNSKÝ, Z. Z. Předmět muzeologie. In: Sborník materiálů prvního muzeologického symposia. Brno: MM, 1965.
- STRÁNSKÝ, Z. Z. (Eds.) Museology for Tomorrow's World. Munich: ISSOM, 1997.
- STRÁNSKÝ, Z. Z. Muzealizace přírodní a antropní skutečnosti. In: Úloha přírodních věd v muzealizaci životního prostředí na Slovensku. Liptovský Mikuláš, 2001.
- STRÁNSKÝ, Z. Z. Musealisierung und Paradigmenwechsel. In: MUSEUMAKTUELL, no. 67/2001.
- STRÁNSKÝ, Z. Z. Museum studies auf der Sucha nach sich selbst. MUSEUM AKTUELL, no. 114/2004.
- STRÁNSKÝ, Z. Z. Hat die Museologie einen Sinn? In: Historia in Museo. Langenweissbach, 2004.
- STRÁNSKÝ, Z. Z. Vzdělávání pro muzejní profesi. In: Teorie a praxe 2007. Brno: Technické muzeum, 2008.
- ŠOLA, T. Essays on Museums and their Theory. Helsinki: FMA, 1997.
- TONDL, L. Věda, technika a společnost. Současné tendence a transformace vzájemných vazeb. Praha: FILOSOFIA, 1994.
- WAIDACHER, Fr. Příručka všeobecné muzeologie. SNM, 1999.

Dokumentácia pravekej keramiky v múzeu

Pavol Šteiner

Katedra muzeológie FF UKF v Nitre

Museum Documentation of Prehistoric Pottery

The archaeological collections in Slovak regional museums represent one of the largest volume of museum items. These collections consist mostly of the pottery finds. Its processing and documentation is specified through various features.

In Slovak museums we still have a lack of unified way of the pottery documentation, which is mostly visible in the terminology. This could be a serious threat while application of new electronic documentation method. The disunity in terminology may devalue new created data – files and also the work spent on it.

One of the possible ways how to avoid this could be application of numeric codes especially in the prehistoric pottery documentation.

Na Slovensku pôsobí vyše osemdesiat múzeí, z toho viac ako polovica regionálnych, ktoré majú za úlohu dokumentovať vývoj spoločnosti a prírody na

danom území. Jednými z najpočetnejších zbierok týchto inštitúcií sú archeologické zbierky a v ich rámci najpočetnejším druhom zbierkových predmetov sú keramické nálezy. Spracovanie týchto nálezov určuje niekoľko faktorov a jedným z nich je spôsob výroby. Keďže na našom území sa produkcia na kruhu točenej keramiky, vyrábanej vo veľkom množstve, datuje až od doby laténskej, všetky predchádzajúce obdobia poskytujú ručne vyrábané nádoby. Uvedená skutočnosť spôsobuje veľkú variabilitu keramiky, ktorá zas kladie nároky na postup pri jej dokumentácii v múzejných podmienkach. Z toho vyplýva aj náročnosť deskripcie nálezov – či už kompletných exemplárov alebo fragmentov. Pokiaľ má byť múzejná zbierka podkladom pre ďalší výskum, mala by byť vedená jednotným, nemenným spôsobom. To je dôvod, prečo je nutné zaoberať sa aj otázkami prvostupňovej a druhostupňovej evidencie a jej prispôsobenia špecifikám prehistorických keramických nálezov. Jedným zo základných predpokladov všeobecne použiteľného systému dokumentácie keramiky je aj akceptácia jednotnej terminológie, obzvlášť v ére informatizácie múzeí. Aj tá najmenšia nezrovnalosť v názvosloví môže viesť k znehodnoteniu rozsiahlych databáz zbierkových predmetov. Treba tiež podotknúť, že na Slovensku stále takýto terminologický úzus chýba.

Špecifiká pravekej keramiky

Pojem „keramika“ so zdanlivo jasne definovateľným obsahom v praktickej rovine prináša problém s presným určením škály artefaktov, ktoré zahŕňa. Pre praveké nálezy, ale aj nálezy z iných období možno po zohľadnení ich špecifik použiť nasledujúcu definíciu: Keramika = všetky archeologické nálezy, vyhotovené z hliny a následne zámerne vypálené. Podľa tejto definície sem radíme všetky nádoby a ich fragmenty, kolieska, idoly, závažia a pod., a naopak, môžeme z tejto skupiny nálezov vylúčiť mazanicu a hrudy hliny vypálené náhodne.

Hmota, z ktorej sa vyrábali keramické predmety v praveku, pozostáva väčšinou z hliny a iných prímiesí, najčastejšie drobných kamienkov, prítomných najmä v materiáli hrubostennej kuchynskej keramiky, kam boli úmyselne – za účelom zvýšenia kompaktnosti – primiešavané. Inou prímiesou sú často aj organické súčasti (slama, plevy a pod.), ktoré zanechávajú po vypálení negatívne odtlačky v keramickej hmote. Tieto sa najčastejšie objavujú na neolitckej keramike. Najjemnejším materiálom býva spravidla čistá, jemne plavená hlina bez prímiesí, z ktorej sa vyhotovoval predovšetkým tzv. stolný riad. Veľká skupina nádob a iných keramických artefaktov je vyrobená z hliny s prímiesou veľmi malých štrkových čiastočiek s veľkosťou do 1 mm. Najhrubozrnnejší materiál bol používaný na výrobu väčších nádob na denné použitie – hrncov, veľkých mís a v dobe bronzovej napríklad aj pyraunov.

Špecifickú kategóriu predstavuje funerálna keramika. Je vo väčšine prípadov pomerne nekvalitná, nedostatočne vypálená, z drobného materiálu, čo často uvádzajú aj autori, ktorí popisovali jednotlivé pohrebiská. Ide tu jednoznačne o zámerne vyhotovovanie nádob pre pohrebné účely, keď sa nekladie dôraz na kvalitu a trvácnosť výrobku.

Keramika pravekých kultúrnych skupín bola vyrábaná výlučne tvarovaním v ruke. Najjednoduchším príkladom takéhoto postupu je tvarovanie prstami. Je to pravdepodobne najstaršia, a zároveň najprimitívnejšia technika, keď sa hruška mäkkej hliny roztláčaním prstami formuje do príslušného tvaru. Výsledkom je väčšinou neforemná nádoba s nerovnomernou hrúbkou stien a nerovným dnom. Takáto forma býva častá v najstarších neolitických kultúrach, ale zriedkavosťou nie je ani neskôr.

Komplikovanejším postupom je tvarovanie nádob postupným vrstvením pásov hliny. Prvým krokom je pri tomto postupe vytváranie plochého dna, po obvode ktorého sa postup-

ne do výšky pridávajú hlinené pásiky a tak sa buduje stena nádoby. Poznatky etnografie a experimentálnej archeológie nám umožňujú poznať viacero variantov spájania týchto pásov. Pre ich lepšiu súdržnosť je najlepšie upraviť ich horný okraj ešte pred pripojením ďalšieho (Horvat 1999, s. 19).

U nádob veľkých rozmerov alebo nádob s komplikovaným profilom môžeme predpokladať ich skladanie z viacerých častí. Ak by totiž boli vymodelované v celosti, následná povrchová úprava vnútorných plôch (hladenie) by bola veľmi náročná, až nemožná. Tieto nádoby boli preto pravdepodobne modelované v dvoch častiach (rozdelených v oblasti pliec alebo vydutia), zvlášť upravené a ešte za vlhka spojené.

Všetky ďalšie techniky a postupy až po výpal možno označiť za dotváranie povrchu nádoby, resp. predmetu.

Vlhký povrch hladil tvrdým rovným predmetom (kameň – riečny okruhliak, kus dreva, keramický črep...) za pomoci vody alebo bez nej. Výsledkom bol v prvom prípade dokonale hladký povrch a v druhom len hrubé zahladenie najväčších nerovností na povrchu predmetu. Hladienie s vodou vytvorilo povrch, ktorý sa dá klasifikovať ako hladný, bez vody – ako bez zvláštnych úprav, resp. drsný.

Vysušený povrch nádoby pred vypálením sa upravoval hladením s najväčšou pravdepodobnosťou hladkým kameňom, čím sa dosiahol zvýšený lesk povrchu predmetu. Takýto povrch klasifikujeme ako leštený. Nie je vylúčené ani používanie prírodných chemických roztokov a zlúčenín (výťažkov z bežne dostupných rastlín a nerastov) na zvýšenie lesku povrchu, prípadne na zmenu jeho farby.

Na povrch bola v prípade niektorých exemplárov tenkostennej keramiky nanášaná ďalšia tenká vrstva, ktorá mala byť ešte viac lešiteľná, ako pôvodná hmota.

V praveku sa na nádobách často stretávame s tzv. funkčnou úpravou povrchu (slamovaním, hrebeňovaním,

pseudotextilným vzorom a voštinovaním). Všetky typy sa vyskytujú v prevažnej miere na hrubostennej sídliskovej keramike. Ide o prvky, ktoré sa niekedy posudzujú ako výzdoba, ale vzhľadom na ich funkčné poslanie a absenciu estetického náboja, by mali byť považované za samostatnú kategóriu úpravy povrchu (Adamka 2001, s. 81). Vyskytujú sa na väčšine hrubostenných nádob, aj na niektorých tenkostenných. Účel týchto techník vidíme v zámernom zdršňovaní povrchu nádob, ktoré zabezpečovalo ich bezpečný manuálny transport (zabraňovalo vyšmyknutiu z rúk). Funkčná úprava povrchu sa sústreďuje predovšetkým na spodných častiach nádob, spravidla od vydutia nadol a končí niekoľko centimetrov nad dnom.

Z archeologického hľadiska je spomedzi úprav povrchu pred vypálením najdôležitejšia výzdoba. Podľa techniky jej vyhotovenia a na základe práce s hmotou (úbytok/aplikácia) je rozdeľovaná do troch skupín:

Prvou je výzdoba rytá. Predstavujú ju ryté línie rôznych tvarov, vrypy a vpichy šírky okolo 1 mm a užšie. V priereze majú tvar hrotitý alebo mierne zaoblený, v závislosti od ostrosti použitého nástroja (šidla z kosti, kovu alebo dreva).

Výzdoba vhlbovaná (implikovaná) je tvorená plytkými žliabkami a kanálkami zásadne oblúkového prierezu. Vytvárané boli prstom, buď širším tupým zaobleným predmetom, ktorým bola z tela artefaktu odoberaná hmota, prípadne došlo k jej lokálnemu preformovaniu (stlačeniu).

Poslednou v rade skupín druhov výzdoby je aplikácia alebo modelovanie plastických ozdôb. Tieto vždy o niečo prevyšujú povrch nádoby a predstavujú nárast jej hmoty. Väčšina týchto plastických ozdôb bola vytvorená aplikáciou na povrch už vymodelovanej, pravdepodobne aj čiastočne vysušenej nádoby. Niekedy je tento postup dokumentovateľný aj na črepoch, či celých nádobách. Výčnelok bol vymodelovaný zvlášť a pripojený (prilepený) na stenu

nádoby na vopred naryhovaním zdrsnené miesto.

Vo všeobecnosti sa špecifiká pravekej keramiky dajú zhrnúť do dvoch bodov:

1. je vyrábaná ručným tvarovaním a každý exemplár predstavuje originál
2. výrobca uplatňuje svoje vlastné predstavy, fantáziu a „umeleckú licenciu“, nepozná normovanie a šablóny.

Toto sú hlavné dôvody, pre ktoré nemožno od žiadnej typológie prehistorickej keramiky očakávať, že bude predstavovať ostro ohraničené kategórie. Práve naopak, treba rátať s množstvom prienikov jednotlivých množín, ktoré obsahujú prvky, spĺňajúce kritériá jednej aj druhej (tretej, štvrtej...) skupiny. Vlastné definície typov nádob preto musia byť pomerne elastické (prispôbiť sa povahe nálezov, nie naopak!). Výsledkom je skĺbenie všetkých relevantných prvkov do definícií, ktoré rešpektujú súčasne vzhľad nádoby, aj jej poslanie. Pri obrovskej variabilite ponúkanej pravekými keramickými náleznami, sa nedá v tomto množstve tvarov a ich variácií pohybovať len v intenciách čisto morfológických alebo čisto utilitárnych, ale treba pri vyčleňovaní jednotlivých kategórií zohľadňovať aj iné hľadiská – funkčné a ornamentálne.

Presne vymedzené a definované pojmy sú nevyhnutné na to, aby sa zamedzilo nedorozumeniam a omylom. Slovenský jazyk používa pre pomenovanie typov nádob mnohokrát odlišné pomenovania ako napríklad nemčina, ktorá disponuje inými tvarmi, často len ťažko preložiteľnými tak, aby plne zodpovedali zámeru autora aj v preklade (problém tradičných slovenských pomenovaní ako „hrnček“, „džbán“, „šálka“ verus nemecké termíny „Krug“, „Tasse“, „Schale“ a iné...). Rovnako napríklad používanie zdobenín je z hľadiska presnej terminológie dosť zavádzajúce, odráža len relatívnu veľkosť opisovaného exempláru a je subjektívne (Sklenář 1998, s. 5).

Dokumentácia pravekej keramiky v múzeu tradičným spôsobom

Súčasťou múzejnej dokumentácie sú nielen údaje o predmete samotnom, ale aj o rôznych okolnostiach, ktoré viedli k jeho získaniu, respektíve ktoré boli zistené ďalším podrobným vedeckým skúmaním. V prípade archeologických keramických nálezov ide najmä o verbálnu deskripciu a obrazovú dokumentáciu (či už kresebnú alebo fotografickú).

Nemenej dôležité sú aj informácie o nálezových okolnostiach artefaktov, bez ktorých rapídne klesá vypovedacia hodnota každého z nich. Tieto vychádzajú z nálezových výskumných správ a stávajú sa dôležitým podkladom pri odbornom spracovaní jednotlivých nálezov, aj celej lokality.

Zmyslom múzejnej dokumentácie by však nemalo byť len samotné kvantum informácií, ale najmä jej využitie pri sprostredkovaní týchto informácií verejnosti (Waidacher 1999, s. 194).

Prvostupňová evidencia veľkých súborov keramiky najmä zo sídlisk je typickým príkladom nutnosti interdisciplinárneho (múzejnícko-archeologického) prístupu pri spracovaní. Sídliskový materiál býva veľmi fragmentárny, zastúpený väčšinou atypickými alebo iba málo preukaznými črepami, ktoré sú balené do papierových vreciek a krabíc podľa sektorov, vrstiev alebo podľa iného systému, použitého pri výskume. Tieto súbory sa v múzejných prírastkových knihách evidujú hromadne, nakoľko ich vypovedacia hodnota je limitovaná práve ich fragmentárnosťou.

V druhostupňovej dokumentácii prichádza na rad kultúrne zaradenie, datovanie, typologické zaradenie, a v poslednom rade aj obrazová dokumentácia, či rekonštrukcia pôvodného vzhľadu. Použitá terminológia je podriadená všeobecnému múzejníckemu chápaniu archeologických nálezov ako jednej z mnohých skupín muzeálií. Neoperuje sa tu teda so špecializovaným názvoslovím. V rubrike „Predmet“ sa uvádza plné a presné označenie

zbierkového predmetu, ktoré vystihuje jeho podstatu (*Metodika 1985*, s. 18). Keďže pre pravekú keramiku zatiaľ nemáme všeobecne uznávanú jednotnú terminológiu, aplikuje sa v praxi základný model označovania predmetov, teda podstatné meno a za ním prípadný prívlastok. Je pochopiteľné, že mnohí múzejní archeológovia používajú vlastné zaužívané schémy označovania nálezov. V súčasnom trende elektronizácie múzejnej dokumentácie však ide o reálnu hrozbu, že digitalizované údaje budú vinou nejednotnej terminológie prakticky nepoužiteľné, prinajmenšom čo sa týka vyhľadávania jednotlivých typov nádob.

Archeológia je vedný odbor, ktorý viac ako niektoré iné odbory vyžaduje aj precíznu obrazovú dokumentáciu, ktorá sa týka lokality v teréne, aj jednotlivých nálezov.

Dokumentácia pravekej keramiky v múzeu s využitím výpočtovej techniky

Dodnes boli u nás zaznamenané dva, respektíve tri pokusy o hromadné zavedenie špeciálneho múzejníckeho softvéru do praxe. Hoci každý z týchto pokusov mal pomerne vysoké ambície, čo sa týka rozsahu a budúcnosti, ani jeden sa zatiaľ neujal masovo, prípadne v rozsahu, ktorý by jeho iniciátorov uspokojil.

V prípade dokumentácie pravekej alebo akejkolvek keramiky z archeologických múzejných zbierok, závisí evidencia a jej digitalizácia od prvého spracovania, teda od kvality (a častokrát aj kvantity) údajov v „klasickú“ prvostupňovú a druhostupňovú evidenciu.

Jedným z hlavných problémov je nejednotnosť metodiky spracovania a evidencie, ktorá sa najčastejšie prejavuje v odbornom opise zbierkových predmetov. Pri zápise údajov druhostupňovej evidencie na katalogizačný lístok niektorí múzejní archeológovia a dokumentátori v snahe stopercentne dodržať smernice, uvádzajú informácie, ktoré sú z hľadiska správy

zbierkových predmetov, aj z hľadiska odborného, nadbytočné (farba materiálu, príliš veľké množstvo údajov o jednotlivých rozmeroch a pod.), čo síce svedčí o precíznosti pracovníkov, ale v skutočnosti aj o zbytočne vynaloženej námahe. Opačným extrémom je častokrát nedostatočné alebo schematické vyhotovenie odborného opisu, ktoré v konečnom dôsledku sťažuje múzejnícke aj odborné archeologické využitie údajov.

Jednu z možností zjednodušenia a prehľadnenia dokumentácie archeologickej keramiky predstavuje využitie numerických kódov. Postup nachádza ešte väčšie a zmyslupnnejšie využitie práve v digitalizácii múzejnej evidencie. Uľahčuje vyplňovanie záznamov zredukovaním verbálnej deskripcie na vypísanie série kódov a pri správnej aplikácii celého systému zjednodušuje aj orientáciu vo veľkých súboroch predmetov. Dôkazom je napríklad naše využitie tejto metodiky pri spracovaní keramického materiálu z opevneného sídliska otomansko – fúzesabonského kultúrneho komplexu v Barci, poloha Nad Begányiho mlynom, známeho aj ako Barca I (*Steiner 2001*).

Základným predpokladom pre uvedenie takéhoto systému do praxe je vypracovanie kódu, kľúča, ktorý slúži na „zašifrovanie a dešifrovanie“ kódových označení morfológických detailov a výzdoby keramiky. Vzhľadom na veľkú variabilitu jednotlivých prvkov by bolo najvýhodnejšie používať numerické kódy pre každú archeologickú kultúru zvlášť, v prípade potreby aj pre každý vývojový stupeň kultúry alebo kultúrneho komplexu. Ideálny stav, ktorý by sa takto teoreticky mohol dosiahnuť, by bolo používanie jednotného systému kódov pre všetky múzejné archeologické zbierky na území SR. V takejto podobe by potom tieto kódy mohli byť zapracované do väčších systémov.

Vzhľadom na momentálne technické, finančné a personálne možnosti slovenského múzejníctva aj slovenskej archeológie je uvedená myšlienka jedným z možných náčrtov digitalizácie

archeologických múzejných zbierok. V súčasných podmienkach sa ale z tejto idey dá využiť jej samotný základ, hoci v meradle podstatne skromnejšom: použiť numerické kódy aspoň v správe jednotlivých archeologických zbierok. Hoci vypracovanie takýchto kódov kladie na odborných pracovníkov nároky predovšetkým v oblasti pracovného času, návratnosť tejto „investície“ by bola zreteľná neskôr v ešte väčšom sprehľadnení súboru zbierkových predmetov. Napríklad po prevedení údajov o predmetoch do kódov a ich zapísaní prostredníctvom tabuľkového editora, by sa zjednodušilo vyhľadávanie konkrétnych predmetov alebo skupín predmetov. Pri selekcii všetkých zdobených nádob jednej archeologickej kultúry stačí použitie filtra tabuľkového editora a všetky položky, zodpovedajúce nami zvoleným kritériám, sa zobrazia na monitore. Podobne môžeme pokračovať aj do väčšej hĺbky v závislosti od toho, ako podrobne máme predmety spracované, napríklad vyhľadať nádoby zdobené špirálou.

V múzejných archeologických zbierkach sa ale stretávame s jedným zásadným hendikepom, ktorý ovplyvňuje odbornú úroveň údajov v múzejnej evidencii, bez ohľadu na to, či ide o klasickú „papierovú“ alebo elektronickú, v jej rôznych podobách. Je to skutočnosť, že v múzejnej evidencii sú spracované len viac, či menej kompletne zachované exempláre, čo platí predovšetkým u keramických nádob. Pritom súbory keramických fragmentov, teda samotných črepov rôznych veľkostí a rôznej vypovedacej hodnoty, sú spravidla zhromaždené podľa príslušnosti k jednotlivým stratigrafickým kontextom v lokalite a rovnako hromadne aj evidované. Takto sú budované prakticky všetky múzejné archeologické zbierky, čo je síce z hľadiska správy zbierok v poriadku, z pohľadu archeologického bádania to však predstavuje celý komplex problémov, ktorý je dobre známy väčšine archeológov: od získavania prístupu k týmto črepom, cez ich identifikáciu až po dokumentáciu, prípadne

riešenie problémov s autorskými právmi a pod.

Teoreticky možné riešenie by mohlo predstavovať využitie pomocného personálu, zloženého zo študentov relevantných odborov (archeológia, muzeológia), prípadne vhodne zaškolených iných dobrovoľných spolupracovníkov, pochopiteľne pod vedením skúseného archeológa. Ich úlohou by potom bolo spracovanie súborov črepov z jednot-

livých lokalít podľa numerických kódov a aj ich prípadné označovanie (ak aj nie všetkých, aspoň tých, ktoré sú z hľadiska archeologického zaujímavé).

LITERATÚRA

Adamka 2001 – ADAMKA, P. Výpovedné schopnosti niektorých druhov úpravy povrchu nádob na príklade keramiky z Barce I. In: *Acta Nitriensiae Iuvenorum*. Nitra, 2001, s. 79–90. ISBN 80-8050-444-X.

Horvat 1999 – HORVAT, M. *Keramiky. Tehnolo-*

gija keramiky, tipologija lončenine, keramični arhiv. Ljubljana, 1999. ISBN 86-7207-113-1.

Metodika 1985 – Metodika vyplňovania katalogizačných lístkov v odboroch prírodných a spoločenských vied v múzeách na Slovensku. Bratislava, 1985.

Sklenář 1998 – SKLENÁŘ, K. *Archeologický slovník 3 – keramika a sklo*. Praha, 1998.

Steiner 2001 – STEINER, P. Metodika spracovania keramického inventára z Barce I. In: *Acta Nitriensiae Iuvenorum*. Nitra, 2001, s. 63–78. ISBN 80-8050-444-X.

Waidacher 1999 – WAIDACHER, F. *Průručka všeobecné muzeologie*. Bratislava, 1999. ISBN 80-8060-015-5.

Nová expozícia

Jánošík a Terchová

Katarína Kendrová – Adriana Bárdyová
Považské múzeum v Žiline

The New Permanent Exhibition Jánošík and Terchová

In August 2008 the Považské Museum in Žilina held a ceremonial opening of its revitalized permanent exhibition dedicated to the legendary folk hero, Juraj Jánošík, in his birthplace, the village of Terchová. The prime motif and trigger point to the event was the commemoration of the 320th anniversary of this famous person's birth. The exhibition is aiming to get its visitors acquainted with relevant historical facts about his life, deeds of robbing and, definitely, his execution. Customs and traditions inspired by Jánošík became steadily reflected in numerous areas of folk culture, notably in the folk fine arts represented by numerous wooden carvings, pottery paintings, glass paintings, copper reliefs and drawings. The exposition takes advantage of photographs and texts to introduce the person of Juraj Jánošík as a literary and cinematic character. Its second area is dedicated to the folk culture of the village of Terchová, presenting domestically produced textile products, the ways of shepherds and chalet occupants, folk architecture and household design,

agriculture, traditional dialect specifics and unique folk music.

(Translated by M. Poláčková)

V auguste roku 2008 Považské múzeum v Žiline slávnostne otvorilo v Terchovej zrevitalizovanú stálu expozíciu venovanú legendárnemu ľudovému hrdinovi Jurajovi Jánošíkovi a jeho rodisku. Podnetom na jej obnovu sa stali oslavy 320. výročia jeho narodenia. Termín sprístupnenia expozície nebol zaradený do programu jedného z naj-

významnejších folklórnych podujatí na Slovensku – Jánošíkových dní náhodne.

Myšlienka zriadiť stálu expozíciu s takýmto zameraním vznikla už podstatne skôr. Oblasť Terchovej a postava Juraja Jánošíka sa zaradili medzi hlavné ciele výskumu Považského múzea už v 50. rokoch 20. storočia. V roku 1963 pri príležitosti 250. výročia popravy Juraja Jánošíka sa táto myšlienka stala skutočnosťou a v priestoroch starej školy v Terchovej bola otvorená

Pohľad do terchovskej izby

L. Fulla,
Jánošík,
olejomaľba,
1955

prvá expozícia. Časom sa však triedy chátrajúcej školy stali nevyhovujúce a pri stavbe Obecného domu sa objavili úvahy o jej presťahovaní do nových priestorov. Druhá, obnovená expozícia so zaujímavým architektonickým riešením tak bola slávnostne otvorená v roku 1986. Ďalšej obnovy a modernizácie sa dočkala až v súčasnosti po 22 rokoch. V snahe zatriktívniť ju pre širokú laickú i odbornú verejnosť bolo vypracované nové architektonické a výtvarné riešenie a nový scenár zohľadnil súčasné ponímanie a rozšírenie jánošíkovskej tradície do všetkých oblastí našej kultúry.

Rozsiahla expozícia je rozdelená do niekoľkých tematických celkov, podávajúcich ucelený obraz o histórii a národopise obce Terchová, jej jadrom je však Juraj Jánošík ako historická aj legendárna osobnosť. Jednotlivé exponáty, texty, fotokópie a faksimile historických dokumentov i dobové

fotografie sa nachádzajú po vnútornom i vonkajšom obvode výstavného priestoru v tvare U.

Už pri vstupe návštevník nadobudne pocit, že vkročil do jednej z tradičných terchovských izieb, ktorej verná napodobenina ho vráti o niekoľko desaťročí späť. Jej dominantou je rozmerná murovaná pec s vysokým komínom, tzv. kochom. Na nej je nainštalovaný bežný inventár kuchyne, medzi ktorým nechýba chlebová lopata, buchtáreň či slamenička. Izba so stenami v tradičnej svetlomodrej farbe (tzv. terchovskej svetličke – zmes modrej skalice a vápna) je zariadená pôvodným nábytkom. V rohu sa nachádza tzv. svätý kút, kde sa konali všetky dôležité rodinné stretnutia. Tvoria ho lavice so stolom, svätými obrazmi a figuríny muža a ženy v terchovskom odeve. Súčasťou izby je tiež kríž, nástenná polička s lyžičníkom a kolíska.

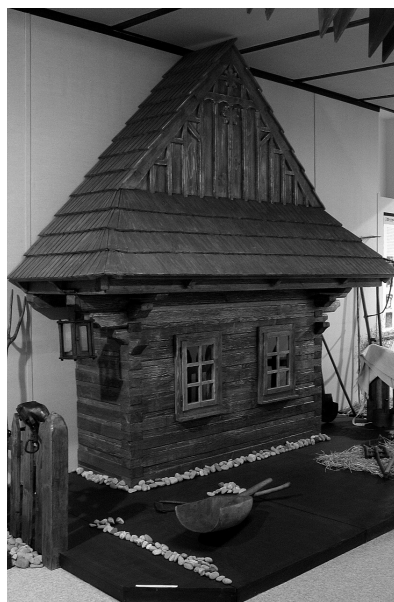
Expozícia pokračuje časťou opisujú-

cou históriu obce od 16. storočia, ktorú dokumentujú fotokópie dobových listín a fotografie. Tento tematický celok pripomína aj významné sakrálne objekty, napr. v súčasnosti už neexistujúci barokový kostol sv. Martina, postavený v roku 1731. Pozornosť je venovaná aj kostolu sv. Cyrila a Metoda, vysvätenému v roku 1949, ktorý dodnes dominuje obci. S kostolom je úzko spätá tradícia Cyrilometodských dní. Expozícia nevynecháva ani významného terchovského rodáka, osvietenského spisovateľa a polyhistora Adama Františka Kollára, nazývaného aj „slovenský Sokrates“ (*17. 4. 1718 – † 10. 7. 1783). Bol významnou osobnosťou spoločného a vedeckého života, zároveň radcom i dôverníkom panovníčky Márie Terézie.

Hlavná časť expozície sa zameriava na Juraja Jánošíka. Narodil sa v Terchovej v januári 1688 a do pamäti ľudu sa zapísal ako zbojnícky kapitán. Stelesňoval túžbu človeka po slobode

Tradičná pec s komínom – kochom

Terchovská drevenica – ukážka ľudovej architektúry

a spravodlivosti a už za svojho života získal nesmiernu popularitu širokých ľudových vrstiev. Návštevník sa oboznámi s dôležitými historickými faktami z jeho života, zbojníčenia a popravy. Temnú atmosféru doby, v ktorej žil navodzujú trojrozmerné predmety ako dereš, korbáč, putá, široký opasok či valaška.

Odraz jánošíkovskej tradície v mnohých oblastiach ľudovej kultúry, najvýraznejšie v ľudovom výtvarnom umení, prezentujú početné drevené plastiky, maľovaná keramika, sklomalby, medené reliéfy a kresby vystavené v centrálnej časti expozície. K najcennejším exponátom patrí mohutná olejomalba Ludovíta Fullu z roku 1955, zobrazujúca Jánošíka na koni uprostred dedinského ľudu.

Jánošík sa stal aj vďačným námetom pre literatúru a filmovú tvorbu. Aj preto ho expozícia prostredníctvom za-

ujímavých fotografií a textov približuje ako výraznú filmovú a literárnu postavu. Obraz nesmrteľnej mýtickej bytosti s výnimočnými až nadprirodzenými vlastnosťami predstavujú ukážky folklóru.

Z centrálnej časti návštevník opäť prechádza do celku venovaného Terchovej. Špecifický hudobný folklór obce, ktorý do súčasnosti zachovávajú i ďalej rozvíjajú mnohé hudobné telesá či jednotlivci, nám približuje fotografický materiál a exponáty tradičných hudobných nástrojov, ako sú sláčikové nástroje, pastierske píšťaly, fujary – trombity, heligónka. Medzi vystavenými predmetmi vyniká tzv. škatulová basička, typická pre terchovskú muziku.

Nenapodobiteľnú atmosféru najvýznamnejšieho folklórneho festivalu, ktorý sa od roku 1963 každoročne začiatkom augusta koná v Terchovej pod názvom Jánošíkove dni zachytáva objektív fotoaparátu umeleckého fotografa Milana Kosca, staršie ročníky slávností dokumentujú dobové fotografie zo zbierok múzea.

Dôležitú súčasť v živote obyvateľov Terchovej dodnes tvoria výročné zvyky, o ktorých podávajú dôkaz zvykoslovne predmety akými sú betlehemy a atribúty vianočného i fašiangového obdobia. Zaujímavým architektonickým prvkom expozície sú do priestoru vystupujúce pódia s množstvom exponátov, nachádzajúce sa po jej vnútornom obvode. Dokumentujú štyri tematické okruhy z oblasti ľudovej kultúry v Terchovej.

Domácu textilnú výrobu prezentujú ukážky textilíí a ľudového odevu. Vynikajú najmä jemne vyšívané trojuholníkové šatky – skosky, ktoré nosili ženy krížom preložené cez prsia a vzadu uviazané. So spôsobom spracovania základných textilných surovín oboznamujú nástroje ako drevený kolovrátok, trepačka ľanu, krample, česadlo, praslice a ďalšie. Osobitnú pozornosť si zasluhujú mohutné krosná s ukážkou rozpracovanej tkaniny.

O pastierstve a salašníctve veľa prezrádzajú predmety používané pri spracovaní i uchovávaní mlieka a syra, ako aj tie, ktoré boli dôležitou súčasťou každého salaša (gelety, šechtáre, bačovská varecha, putera, šaflík či váhy na syr). Dekoratívnu výzdobou vynikajú predovšetkým črpáky a drevené formy na syr. Exponáty sú umiestnené v hodnovernej replike prístrešku na dojenie oviec, nazývaného strunga.

Pozornosť upúta i priečelie terchovskej drevenice. Je zaujímavou ukážkou ľudového staviteľstva v obci, kde bolo základným materiálom na stavbu obydlí drevo. Pred ňou sú voľne do priestoru inštalované exponáty viažuce sa k poľnohospodárskej výrobe, takže celá plocha pripomína hospodársky dvor. Ide hlavne o pracovné nástroje ako pluh s pluhovými kolieskami, vidly, hrable, kosa, plachta-rozsievka, lopata-vejačka, struhák na kôru stromov, prútené koše a iné.

Expozíciu dopĺňa audiovizuálna prezentácia, ktorá jednoduchým a zrozumiteľným spôsobom približuje život Juraja Jánošíka všetkým vekovým kategóriám návštevníkov.

Foto: A. Kucharčíková

Archeologická expozícia Kysuckého múzea

Danka Majerčíková
Kysucké múzeum v Čadci

Permanent Archeological Exhibition at Kysuce Museum

In 1972, after establishing the Kysuce Museum in Čadca, more systematical archeological research of this region has developed. The paper gives an account on known archeology evidence and research done within the Kysuce region, as presented in the newly opened permanent archeological exhibition. Its objective is to map the Kysuce history from the very beginnings – since the oldest Stone age manifestations of human activities through the Lužice culture, giving the first blossom to the region, continuing in certain phase of the Púchov culture, representing the peak of the ancient settling of Kysuce. Until now, there is unknown archeological evidence of Roman presence in Kysuce and a new stage of history begins with Slavic settling. The medieval findings document gradual increasing of population, its penetrating later in modern times into by that time empty area of Upper flow of the Kysuca River.

Archeologické bádanie na Kysuciach sa vo väčšej miere začalo rozvíjať až po založení Kysuckého múzea v Čadci (ďalej KM) v roku 1972. Ani dovtedy však Kysuce neboli celkom mimo záujmu archeológov, hoci výskumy boli viac-menej náhodné. V 20. rokoch 20. storočia venoval oblasti Kysúc pozornosť Karol Anđel a poznatky zhrnul v článku *Predhistorické pamiatky na Kysuciach*, vydanom v Sborníku Muzeálnej slovenskej spoločnosti (1928). V 50. rokoch tu skúmal archeológ Anton Petrovský-Šichman, ktorého najväčším úspechom bol objav základov románskeho kostola v Radoli v polohe

Koscelisko. Systematické archeologické bádanie začína až pôsobením archeológa KM Ondreja Šedu. Na jeho prácu neskôr nadviazala Marcela Ďurišová, ale po jej odchode ostalo KM 14 rokov bez archeológa, čo sa zmenilo až v roku 2008.

Krátke obdobie intenzívnejšieho archeologického bádania má za následok nevelký fond archeologických zbierok, aj napriek menšiemu množstvu pamiatok aspoň zhruba ilustrujúcich vývin regiónu od prvých dokladov ľudskej prítomnosti až po obdobie novoveku, keď archeologické doklady nahrádzajú písomné pamiatky. Zhrnutím doterajších poznatkov je nová archeologická expozícia KM, v roku 2007 inštalovaná

v priestoroch renesančného kaštieľa v Radoli (o stavbe sme písali v MÚZEU X/200X, s. XX, pozn. red.).

Expozícia začína obdobím staršej kamennej doby, v kysuckých nálezoch zastúpenej len veľmi skromne. Hoci sa nenašli priame doklady o pobyte ľudí na Kysuciach, nálezy kamenných nástrojov svedčia o ich prítomnosti, aj keď možno len dočasnej. Paleolitickí lovci možno Kysucami len prechádzali, sledujúc migrujúce stáda lovnej zveri. V Krásne nad Kysucou a v Starej Bystrici sa našli kosti pleistocénnych zvierat – pratura, srstnatého nosorožca či zuby mamuta, čo dovoľuje predpokladať, že zvieratá neďaleko miesta nálezu ulovili pravekí ľudia. Nájdená stolička

Renesančný
kaštieľ
v Radoli

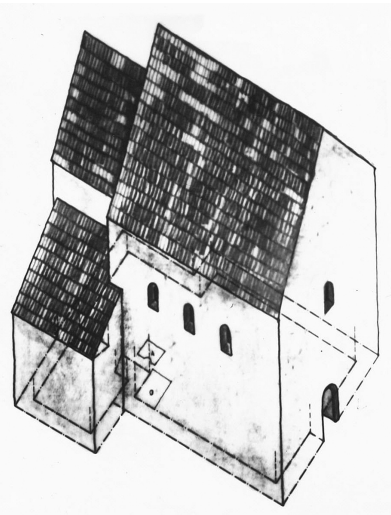

Model mamuta v archeologickej expozícii

mamuta z Krásna inšpirovala tvorcov expozície vytvoriť model mamutiego mláďata, zvlášť obľúbeného u detských návštevníkov.

V nasledujúcom období mladšej a neskoršej kamennej doby sa na Kysuciach objavujú prvé sídliská, zatiaľ doložené len ojedinelými nálezmi črepov keramiky. Vystavené kamenné sekerky a sekeromlaty svedčia o klčovaní lesov a prítomnosti prvých roľníkov. Vzhľadom na prírodné pomery sa osídlenie obmedzovalo len na oblasť Dolných Kysúc, štiepané nástroje z Čadce by však mohli naznačovať prenikanie ne-

Rekonštrukcia kostola

olitických obyvateľov aj do oblasti Horných Kysúc.

K prvému veľkému nárastu osídlenia Kysúc dochádza v mladšej a neskoršej bronzovej dobe, keď severné Slovensko obývajú nositelia lužickej kultúry. Počet nálezov oproti predchádzajúcim obdobiam značne narástol. Napriek tomu, že sa doteraz systematicky neskúmalo žiadne sídlisko, nálezy črepov keramiky z početných lokalít svedčia o viac-menej súvislom osídlení Dolných Kysúc. Hlavným zdrojom obživy napriek menej priaznivým prírodným podmienkam bolo poľnohospodárstvo, ako to dokladajú nálezy spáleného obilja a strukovín, či drvidlo na obilie. Ľud lužickej kultúry začal stavať aj opevnenia na strmých, ťažko dostupných vrchoch, ktoré slúžili na obranu najmä v mladšom období. Na vrchu Ladonhora sa našli zvyšky valov a množstvo okruhliakov, ktoré slúžili ako zbraň na vrhanie. Ďalšie veľké opevnenie sa našlo na vrchu Malý Vreten. Výstavba takýchto opevnení si vyžadovala sústredenie väčšieho počtu pracovných síl, preto možno v okolí spomínaných hradísk predpokladať pomerne ľudnaté osídlenie. Zatiaľ najvýznamnejšie nálezy z doby bronzovej, vystavené v expozícii pochádzajú z dvoch pohrebísk, ktoré boli aj dôkladnejšie preskúmané. Jedno pohrebisko sa našlo v Radoli v polohe Koscelisko, kde boli odkryté tri urnové hroby.

Na druhé pohrebisko sa narazilo v Hornom Vadičove, poloha Crkovo pri zemných prácach na novovekom cintoríne, pričom sa našli črepy lužickej keramiky. Pri záchranom výskume bolo objavených vyše 40 urnových hrobov. Z Horného Vadičova pochádza aj unikátny náhodný nález bronzovej sekerky. Lužická kultúra prežívala na Kysuciach aj v staršej železnej dobe.

Vrcholom pravekého osídlenia Kysúc je obdobie mladšej železnej doby, keď sa na severnom Slovensku z domáceho lužického podlažia ovplyvneného keltskými kultúrnymi vplyvmi formuje púchovská kultúra. Na Kysuciach je na rozdiel od predchádzajúcej

lužickej kultúry zastúpená výlučne sídliskovými nálezmi. Najlepšie známe je systematicky preskúmané sídlisko v lokalite Lopušné Pažite. Výsledky výskumu prezentuje expozícia. Ide vlastne o komplex menšieho opevnenia – hrádka na vrchu Malé Ostré, s priliehajúcim otvoreným sídliskom na úpätí vrchu, čo je charakteristické pre púchovskú kultúru. Pri výskume hrádka boli objavené zvyšky kamenno-hlinitých valov, ktoré chránili ľahšie prístupné miesta. Na umelo vytvorenej terase sa našli stopy chaty kolovej konštrukcie. Keramika nájdená v priestoroch opevnenia ho datuje do záveru mladšej železnej doby. Hrádok sa pravdepodobne využíval len niekoľko rokov, na rozdiel od sídliska, súvislo obývaného od 3. storočia pred n. l. až do začiatku 1. storočia n. l. Na sídlisku sa zistili pôdorysy viacerých domov kolovej konštrukcie, niektoré aj s kamennou podmurovkou a početné zásobné jamy. V keramických nálezoch dominujú v ruke vyrábané nádoby, ale ojedinelo je doložené aj jemná, na kruhu vytáčaná keramika, ktorú na územie severného Slovenska priniesli Kelti. Nálezy hlineného závažia a praslenov dokladajú miestnu výrobu textílií, kamenný žarnov slúžil na mletie obilí. Kovové predmety boli menej početné, no nálezy železnej trosky, zistené na sídlisku aj hrádke, môžu svedčiť o miestnej železiarskej výrobe.

Výnimočným nálezom z tohto obdobia je hromadný nález 64 strieborných mincí a dvoch bronzových spôn, uložených údajne v hlinenej nádobe. Našiel ich amatérsky hľadač na vrchu Rochovica a predpokladá sa, že tu v období púchovskej kultúry existovalo menšie opevnenie. Mince z nálezu patrili k typu Veľký Bysterec, len štyri kusy patrili k typu Divinka. Okolnosti, za akých sa mince a spony dostali do zeme, nie sú známe, pravdepodobne k tomu došlo niekedy v 1. polovici 1. storočia n. l., keď zrejme dochádza k výraznejším etnickým presunom populácie a v dôsledku toho k zániku púchovských hrádok. Neznámy majiteľ schoval v čase ohrozenia mince na Rochovici a už sa

po ne nevrátil. Nie je vylúčené ani ich uloženie do zeme z kultových dôvodov, ako obetný dar. Je len škoda, že tento vzácny nález skončil vo vlastníctve súkromného zberateľa.

Po zániku púchovskej kultúry začiatkom nového letopočtu v nasledujúcom období nie sú na Kysuciach doložené žiadne stopy osídlenia. Oblasť znovu osídlili Slovania, prvé doklady o ich prítomnosti však pochádzajú až z 9. storočia a obmedzujú sa len na ojedinelé nálezy črepov keramiky, napr. v Radoli-Koscelisku.

Od 13. storočia narastá počet nálezov, osídlená je však stále len oblasť Dolných Kysúc, aj to osídlením sporadického charakteru, skôr jednotlivými usadlosťami, ako osadami. Centrom osídlenia sa stáva Radola. V polohe Koscelisko sa našli početné črepy keramiky datovanej do 13. – 15. storočia, najvýznamnejším nálezom sú však základy románskeho kostola a prilahlý cintorín. Vznik kostola datuje Petrovský-Šichman približne do polovice 13. storočia, jeho zánik predpokladá začiatkom 15. storočia pravdepodobne v dôsledku husitských vpádov. Kostol bol jednoloďový s pravouhlým presbytériom a neskôr pristavanou svätyňou. Pri výskume sa našli niektoré jeho kamenné články, napr. z ostenia portálu, ďalšie boli druhotne použité pri stavbe renesančného kaštieľa.

Pri výskume v roku 1990 bolo v blízkosti kostola objavených 16 kostrových hrobov kostolného cintorína, tri hroby sa našli ešte počas výskumu v 50. rokoch. V niektorých hroboch sa našli jednoduché ozdoby – napríklad pracky z opaskov a prstene. Výnimočným nálezom je kostená plastika svätice, nájdená v deštrukcii muriva kostola. Podľa nájdených ozdôb a črepov keramiky sa tu pochovávalo najneskôr od polovice 13. až do polovice 15. storočia. Zvláštnosťou je hrob dieťaťa, pochovaného do nádoby, uloženej do vylámaného výklenku v murive. Okolo kostola bol zrejme už v 13. storočí postavený nízky kamenný múrik, neskôr prekrytý mohutným hlineným valom

Urny z lužického pohrebiska v Radoli

a doplnený priekopou. S najväčšou pravdepodobnosťou sa k tomuto kostolu viaže písomná zmienka zo 14. storočia o fare v Radoli, v tom období jedinej na Kysuciach.

Ďalšie stredoveké centrum sa formovalo v mestečku Jačatin (neskôr Konegsberg, dnešné Kysucké Nové Mesto), ktoré v roku 1325 získalo mestské práva. Z polohy Sulkov je známa zahĺbená chata so zvyškami železnej trosky a natavenej rudy, zrejme pozostatok železiarskej dielne. Keramika datuje objekt do 2. polovice 13. – začiatku 14. storočia. Ďalšia kováčska dielňa sa našla priamo v historickom jadre mesta a je datovaná do konca 13. – začiatku 15. storočia. O tom, že na danom mieste pretrvávala tradícia železiarskej výroby, svedčia podobné nálezy zo 17. – 18. storočia.

Expozícia *Staršie dejiny Kysúc* vychádza z doteraz známych a overených faktov. Úlohou budúceho výskumu bude vyplniť biele miesta na archeologickej mape Kysúc a spresniť naše poznatky o živote dávnych obyvateľov regiónu.

Foto: Archív KM

Revitalizácia technickej pamiatky

Hámor Medzev

Dagmar Lobodová
Referát hutníctva, STM, Košice

Revitalization of Technology Monument – the Hammer Mill in Medzev

In 2008, the Slovak Technology Museum in Košice started reconstruction of immovable monument of technology – the Hammer Mill in Medzev to be able to serve thereafter (already in 2009) as a dynamic permanent exhibition of small scale hammer mill technology developed in the 18.–19. C. in Slovakia.

Hámor Medzev pred rekonštrukciou – február 2008...
... a po I. etape rekonštrukcie – oprava krovu, strechy
a stavadla, marec 2009

Medzevská hámornícka výroba mala v minulosti značný význam a to aj v širších historických, ekonomických a spoločenských súvislostiach. Hámornícka výroba v Medzeve pretrvávala viac ako šesť storočí. V období prvej ČSR, v roku 1933, bolo v Medzeve v prevádzke 95 hámrov, roku 1955 bolo 32 hámrov schopných prevádzky, roku 1960 sa pracovalo príležitostne v 4 – 5 hámroch. Hámornícka výroba pretrvala do 60. rokov 20. storočia, keď túto špeciálnu maloželeziarsku výrobu vystriedala priemyselná výroba.

Technika a technológia vyvinutá v medzevských hámroch cez stáročia bola ojedinelá nielen na území Slovenska, ale aj v európskom meradle. Hámor STM, pôvodne nazývaný ako mestský hámor, plnil v minulosti funkciu školského hámra pre medzevských kováčov. Neskôr patril rodine Tischlerovcov, predstavujúcich už v období cechov významnú dynastiu medzevských kováčov. Posledným majiteľom hámra bol Jozef Tischler, od ktorého hámor kúpilo Technické múzeum v Košiciach.

V súčasnosti je Hámor Medzev evidovaný ako chránená technická pamiatka. Stanoví reálny program ochrany, obnovy a najmä využitia objektov priemyselného dedičstva je v súčasnom období veľmi náročné z dôvodu, že stav

ekonomiky štátu dovoľuje pre túto oblasť vyčleniť finančné prostriedky veľmi obmedzene. Na základe pridelených finančných prostriedkov z rozpočtu MK SR v roku 2008 – 2009 začalo STM Košice revitalizovať túto technickú pamiatku *in situ* na náležitej odbornej úrovni, plánuje ju sprístupniť a zároveň vytvorí podmienky pre optimálne kultúrno-vzdelávacie využitie objektu.

Technická pamiatka predstavuje dvojháňový jednokladivový hámor, ktorý pôvodne slúžil na výrobu poľnohospodárskych nástrojov (motýk, rýľov, lopát, sekier, klincov a podkov) dnes už historickou technológiou výroby pomocou kladiva – hámra na vodný pohon.

Rekonštrukcia, ktorá prebieha od roku 2008 sa týka oživenia technológie výroby hámra STM v Košiciach v Medzeve (Košice – okolie), ktorý je situovaný v meste Medzev na Štóskej ceste.

Rekonštrukcia bola v prvej fáze v roku 2008 zameraná v rámci zabezpečenia funkčnosti objektu, t. j. stavebných exteriérových úprav, na zabezpečenie inžinierskej činnosti, opravu objektu – obvodových drevených dĺžkových stien, vstupných otvorov, opravu krovu a šindľovej strechy, výrobu a osadenie drevenej vodnej nádrže – stavadla, osadenie bleskozvodu a elektroinštalácie.

V roku 2009 sa rekonštrukciou predpokladá uviesť do činnosti všetky technické a technologické zariadenia. V rámci stavebných interiérových úprav sa uskutoční oprava ohnísk a dúchadlových komôr. Následne, s cieľom modernizovať expozíciu sa uskutoční oprava hámornického vodného kladiva, brúsky a nákov, výroba nových vodných kolies a obnova vodnej hate (rezervoára) hámra s vyriešením prívodu vody.

V konečnej fáze, v hámri s oživenou technológiou výroby, doplní STM Košice interiér hámra všetkými pôvodnými nástrojmi, pomôckami a vybranými zbierkovými predmetmi medzevských výrobov.

Hámor Slovenského technického múzea v Medzeve predstavuje „živú technickú pamiatku“, preto STM plánuje v hámri predviesť návštevníkom historickú technológiu výroby náradia kovaním pomocou vodného kladiva.

V svojráznom prostredí hámra návštevníci budú môcť sledovať dôvtip a um medzevských kováčov.

V interiéri hámra bude STM prezentovať hámornícke zariadenie, nástroje a výrobky formou špecializovanej expozície maloželezárskej výroby. Vzhľadom na to, že ide o pamiatkový objekt, bude sa dbať na zachovanie pôvodného prostredia i v blízkom exteriéri, aby sa dosiahla maximálnou mierou autenticosť pamiatky. Objekt bude

zabezpečený elektronickým zabezpečovacím systémom a elektronickým požiarnym systémom.

Vzhľadom na funkčnú účelovosť, výrobnohistorický význam a svojráznu architektonickú zvláštnosť hámra STM Košice v Medzeve, predmetom revitalizácie je plánovaná dynamická expozícia hámra STM Košice a je určená pre návštevníkov a turistov všetkých kategórií, ako aj zahraničnej klientely.

Foto: autorka

Geodézia a kartografia opäť medzi expozíciami STM v Košiciach

Zuzana Šullová

Slovenské technické múzeum, Košice

Geodesy and Cartography among Permanent Exhibitions of STM again

The new permanent exhibition Development of Geodetic Techniques and Cartography in the Slovak Technology Museum in Košice, Slovakia brings after a 15-year-long resting period of collected artifacts, proving development of devices used in geodesy and for illustration of terrestrial surface, possibility to appreciate the invention of human mind in continuing improvement of measurements, calculations and presentation of the surface of the earth.

Dňa 12. februára 2009 sprístupnilo Slovenské technické múzeum v Košiciach novú expozíciu pod názvom Vývoj geodetickej techniky a kartografie. V krátkom časovom úseku ide v poradí už o druhú udalosť, ktorá sa v múzejných kruhoch považuje za vyvrcholenie odbornej práce kurátorov múzejných zbierok (v MÚZEU č. 1/2009 sme na s. 39 – 40 priniesli informáciu o expozícii Sieň elektrických výbojov.)

Príprava expozície tematicky sa via-

žecej k problematike zememeračstva a znázorňovania zemského povrchu trvala bezmála šesť rokov. Dôvodom neustáleho odsúvania budovania expozície bol nedostatok finančných prostriedkov. K zásadnému obratu došlo po schválení Návrhu Stratégie rozvoja múzeí a galérií do roku 2011 uznesením vlády SR koncom roka 2006. Za jeden zo strategických cieľov bola určená revitalizácia prezentačných činností s dôrazom na výchovno-osveto-

vú činnosť, v rámci čoho sa expozičná činnosť považuje za základnú prezentačnú činnosť múzeí a galérií, ktorá v najväčšej miere prispieva k vytváraniu obrazu verejnosti o poslaní a úlohách múzeí a galérií a zároveň predstavuje verejnosti špecifickú zbierkových fondov jednotlivých múzeí.

Slovenské technické múzeum v roku 2007 oslávilo svoju „šesťdesiatku“. Patrí teda medzi mladšie múzea, no napriek tomu oduševnenosť a veľakrát osobná

Pohľad
do expozície
Foto:
D. Jaremová

zainteresovanosť odborných pracovníkov tejto inštitúcie prispela k tomu, že súčasný zbierkový fond múzea dokumentuje širokú oblasť problematiky vývoja vedy, výroby a techniky na Slovensku. Aj preto STM v súčasnosti ponúka verejnosti až 13 expozícií vo svojom sídle v Košiciach a 14 vo svojich pobočkách v Košiciach, Prešove, Budimíre, Medzeve, Spišskej Belej a Bratislave.

Nová expozícia *Vývoj geodetickej techniky a kartografie* nie je prvou premiérou prezentácie zbierky geodézie a kartografie fondu STM. Svoje miesto mali zbierkové predmety z tejto zbierky medzi sprístupňovanými dokladmi

grafie fondu STM. Svoje miesto mali zbierkové predmety z tejto zbierky medzi sprístupňovanými dokladmi

úrovne technickej vyspelosti už pri prvých prezentačných aktivitách múzea. Nesprístupňovali sa síce ako ucelená kolekcia zameraná výlučne na vývoj geodézie a metód zostrojovania máp, raz boli zaradené ako súčasť expozície fyzikálnych zbierok, inokedy ako súčasť expozície stavebníctva. Prvú ucelenú múzejnú prezentáciu zbierok geodetickej techniky a kartografie STM realizovalo v 60. rokoch 20. storočia. V roku 2001 bola nahradená expozíciou *Písacie stroje*.

Dnešné expozičné stvárnenie problematiky uplatnenia technických pomôcok pri zememeračstve a zobrazovaní zemského povrchu mapuje vývoj ge-

odézie od prvopočiatkov snáh ľudstva o zameriavanie a znázorňovanie okolitej krajiny v období dávnovekých kultúrnych civilizácií až po dnešok. Plošná a textová časť novej expozície je spracovaná ako prehľad najdôležitejších meračských metód, prístrojov a pomôcok, ktoré sa uplatnili v geodézii a kartografii, ako aj medzníkov vo vývoji kartografie.

Z celkového objemu zbierky geodézie a kartografie STM (883 kusov originálov geodetických prístrojov najmä z obdobia 17. – 20. storočia, mapových diel a modelov meracích prístrojov a pomôcok od najstarších čias) našlo v expozícii uplatnenie 250 zbierkových predmetov. V každom prípade sa dá hovoriť nielen o dokumentačnej, ale aj o vysokej estetickej a umeleckej hodnote týchto špecifických predmetov. Z vystavených exponátov môžeme spomenúť od jednoduchších pomôcok ako meračské retazce a klince, meračské pásma, olovnice, libely, cez

často umelecky dotvorené astroláby, buzoly, kompasy, sklonometry, až po prísne

technické teodolity, tachymetre, nivelačné prístroje. Pozornosť návštevníkov zaujmú aj dobové rysovacie súpravy a kartografické diela mapy, glóbusy, atlasy, vrstevnicové modely. Autorka scenára tejto expozície Ing. Danica Jaremová ako najzaujímavejšie exponáty označuje model najstaršieho meračského prístroja na meranie výšok Dioptru Heróna Alexandrijského z 1. storočia pred n. l., pomôcku na odhadovanie vzdialenosti zo 17. storočia, kyvadlový svahomer z roku 1702. Ako nemenej zaujímavé možno označiť glóbus vyhotovený Johannom Gabrielom Doppelmayrom z roku 1728, mapu slobodného kráľovského mesta Košice od autora Jozefa

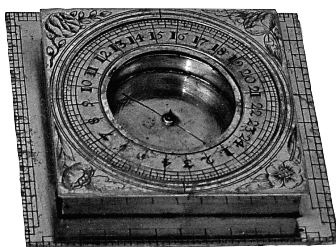
Homolku z roku 1869 a plastickú slepeckú mapu Európy z roku 1963.

Okrem všeobecného prehľadu o vývoji meraní za účelom zobrazovať zemský povrch, a najmä priamych dokladov vývoja používanej prístrojovej techniky v tejto oblasti, autori expozície nevynechali ani osobnosti, ktoré sa navždy zapísali do dejín geodézie a kartografie. Celá expozícia je venovaná pamiatke významného slovenského kartografa Samuela Mikovíniho (1686 – 1750), ktorý ako jeden z prvých používal pri mapovaní triangulačnú metódu a zhotovil mapy uhorských a slovenských stolíc.

Námet expozície spracoval Ing. Eugen Labanič, riaditeľ STM, autorkou scenára je Ing. Danica Jaremová, kurátorka zbierok baníctva, geodézie a kartografie STM. Expozíciu výtvarne riešili a realizovali STUDIO P – Mgr. Ján Polák, Mgr. Art. Barbora Kopnická a Mgr. Art. Jana Poláková.

Cieľom STM je sprístupňovať prístrojovú techniku, stroje a zariadenia, pokiaľ možno, v dynamickom stave. Keďže v prípade múzejnej prezentácie problematiky zememeračstva a kartografie je nevládnuteľné na ploche 205 m² ponúknuť návštevníkovi demonštráciu funkčnosti vystavovaných prístrojov, dojem z prílišnej statickosti expozície zmierňuje použitá audiovizuálna technika s prezentáciou multimedialnej verzie Atlasu krajiny Slovenskej republiky, obsahujúcej 400 mapových diel, ako aj vyučovacie hodiny pre organizované skupiny návštevníkov.

STM sa podujalo na neľahkú úlohu sprístupňovania nových a obnovy existujúcich expozícií. V najbližšom období odborní pracovníci múzea svoje sily sústredia na reinštaláciu, medzi návštevníkmi obľúbeného Oddelenia energetiky Aurela Stodolu s prezentáciou funkčných modelov parných, spaľovacích, vodných motorov a zariadení v Košiciach a komplexnú obnovu expozície fotografickej techniky a kinematografie v Múzeu J. M. Petzvala v Spišskej Belej.

Zvislý sklonomer pre meranie v podzemí z 18. storočia
Foto: B. Cisár

Výstava

peter matis
ozveny ((a)) modlitbyBarbora Pekáriková
SNM-Etnografické múzeum, Martin**Peter Matis.****Echoes ((and)) Prayers**

Until end of February 2009 the SNM – Ethnography Museum in Martin shortly exhibited oil paintings, drawings and textile objects of prominent local Martin artist (b. 1952), very active also abroad, working especially in the field of unwoven artistic textiles.

Slovenské národné múzeum v Martine vo svojich výstavných priestoroch sprístupnilo autorskú výstavu textilných objektov, obrazov a kresieb martiniského výtvarníka Petra Matisa *Ozveny a modlitby*. Autor (1953) absolvoval v r. 1971–1977 štúdium na SVŠT v Bratislave, od r. 1982 pôsobí ako výtvarník v slobodnom povolání – maľba, užitá grafika, textilná tvorba. Je členom Zväzu slovenských výtvarných umelcov, člen Združenia TXT, Slovenskej výtvarnej únie. Od r. 1996 je v kontakte s Európskym združením textilných výtvarníkov – ETN. Od ukončenia štúdia pravidelne vystavuje, aktívne sa zúčastňuje na kolektívnych výstavách nielen na Slovensku, ale i v zahraničí, napr. vo Francúzsku (Chassy en Morvan 1985, Saint Nazaire 1992, Touques 1993), Holandsku (Hoogeveen 1988), Švédsku (Kristianstadt 1988), Japonsku (Ósaka 1989), Veľkej Británii (Runcorn 1991). Absolvoval viaceré sympózia a študijné pobyty: študijná cesta do Lotyšska, Litvy a Estónska (1987), Medzinárodné textilné sympóziu v Ružomberku (1990, 1991, 1993), II. Medzinárodné sympóziu netkanej tapisérie v Liberci (1994) atď.

Umeleckú výpoveď výtvarníka v oblasti textilnej tvorby osudovo predurčilo rodinné zázemie, najmä práca jeho matky Gity Matisovej, profesionálnej textil-

nej výtvarníčky. Technicky sa stal síce pokračovateľom rodinnej tradície, avšak jeho tvorba smerovala k vlastnému obsahovému naplneniu a svojráznou cestou inšpiratívnych podnetov. Peter Matis patrí k popredným výtvarníkom tvoriacim v textilnej tvorbe, a to v oblasti netkaného textilu, pričom samotnej textilnej tvorbe sa naplno venuje od polovice 80. rokov 20. storočia. Samozrejme, nie je to len textilná tvorba. Autorov tvorivý potenciál ho núti bezprostredne pracovať s rôznorodými materiálmi a technikami. Plynulé prepojenie medzi výtvarnými technikami ponúka autorovi zároveň nové možnosti ich aplikácie a možnosti spätnej väzby a reakcie. Maľba sa tak stáva plnohodnotným vyjadrovacím prostriedkom v textilnej tvorbe, ako i čoraz častejšie využitie techniky koláže v textilnej tvorbe. Kombinácie prírodných a syntetických materiálov sú zaujímavým výpovedným svedectvom doby, v ktorej žijeme. Voľnou interpretáciou recyklovaných úžitkových artefaktov, dômyselne zašifrovaných do posolstva, má Matisova tvorba v mnohom blízko k umeniu *ready-made*. Prvé netkané tapisérie realizované technikou prešívania postupne nahrádza transparentnejšou ihlenou technikou.

Výstava obsahovo zachytáva diela z 90. rokov 20. storočia až po súčasnú tvorbu. Pri ich inštalácii diel v priestore je zaujímavá práve komparácia starších diel s aktuálnou tvorbou, na ktorej zreteľne vidno výtvarný posun autora. Z ranejšej tvorby boli pritom vybrané diela tematicky tvoriace symbolické premostenie medzi neskoršími dielami ako ozvenou podvedomo oscilujúcou v jeho tvorbe. V priebehu neskorších

rokov menia však svoju výrazovú výpoveď. Patrí sem napríklad cyklus *Krajiny a časy*, triptych *Hľadanie svetla*, 1994 a objekty trónov – *symbolov Svetla, Sídla a Tmy na zemi*, 1990. Tieto sú inštalované v diagonálnej osi v priestore ako výrazné ideové momenty, od ktorých sa rozbiehajú ďalšie cesty intímnej životnej a umeleckej výpovede autora. Tvorba Petra Matisa smeruje zároveň od drobnopisnejšieho vyjadrenia v pevnejšej štrukturalizovanej výstavbe obrazu podčiarknutej i technikou prešívania (90. roky 20. stor.) a speje k uvoľnenejším hravejším kompozíciám so svetlejšou, žiarivejšou a teplejšou farebnosťou.

Vkomponovanie figurálnych motívov sa objavuje v dielach *Veľký príbeh*, *Príbeh o Dávidovi*, *Časovaný nápis*, 1999 – s použitím citácie už existujúceho diela. Dôležitosť posolstva podčiarkuje monochrómnou farebnosťou a jednoduchou linkou. Náročnosť textilných techník netkaných tapisérií si vyžaduje vyjadrenie prostredníctvom skratky, zjednodušenia, znaku. Znak je v Matisovej tvorbe interpretovaný ako grafická stopa všeobecne platných symbolov, dohovoru medzi ľuďmi, znak ako symbol biblického dohovoru medzi Bohom a človekom, (cyklus *Labyrinty a východiská*, 2002), znak v tvare písmena odkrývajúceho slová (cyklus *Knihy, Modlitby*, 2000 – 2008). Do tejto roviny patria i inšpirácie čínskym písmom ako slovami zašifrovanými v obrazoch.

Ararat, ihlený araart, syntetické rúno, 2002, 60 x 60 cm
Foto: M. Pišný

Zdôrazňovanie ideovej podstaty diela má za následok abstrahovanie námetovej a výrazovej škály, napríklad v predhistorických jaskynných námetoch ako odtlačku stopy človeka dávnych svetov a vedie autora k odhmotňovaniu diel smerom k ľahkým vzdušným transparentným kompozíciám a experimentujúcim vrstveným autor-ským technikám. Tvorba daného časového rozpätia je konzekventnou umeleckou a životnou výpoveďou autora

hľadajúceho nielen vo vlastnej duši, ale i cestou tvorivého objavovania a interpretáciami umeleckých postupov, ktoré aplikuje do maľby, grafiky, textilnej tvorby alebo rozmerných priestorových objektov. Matisovu tvorbu môžeme interpretovať aj ako hľadanie dobra a krásy v človeku, prírode, vesmíre. Je výsledkom súradnic – kladenia si otázok, hľadania, nachádzania odkazov a odpovedí – je jednoznačne pozitívnym duchovným svedectvom umelca.

Z inštalačného hľadiska výstava ponúkla svoju premenlivú tvár v závislosti od svetelných podmienok. Niektoré diela inštalované do okien tak dostávali novú interpretačnú rovinu, pretože predtým neviditeľné sa odrazu stávalo viditeľným a čitateľným pre naše oči a oknami ako bránami do iných svetov sa otváral priestor poznávania a poznania, priestor pre cestovateľov krajinami a časmi.

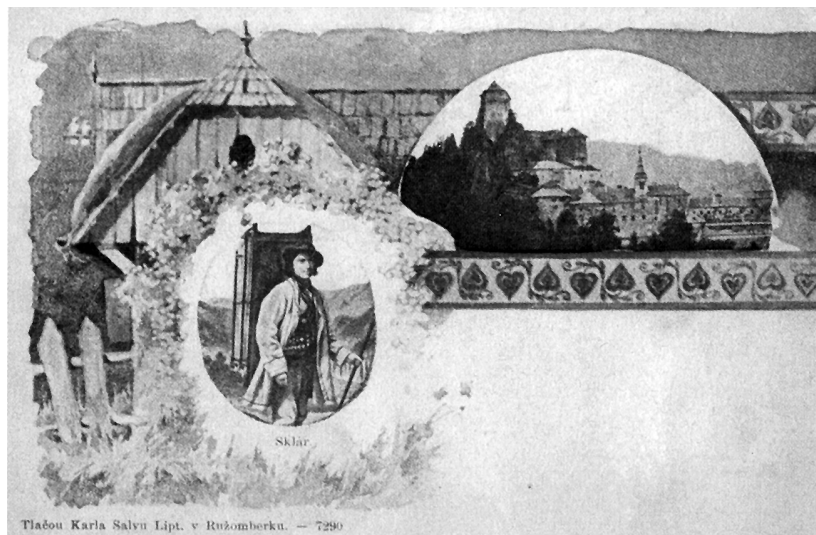
Umelecké pohľadnice a iné rozpomienky

Silvia Ilečková
Bratislava

Artistic Picture Postcards and other Remarkable Recollections

The first picture postcards brought to Slovakia in the last decade of the 19th C. attracted enormous attention and around 1899 there were the first published Slovak samples. In 1918, after establishing the Czechoslovak Republic the young state applied them in promoting political unity and patriotism of the so-called „Czechoslovak Nation“. Soon, they became popular means of promoting young Slovak fine arts and individual artistic expression. In years 1919–1949, among their most significant publishers we can find Matica Slovenská and later the societies of fine artists, such as TVAR (1949–1953) or later SFVU. Author describes an interesting exhibition, realized thanks to the Slovak National Gallery, Slovak National Museum and Slovak National Library, which took place in the Art Gallery of Turiec in Martin (December 2008–February 2009).

Pohľadnice púťali veľkú pozornosť verejnosti hneď od svojho vzniku. Výnimkou nebolo ani územie Slovenska, kde sa popri dovážaných produktoch začali koncom 19. storočia objavovať

pohľadnice, ktorých autormi boli väčšinou miestni fotografi. Nepochybne k najvýznamnejším tvorcom patrili Pavol Socháň, pôsobiaci v Turčianskom Sv. Martine v rokoch 1893 – 1912. Vydával albumy pohľadníc s motívmi ľudovej architektúry, výjavmi zo života dedičanov, krojovanými postavami, portrétmi národných dejateľov, krajinárskymi a mestskými zábermi. K fotografaniu pristupoval s estetickým citom a výtvarnou predstavou, podloženými maliarskym štúdiom na akadémiách v Prahe a Mníchove. Svojím dielom prispel podstatnou mierou k dobovému záujmu o ľudový výtvarný prejav a národný svojráz.

Najstaršie doložené slovenské umelecké pohľadnice vznikli podľa predlohy

maliara Cyrila Kutlíka. Vydal ich Karol Salva v Ružomberku najneskôr v roku 1899. Obrazová strana pozostávala z niekoľkých častí, dominantným prvkom bola krojovaná postava od P. M. Bohúňa, umiestnená na pozadí signovanej akvarelovej kresby C. Kutlíka. V hornej časti na pravej strane bola umiestnená fotografia slovenského hradu, alternovaná veršami A. Sládkoviča, pod tým ostalo miesto na text pre odosielateľa pohľadnice. Zloženie obrazovej strany z viacerých komponentov bolo v tom čase bežným, zaužívaným spôsobom. Avšak výnimočným bolo národovecké zameranie týchto pohľadníc. Jeden z odosielateľov to aj výstižne napísal: „*Píšem Ti na takejto p...skej* (t. j. panslávskej, pozn. S. I.) *pohľadnici*

Cyril Kutlík
– Peter
Bohúň
a syn Kornel
Bohúň:
Sklár. Vydal
Karol Salva,
Ružomberok
1898 alebo
1899.
Zo zbierok
SNK
v Martine

– na ukážku – hádam Ťa nevedia pre ňu! Však je dosť pekná!“. Podľa pečiatky na adresnej strane pohľadnica bola odoslaná 5. januára 1900 z Budapešti.

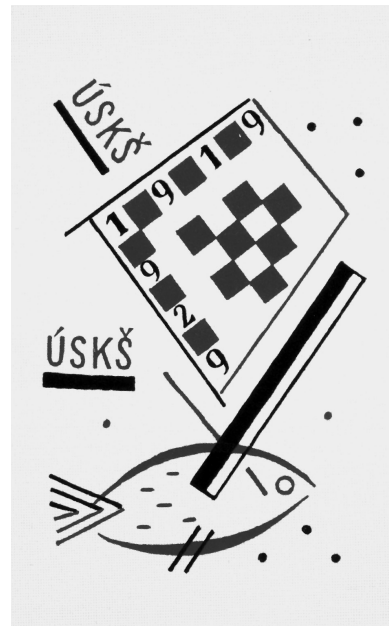
Záujem o slovenský ľudový svojráz na začiatku 20. storočia mal ohlas aj u niektorých českých umelcov a vydavateľov. Napríklad známy olomoucký nakladateľ R. Promberger prizval k spolupráci maliara Jaroslava Augustu zo Slovenska, aby podľa jeho akvarelových študijných záznamov z ciest na Detvu vydal dve série pohľadníc: prvú 1907 – 10 kusov, druhú 1908 – 8 kusov. Podobne pražské vydavateľstvo Minerva vydalo sériu 6 pohľadníc s reprodukciami obrazov mladého Martina Benku pod názvom *Slovácky interieur* (1914). O ich veľkej obľube svedčili neskoršie opakované vydania.

Po vzniku Československej republiky (1918) ožil dopyt po umeleckých pohľadniciach s novou energiou. Mladý štát aj ich prostredníctvom chcel propagovať nastolené hodnoty československej jednoty, povzbudzovať k vlastenectvu. Opätovne vychádzali pohľadnice s dielami českých umelcov, ktorí predtým navštívili Slovensko (Josef Mánes, Mikoláš Aleš), iní prichádzali, aby tu objavovali nové témy. Oživené národné povedomie a folklórne námety oslovili aj začínajúcich slovenských umelcov Ľudovíta Fullu, Janka Alexyho, Ladislava Treskoňa. V roku 1920 vydal Samovzdelávací krúžok Komenského v Dolnom Kubíne Fullove kresby rodných domov P. O. Hviezdoslava, M. Kukučina, J. Matušku i rázovitých oravských chalúp. V tom istom roku Alexy zverejnil študijné záznamy z cesty po Slovensku. Formou pohľadníc ich vydali Organizácia Mladého Slovenska v Bratislave a Spolok Detvan v Prahe. Treskoň cez prázdniny podnikol študijnú cestu do Trenčianskej župy. Zamerl sa na tamojšie mužské ľudové typy. Výber z kresieb vyšiel na 12 pohľadniciach nákladom Spolku Detvan (nedatované).

Charakteristickou črtou pohľadníc bol ich individuálny umelecký výraz,

v ktorom sa odrážalo živé prúdenie dobových výtvarných názorov a tendencií. Rozdielnosť prístupov časom rástla, čoho dôkazom je aj séria piatich pohľadníc vydaná Spolkom pre postavenie mohly generála M. R. Štefánika na Bradle v roku 1928. Ich autormi boli Alexy, Benka a Galanda. Téma podnietila prvého z menovaných vytvoriť symbolický výjav o slovenskom Ikarovi, druhý pripravil dve kresby na motívy časnosti a večnosti; dva Štefánikove portréty, zhotovené rôznymi grafickými technikami vytvoril Mikuláš Galanda. Iný príklad ponúka Fullova tvorba. Verejnosť mohla sledovať jej smerovanie najskôr na pohľadniciach so študijnými kresbami, neskôr na avantgardných konštruktivistických riešeniach (1929), napokon sa objavili Fullove grafiky a kresby na pohľadniciach, ktoré po kritickom posúdení originálov vydal umelec vlastným nákladom (Päť reprodukcii podľa pôvodných drevorezov, 1942, Drobné kresby na šiestich pohľadniciach, 1943). Prekvapivým pokračovaním autorovho záujmu o pohľadnice boli úsmevné novoročné pozdravy, vydané Neografiou v Martine (1945). Podobnú rozmanitosť tvorivých prístupov ukázali aj ďalší autori, ktorí sa návrhmi na pohľadnice zaoberali viacmenej príležitostne, napr. Karol Ondrejčka, Aurel Kajlich, Jozef Ilečko, Štefan Bednár, Emil Makovický, Vojtech Stašik a i. Zámerne sa nezaobrám tematickým registrom pohľadníc, ktorý bol od začiatku veľmi široký. Pokrýval rovnako spoločenské aj individuálne potreby záujemcov, sial od civilných tém až k naplneniu propagačných úloh.

V rokoch 1919 – 1949 patrila Matica slovenská v Martine k najvýznamnejším podporovateľom a vydavateľom umeleckých pohľadníc. Po roku 1949 sa ich vydávanie ujal TVAR, družstvo výtvarných umelcov s. r. o. Na príprave návrhov sa podieľali autori rôzneho generačného zastúpenia a výtvarného zamerania. K najpopulárnejším vydavateľským projektom patrili Slovenské Vianoce a Slovenská Veľká noc. Po

Ľudovít Fulla: Konštruktivistická pohľadnica. Vydalo ÚSKŠ k jubilejnému zjazdu v Bratislave, 1929. Zo zbierok SNG v Bratislave

ukončení pôsobenia TVAR-u (1954) prešla agenda vydávania pohľadníc do kompetencie Slovenského fondu výtvarných umení a ďalších vydavateľstiev. Čoraz väčší dôraz sa kládol na reprodukovanie diel voľnej výtvarnej tvorby, prípadne na prezentáciu zbierkových fondov múzeí a galérií. Týmto skutočnostiam zodpovedalo aj časové ohraničenie výstavy, pokrývajúce prvú polovicu dvadsiateho storočia.

Základnou zložkou výstavy boli tlačené pohľadnice, ktoré vznikli v minulosti podľa pôvodných návrhov popredných slovenských umelcov. Aj keď išlo o komerčné záležitosti, vo väčšine prípadov autori vnímali prípravu takýchto návrhov ako tvorivú výzvu, o čom svedčili autorské signatúry na realizovaných dielach. Vďaka spolupráci so Slovenskou národnou galériou v Bratislave, Slovenským národným múzeom a Slovenskou národnou knižnicou v Martine, podobu výstavy dotvárali korešpondujúce originálne návrhy na pohľadnice, voľné kresby a grafiky, niekoľko unikátne plagáty. V takomto zložení bola výstava doslova objavnou sondou do histórie nášho moderného umenia.

*Turčianska galéria, Martin
december 2008 – február 2009*

Život dotykmi – spoznajme svet nevidiacich

Daniela Prelovská

Katedra muzeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Life by Touch: Let's Get Acquainted with the World of Blind People

The second-year students from the Chair of Museology at Constantin Philosopher University in Nitra, Slovakia, organized unique exhibition, based on idea intermediating the world of blind people to the normal people and vice versa. In role of media served eight objects both from the UNESCO World Heritage List and from Slovakia, represented through their models and symbols.

S iniciatívou realizovať túto výstavu prišli študenti 2. ročníka Katedry muzeológie UKF v Nitre. Vychádzali z niekoľkoročnej tradície interaktívnych výstav študentov 3. a 5. ročníka (*Putovanie do praveku – Podte s rodom Medveda, Havrana a Hada do osady prvých roľníkov, Rím – hlava sveta, Egypt dar Nílu, Inkovia – deti Slnka, Bojovníci stepí – Cesta luku, Hrad oživa, Fotografia pamät' ľudstva, Tajomstvá zabudnutých remesiel*) inscenačného charakteru s nevyhnutným dialógom návštevník – lektor. Všetky sa uskutočnili v priestoroch Ponitrianskeho múzea v Nitre a boli súčasťou plánovaných podujatí PM.

Po konzultácii s členmi Krajského ústredia Únie nevidiacich a slabozrakých Slovenska sa študenti rozhodli pomocou ôsmich pôdorysov a reliéfov sprístupniť časť architektonického kultúrneho dedičstva nevidiacim a slabozrakým občanom. Prezentované objekty boli zároveň určené aj vidiacim návštevníkom s možnou pomocou klapiek na očiach a prostredníctvom hmatu vnímať architektonické pamiatky, ktoré videli, navštívili, čítali o nich alebo ich poznali z počutia. Táto časť výstavy bola pre nich užitočná aj v prípade

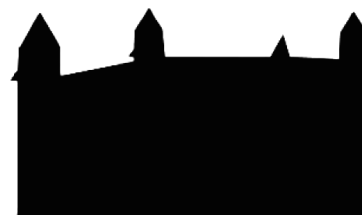
nezájmu získavať informácie s použitím klapiek. Mali možnosť detailne sa oboznámiť s architektonickými dielami, ktoré pre rozmery a reálne umiestnenie nemožno dostatočne obsiahnuť zrakom. Poznávali taktilné charakteristiky povrchu skúmaných objektov, často zanedbávané alebo neznáme pre vidiacich ľudí. Objekty boli prezentované v koncertnej sále múzea. Vidiaci návštevníci mohli spoznať aj každodenný život zrakovo postihnutých občanov prostredníctvom kompenzačných pomôcok, umožňujúcich nevidiacim nahrádzať, dopĺňať a podporovať chýbajúce alebo oslabené zrakové funkcie. Táto časť výstavy prebiehala v zrkadlovej miestnosti múzea.

V časti venovanej prioritne nevidiacim a slabozrakým návštevníkom bolo prezentovaných osem objektov zo sveta a Slovenska formou pôdorysov a reliéfov (Bratislavský hrad, Nitriansky hrad, Kostol sv. Margity v Kopčanoch, rímsky vojenský tábor – Iža, Chrám sv. Petra v Ríme, Chrám Vasilija Blaženého v Moskve, mayská pyramída El Castillo v Chichen Itzá v Mexiku a Stonehenge v grófstve Wiltshire vo Veľkej Británii). Kritériá výberu pamiatok:

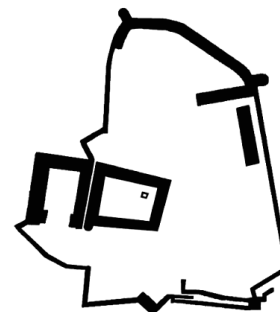
- patria do kultúrneho dedičstva
- niektoré z nich sú zapísané v Zozname prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO
- o týchto objektoch sa nevidiaci a slabozrakí mohli dozvedieť čítaním alebo o nich počuli
- pravdepodobne k nim nemali prístup v podobe miniatúr, modelov, pôdorysov a reliéfov a nikdy o nich nepočuli, nikdy ich nenavštívili.

Každý krok, ktorý študenti v súvislosti s realizáciou výstavy podnikli, dôsledne konzultovali s Úniou. Vyplyvalo to z jednoduchej skutočnosti, že aj pre

nich bol život nevidiacich a slabozrakých veľkou neznámou. Pripravená výstava bola pre ich ročník prelomová a v realizácii nemala s predchádzajúcimi nič spoločné. Už samotná výroba reliéfov a pôdorysov sa udiala v dvoch fázach. Prototypom sa stal Nitriansky hrad. Po jeho zhotovení sa Únia obrátila na niekoľkých nevidiacich členov, ktorí si prakticky vyskúšali výpovednú hodnotu predloženého reliéfu a pôdorysu. Z konzultácie vyplynul záver, že v oboch prípadoch je nutné zmeniť rozlišovacie parametre pre hmatový vnem. Pripomienky sa potom stali základom definitívnej koncepcie výroby všetkých objektov. Zároveň sa dohodli o umiestnení popisov v Braillovom písme priamo na reliéfoch a pôdorysoch. Priamo na výstave mali návštevníci k dispozícii základné informácie o objektoch vytlačené v Braillovom písme. Návštevníci

Reliéf a pôdorys Bratislavského hradu

mali výhodu, že ich pri každom objekte mohol sprevádzať a usmerňovať samostatný lektor, ktorý sa venoval každému návštevníkovi osobitne.

V koncertnej miestnosti výstavného priestoru sa nachádzala aj reliéfná mapa sveta s umiestnením jednotlivých pamiatok a s popismi v Braillovom písme. Slabozrakí návštevníci sa mohli o pamiatkach dozvedieť prostredníctvom identických pôdorysov nakreslených na paneloch v čierno-bielej farbe.

Cieľom druhej časti výstavy, tiež zameranej interaktívne, bolo prakticky ukázať život nevidiacich a slabozrakých občanov. Študenti pripravili pomôcky a zariadenia, kompenzujúce dôsledky straty alebo poškodenia zraku, zvyšujúce samostatnosť a nezávislosť zrakovo postihnutých občanov. Vidiaci návštevník sa mohol oboznámiť s optickými lupami a teleskopmi, televíznymi lupami, bielymi slepeckými palicami, mechanickým písacím strojom na Braillovo písmo, magnetofónmi, diktafónmi a zvukovými majákmi. Veľkému záujmu sa tešili rôzne pomôcky pre domácnosť, hovoriace kuchynské váhy, teplomery, kalkulačky, hovoriace hodinky a hodinky s reliéfnym ciferníkom, slepecké ihly a navliekače, špeciálny krajčírsky meter s reliéfnymi značkami, dávkovače na lieky a potraviny, hračky, ozvučené lopty, šachy, domino, karty, hmatová skriňa.

Súčasťou prezentácie uvedených kompenzačných pomôcok boli workshopy. Mgr. Karolína Lapošová prednášala o podpore zamestnanosti zrakovo postihnutých. Prednášky boli zamerané na projekt SIZAR – Systém integrovaného zamestnávania a rekvalifikácie nevidiacich a slabozrakých ľudí. Jeho cieľom je na jednej strane zvyšovať nezávislosť, samostatnosť a možnosti ľudí so zrakovým postihnutím, na druhej strane informovať zamestnávateľov i celú verejnosť o problematike zrakového postihnutia. Róbert Čírke zo spoločnosti SAGITTA prezentoval spôsoby výroby a používania optických zariadení, dostupných na slovenskom trhu. Mária Szabová predvádzala ukážky

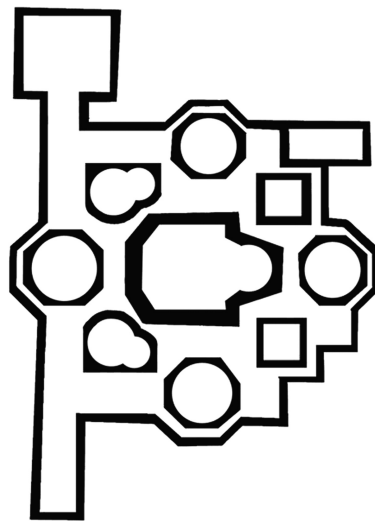
výcviku vodiaceho psa. Cvičiteľka demonštrovala vedomosti a schopnosti špeciálnych vodiacich psov, ktorí sú cvičení na vykonávanie činnosti spätých so životom nevidiacich. Medzi takéto činnosti patrí vodenie na ulici, otváranie dverí, nosenie novin, dvíhanie vecí z dlážky apod. Ivan Rešetka prednášal o Projekte digitálneho Slovenska. MUDr. Štefan Marko informoval návštevníkov o problematike očných ochorení. Súčasťou programu bolo aj premietanie komentovaného filmu *Slepé lásky*. Okrem týchto prednášok si návštevníci mohli vyskúšať orientáciu v teréne pomocou bielej paličky. Taktiež mohli zisťovať, či podľa vône rozoznajú rôzne bylinky, koreniny alebo veci bežne používané v domácnosti, pomocou hmatu zistiť aké zvieratko je na obrázku, alebo v hmatovej skrini zistiť, aké predmety ukrýva.

Aby mohli študenti výstavu vôbec realizovať, museli sa oboznámiť so základnými problémami zrakovo postihnutých ľudí. Ide najmä o schopnosť samostatného pohybu a orientácie. Predovšetkým sa museli naučiť základy sprevádzania zrakovo postihnutých vôbec: ako nadviazať kontakt, ako viesť nevidiaceho, ako pomôcť hore a dole schodmi, ukázať stoličku (návštevníci pri objektoch sedeli). Študenti ako poskytovatelia informácií museli vedieť, že ak chcú zrakovo postihnutého osloviť, stačí sa ho ľahko dotknúť, otázky sa kladú priamo zainteresovanej osobe, nie sprievodcovi, používanie slov „tu“ a „tam“ nemá informačnú hodnotu, naopak, môžu používať slová „vidieť“, „pozrieť sa“. Museli si uvedomiť, že zrakovo postihnutému človeku treba dať dostatok informácií, aby vedel, kde sa nachádza a čo sa okolo neho deje. Veľmi dôležité boli informácie, na úrovni ktorej časti tela nevidiaceho sa reliéf a pôdorys nachádza, ako aj spôsob, ako mu ich „ukázať“: stačí položiť ukazovák na predmetnú časť.

Z hľadiska technickej realizácie museli študenti dodržať primárny technický princíp vystavenia reliéfov a pôdorysov tak, aby sa ich návštevníci mohli ľahko

Reliéf a pôdorys
Chrámu Vasilija Blaženého

fyzicky dotknúť, oboznámiť sa s nimi hmatom (stôl, stolička). Bezbariérový prístup bol zabezpečený rozmiestnením stolov s objektmi po obvodu výstavnej miestnosti v dostatočnej vzdialenosti od seba. Pohyb návštevníkov po miestnosti uľahčovali sprievodcovia nevidiacich, ako aj samotní lektori, ktorí sa im v tomto smere mohli naplno venovať.

Výstavu v PM (konala sa 5. – 18. novembra 2008) si prezrelo 1 000 detských a dospelých návštevníkov. Prejavili o ňu záujem mnohé múzeá na Slovensku. Stala sa teda putovnou a ako prvú si ju mala možnosť prezrieť verejnosť v štúrovskom múzeu. Je ľahko inštalovateľná, nenáročná na výstavné priestory, možno ju požičiavať.

Kontakt: dprelovska@post.sk

Reliéfy a pôdorysy: T. Demian

Návšteva britských múzeí

Visiting British Museums

In September 2008, a group of 27 Slovak museum professionals visited Great Britain to acquire experience in presentation activities and management of various museums. Their stay realized within frame of the Modern Museum: Education Program for the Third Millenium, designed for the SNM employees, supported by the Sector Operation Program – Human Resources partially by European Social Fond (www.modernemuzeum.snm.sk). During their five-day stay they visited 7 museums in London and Wales and 8 lectures and presentations.

Študijná cesta do Veľkej Británie 2. – 6. septembra 2008 za účelom získavania skúseností v oblasti prezentačných aktivít rôznych múzeí a ich manažmentu, sa realizovala v rámci vzdelávacieho programu, ktorý bol určený pre zamestnancov Slovenského národného múzea. Jeho názov je Moderné múzeum: Vzdelávacie programy pre 3. tisícročie a bol podporený v rám-

ci Sektorového operačného programu – Ludské zdroje, spolufinancovaného z Európskeho sociálneho fondu (www.modernemuzeum.snm.sk).

Počas piatich dní pobytu navštívilo 27 slovenských múzejníkov spoločne 7 múzeí a absolvovalo 8 prednášok a prezentácií. V priestoroch Goldsmiths Univerzity sme sa stretli s Gerri Morris a Geraldom Lindstonom, ktorí nás oboznámili s výsledkami výskumu, realizovaného pre Britské múzeum (British Museum), aj s vývojom britských múzeí za ostatné dve desaťročia. Múzeá sa okrem skvalitnenia odborných činností orientovali najmä na aktivity podporujúce zvýšenie návštevnosti a konštituovali – oddelenia múzejnej pedagogiky s cieľom vzdelávať a vychovávať návštevníka. Z ďalších prezentácií múzejníkov zaujali aj informácie predstaviteľov vládnej organizácie – Rady pre múzeá, knižnice a archívy (Museums, Libraries and Archives Council), ktorá usmerňuje a podporuje rozvoj ich odborných činností. Organizácia tiež poskytuje systém akreditácie a rozhoduje o jej pridelení jednotlivým múzeám.

V návštevnej ponuke mali pracovníci SNM štátne i súkromné inštitúcie, či múzeá spravované neziskovými organizáciami. Dlhoročnú tradíciu múzejníctva potvrdzujú aj reprezentatívne účelové budovy. Britské múzeum, či Victoria&Albert Múzeum, spravujúce mimoriadne obsiahle zbierky z obdobia staroveku, sú cieľom návštev početných zahraničných turistov (do stálych expozícií majú návštevníci vstup zadarmo). Orientáciu v nich uľahčujú plány objektov s lokalizáciou tej-ktorej expozície, aj upozornenie na priestorové umiestnenie mimoriadne vzácnych exponátov.

Pozoruhodnou pre múzejníkov bola, najmä z hľadiska vzťahu society k pamiatke domácej osobnosti umeleckej histórie, návšteva súkromného múzea výtvarníka Frederica Leightona (z 19. storočia) zriadeného v jeho pôvodnom dome. K neopakovateľným zážitkom patrila aj pobyt v Hornimanovom múzeu, ktoré prezentuje rôznorodé fondy, vrátane prírodovedných zbierok – výsledok zbierkotvornej činnosti pána Fredericka Johna Hornimana.

Múzeum prevádzkuje i veľkú botanickú záhradu. Mimoriadne zaujímavá je veľká expozícia hudobných nástrojov a spôsob ich prezentácie (zbierka asi 7 tisíc nástrojov). Na príklade tejto inštitúcie bolo možné v praxi zakúsiť dlhodobo vytýčený program múzea – orientovať sa na návštevníka. Rodičmi sprevádzané deti, ktoré priehrástím využívali nielen možnosť „váľať sudy“ po tráve, či pobežovať v zákutiach záhrady, objavovať vodný svet v akváriu, tvoriť tóny a ruchy údermi na najrôznejšie typy rezonujúcich zvukových zariadení alebo občerstviť sa v útrobach umeleckej konštrukcie skleníka a bez rozpakov skúšať jeho akustiku, určite nebudú vnímať múzeum ako stánek, kde patina storočí za prísneho dohľadu učiteľského dozoru pohltí ich

Pred Hampton Court Palace, Londýn

prirodzenú zvedavosť. Ale ako miesto pre plnohodnotný relax, sprevádzaný samozrejým obohatením o nové poznatky.

Rozloha kráľovského paláca Henricha VIII. v Hamptone (budovaného od 14. po 18. storočie), ktorý spravuje združenie Charitas, dovola absolvovať slovenským múzejníkom len skrátenu prehliadkovú trasu, ktorá začala v obnovených objektoch kuchyne. Zámer prezentovať tento priestor ako dôležitú prevádzku niekdajšieho pulzujúceho života paláca sprevádzali koše reálnych aj imitovaných potravín, oheň v krbe, zvuky kuchynského náčinia, ba dokonca vône (či pachy) váry. Chystajú sa tu aj priamo pripravovať jedlá podľa pôvodných receptúr. O veľkosti paláca vypovedá počet 240 komínov, zároveň výrazných dekoratívnych prvkov. Okrem prehliadky tudorovskej časti paláca pracovníci SNM prešli aj časťou záhrad. Obdivovali ich barokovú

symetriu, zdobenú zručne tvarovanými drevinami v symbióze s kvetinovými záhonmi v štýle výsadby zo začiatku 20. storočia. Tamajšie rozárium by bolo vhodné navštíviť ešte raz – v júni.

V priestoroch Národného múzea Walesu získali múzejníci informácie aj o súčasnej renesancii waleského jazyka, prezreli si expozície akcentujúce dejiny a vývoj národnej kultúry. Známý skanzen v St. Fagan's sa zameriava na prezentáciu kultúry života a bývania nielen starších období a vidieckeho rázu, ale dokumentuje aj vývoj bývania v mestských aglomeráciách, aj v 20. storočí.

Vo všetkých múzeách sa pracovníci SNM stretli so živým záujmom o svoju prácu. A naopak, zaujímali sa o prácu kolegov, počet zamestnancov v múzeách (ten je so slovenskými inštitúciami neporovnateľný), o komunikáciu s návštevníkmi a celkové fungovanie múzeí vo Veľkej Británii. Súčasťou servisu pre

návštevníkov sú takmer všade – okrem základnej sociálnej vybavenosti, informačného centra, predajných priestorov – aj reštauračné služby s ponukou studenej i teplej kuchyne, aby komfort pobytu v múzeu a prirodzený smäd po kultúre nemusel byť ničím (vrátane fyzického smädu a hladu) narušený.

– EdB –

Foto: M. Lukáčová

Horniman
Museum,
Londýn

Čo s dejinami strednej Európy?

Jana Hutňanová

SNM-Historické múzeum Bratislava

What to do with the history of Central Europe?

The article describes international conference „The problems of teaching of history in Central Europe“ which took place on September 18–21 in Štúrovo.

Medzinárodná konferencia *Inakosť spoločných dejín. Čo s vyučovaním dejín v strednej Európe 21. storočia?* Historická problematika stredoeurópskeho regiónu a jej odkaz v dejepisnej výučbe sa konala 18. – 21. septembra 2008 v Štúrove.

Organizátori konferencie Univerzita Komenského v Bratislave, Katedra histórie Pedagogickej fakulty a Univerzita Karlova Praha, Ústav českých dejín Filozofickej fakulty tento rok zvolili

dve kľúčové témy plenárnych rokovaní a skupinových workshopov.

1. Inakosť spoločných dejín – didaktické aspekty stredoeurópskych dejín.

2. Každodennosť “Stredoeurópana” – obyvatelia dnešného Slovenska, Česka, Poľska, Maďarska, Rakúska od vzniku Rakúsko-Uhorska po obdobie sovietskeho bloku.

Účastníci konferencie mohli diskutovať o probléme meniacej sa funkčnosti dejepisného vzdelávania, ale aj o vzťahu histórie ako vednej disciplíny a cieľmi dejepisného vyučovacieho procesu. Totiž práve v stredoeurópskom priestore by malo byť historické vzdelávanie založené na hlbšom poznaní prirodzeného širšieho historického kontextu tohto regiónu.

Mnohé príspevky odborníkov z oblasti histórie a pedagogiky sa dotýkali medzikultúrnej komunikácie a rôzneho vnímania historických procesov v krajinách strednej Európy. Taký bol príspevok Mgr. Ivana Halásza, PhD. (Katolícka univerzita P. Pázmáňa, Pilišská Čaba) *Terminologické rozdiely v dvoch historiografiách v kontexte slovensko-maďarských vzťahov* alebo Doc. Michala Jarneckého, PhD. (Univerzita A. Mickiewicza, Poznaň) *Slovensko a Československo v učebniciach a školských programoch v Poľsku*.

Paralelné workshopy *Chceme učiť v strednej Európe?* priniesli množstvo otázok, návrhov a námetov ako smerovať vyučovanie súčasného stredoškolského dejepisu.

Veľmi podnetné boli príspevky z praxe pedagógov a historikov zostavujúcich nové učebnice dejepisu. Doc. PhDr. Viliam Kratochvíl, PhD. (FF UK v Bratislave, Katedra všeobecných dejín) predstavil *Projekt spoločnej slovensko-maďarskej učebnice*. Prof. PhDr. Zdeněk Beneš, CSc. v prednáške *Didaktické aspekty výučby dejín stredoeurópskeho priestoru* spomenul už realizovaný projekt spoločnej francúzsko-nemeckej učebnice dejepisu. Spoločné zdieľanie dejín otvára nové možnosti a pohľady na históriu. Spoločné učebnice dejepisu v susedných krajinách obohacujú širokú ponuku „národných“ učebníc, čo bohužiaľ na Slovensku ešte nefunguje.

Skutočnosť, že existujú prirodzené spoločné črty nepolitického „každodenného“ života ľudí z krajín stredoeurópskeho historického priestoru, ktoré historiografia považuje za rovnako dôležité, ako často kontroverzné témy politickej histórie dáva príležitosť dostať v širšom meradle sociálne témy do vyučovania dejepisu.

Potvrdili to aj workshopy „Za“ a „proti“ vyučovaniu sociálnych tém na hodinách stredoškolského dejepisu. V diskusiách jednoznačne prevládala názor, že vo výučbe dejepisu sa viaceré komplikované historické obdobia a udalosti

lahšie priblížia žiakom prostredníctvom tém „každodennosti“, ktorá im nie je natoľko vzdialená. Konferencia načrtla ako vo vyučovaní v slovenských a stredoeurópskych podmienkach zdôrazniť aspekt spoločnej histórie rôznych národov, ako u mladej generácie formovať objektívny pohľad na vzťah medzi národnou a európskou identitou, ktorými vyučovacími metódami tieto ciele dosahovať.

Často opakovaná otázka selekcie informácií podávaných žiakom vyvoláva odlišné názory medzi vedeckými pracovníkmi – historikmi a pedagógmi z praxe. Osobnosť mladého človeka formuje viacero činiteľov a prioritou pedagógov je vychovať slušného, tolerantného a rozhladeného jedinca, a poznanie minulosti svojho národa tomu napomáha. Jednou z moderných metód učenia sa formou vlastnej skúsenosti je zážitkové vyučovanie. Účastníci konferencie dostali možnosť si ho vyskúšať, dotknúť sa ľudových tradícií regiónu Podunajska v sedliacom dome v Salke. Každý mal príležitosť skúsiť si niektoré ľudové remeslá a ochutnať tradičné jedlá.

Záverčná panelová diskusia *Chceme učiť v strednej Európe?* zhrnula názory a námety prezentované všetkými účastníkmi počas troch rokovacích dní.

Okrem zástupcov z Českej republiky, Poľska, Maďarska a Slovenska pozvanie prijali aj hostia z Rakúska a Veľkej Británie.

Návrhy, otázky a podnety, ktoré zazneli na medzinárodnej konferencii Inakosť spoločných dejín sú nesmierne podstatné a inšpirujúce aj pre tvorbu vzdelávacích programov pre školy v Slovenskom národnom múzeu v rámci projektu *Škola v múzeu / veda hrou*. Jedine obojstranná intenzívna spolupráca pedagógov a pracovníkov múzeí napomáha vytváraniu programov či didaktických pomôcok, ktoré sú súčasťou vzdelávacieho procesu na školách. Preto tézy konferencie multiperspektívy historického vzdelávania sa v nemalej miere dotýkajú aj múzea ako vzdelávacej inštitúcie, ktorá má široký často nedocenený potenciál pre objektové a interkultúrne učenie sa priamo v autentických priestoroch expozícií a výstav.

Organizátori medzinárodnej konferencie zo série *Slovensko v európskych dimenziách vyučovania dejín, Moderné dejiny stredoeurópskeho regiónu a ich vyučovanie v krajinách V4* už s nadšením pripravujú ďalší štvrtý ročník, ktorý sa uskutoční na jeseň tohto roku tentoraz v Českej republike.

Významné ocenenie pre Múzeum vo Svätom Antone

Mária Ďurianová
Múzeum vo Svätom Antone

Appreciation for the Museum in Svätý Anton

On January 16th 2009 in Sofia, the director of Museum in Svätý Anton Ing. Marián Číž took significant award, medal and a diploma, on the occasion of the 100th anniversary of the declaration of independent Bulgaria.

Museum in Svätý Anton sees this award as an honour and a commitment to continue work and develop the friendship between Bulgaria and Slovakia.

Pri príležitosti 100. výročia vyhlásenia nezávislosti Bulharska (vo Veľkom Tarnove 22. septembra 1908) pripravili Ministerstvo kultúry Bulharskej republiky, Ministerstvo zahraničných vecí Bulharskej republiky, Agentúra štátneho archívu, Národná knižnica Cyrila a Metoda v Sofii a mnohé sofijské múzeá

putovnú výstavu s názvom *Epocha cára Ferdinanda I. – Návrat Bulharska do Európy*. Výstava bola prvýkrát uvedená v Národnej knižnici sv. Cyrila a Metoda v Sofii. Svoju druhú vernisáž mala táto putovná výstava v Kaštieli vo Svätom Antone dňa 15. októbra 2008. Tento deň svätoantonský kaštieľ poctili svojou návštevou mnohí významní hostia: mimoriadny a splnomocnený veľvyslanec Bulharskej republiky na Slovensku J. E. p. Ogňan Garkov, námestník ministra kultúry Bulharskej republiky p. Javor Milušev, ďalej za ministerstvo kultúry Bulharskej republiky p. Tanja Atanasová, poslanci bulharského parlamentu p. Anélia Atanasová a profesor Andrej Pantev, radca a vyslanec p. Načko Pechlivanov, riaditeľka Bulharského kultúrneho inštitútu v Bratislave p. Elena Arnaudová, autori výstavy p. Svetla Mondeško a p. Cviatko Ostojič i mnohí významní hostia zo Slovenska.

Keďže posledným užívateľom kaštieľa vo Svätom Antone bol bulharský cár Ferdinand I., práve jeho osoba je jednou z mnohých väzieb, ktorá spája Bulharov a Slovákov. Námestník ministra kultúry Bulharskej republiky pán Javor Milušev na vernisáži výstavy povedal, že chápe prečo sa po abdikácii cára Ferdinand I. rozhodol žiť v kaštieli vo Svätom Antone. To, že si vybral zo svojich sídiel práve toto krásne – slovenské, bolo i preto, že ako osamelý človek potreboval teplo a srdečnosť Slovanov. Dnes sa viac ako predtým i v Bulharsku uznáva najväčší podiel Ferdinanda Coburga na vyhlásení nezávislosti Bulharska i na jeho rozvoji. Bulharský historik profesor Andrej Pantev vo svojom príhovore označil ako výborného znalca bulharskej histórie a osoby cára Ferdinanda I., spisovateľa Antona Hykischu, ktorého strýko bol v cárových službách v Bulharsku. Tak ako v prípade rozvoja Bulharska zohral v jeho začiatkoch významnú diplomatickú úlohu Ferdinand Sachsen-Coburg-Gotha, tak pred prijatím Bulharska do Európskej únie, zohral významnú úlohu jeho vnuk a bývalý bulharský premiér Jeho Veličenstvo Simeon

Postriebrená a pozlátená medaila udelená Múzeu vo Svätom Antone pri príležitosti 100. výročia vyhlásenia nezávislosti Bulharska

Jeho Veličenstvo Simeon Sachsen-Coburg-Gotha pri odovzdávaní ocenenia riaditeľovi Múzea vo Svätom Antone Ing. Mariánovi Čížovi

Sachsen-Coburg-Gotha. J. V. Simeon Coburg už navštívil náš kaštieľ v roku 2002 a v roku 2003 delegáciu pracovníkov nášho múzea prijal na Úrade vlády ako premiér Bulharskej republiky. Na vernisáži 15. októbra 2008 sa žiaľ nemohol zúčastniť, no poslal pozdravný list.

V časopise Múzeum č. 3/2008 sme už informovali čitateľov o filmovom projekte „Po stopách Ferdinanda Coburga“, a v č. 1/2009 o vysunutej expozícii nášho múzea v poľovníckom zámočku na Prednej Hore, ktorý patril Ferdinandovi Coburgovi, kde sa tiež veľmi rád zdržiaval počas svojich pobytov na Slovensku.

Spomínaná výstava, expozícia a filmový projekt pomohli Múzeu vo Svä-

tom Antone k významnej pocte. Dňa 16. januára 2009 prevzal riaditeľ múzea Ing. Marián Číž v Sofii z rúk J. V. Simeona Sachsen-Coburg-Gotha medailu a diplom udelenú pri príležitosti 100. výročia nezávislosti Bulharska. Riaditeľ múzea informoval J. V. Simeona Coburga o aktivitách múzea a pozval ho opäť na návštevu Slovenska – Svätého Antona a Prednej Hory.

Múzeum vo Svätom Antone tak získalo ocenenie ako jediná nebulharská ustanovizeň. Cenu vnímame ako poctu i záväzok – naďalej v našej práci pokračovať a pomáhať pri rozvoji priateľstva medzi Bulharskom a Slovenskom.

Foto: Archív MSA

MÚZEUM

2/2009 ROČNÍK LV

Metodický, študijný a informačný časopis pre pracovníkov múzeí a galérií

Guidance, information and study review for museum and art gallery workers

Vychádza štvrtročne s finančným príspevkom Ministerstva kultúry SR

Quarterly review, published with financial support of the Ministry of Culture of the Slovak Republic

Redakcia – Correspondence with Editor

Slovenské národné múzeum, Časopis MÚZEUM
Žižkova 18, P.O.Box 13, 810 06 Bratislava 16
tel.: + 421 2 592 07 238

Redakčná rada – Editorial Board

PhDr. Alexandra Homolová, Mgr. Gábor Hushegyi,
Mgr. Andrea Jamrichová, Mgr. Marta Janovičková,
Mgr. Katarína Kamenská, Mgr. Monika Kapráliková,
Mgr. Ján Kautman, Mgr. Marcela Lukáčová,
Mgr. Viera Majchrovičová, Mgr. Katarína Očková,
Mgr. Branislav Reznik, Mgr. Zuzana Šullová

Redaktori – Editors

Mgr. Viera Majchrovičová; viera.majchrovicova@snm.sk
tel.: + 421 2 592 07 238

Mgr. Martin Cibik; martin.cibik@snm.sk
tel.: + 421 2 592 07 234

PhDr. Lubica Chorváthová; lubica.chorvathova@snm.sk
tel.: + 421 2 592 07 234

Mgr. Gabriela Kochanová; gabika.kochanova@snm.sk
tel.: + 421 2 592 07 232

Tajomníčka redakcie – Assistant of the Editor, Subscription Address

Gizela Bendeová; public@snm.sk
tel.: + 421 2 592 07 231

Grafická úprava a sadzba – Design and Typesetting/Layout

Clara Design Studio, s. r. o.

Tlač – Printed by

Vydavateľské družstvo LÚČ, s. r. o., Bratislava

Cena 1 čísla: 3.– EUR

Ročné predplatné: 10.– EUR + poštovné

Yearly Subscription: 10.– EUR + postage

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú.

Registračné číslo: MK SR EV 2940/09, ISSN 0027-5263

© Slovenské národné múzeum, Bratislava
a Zväz múzeí na Slovensku, Banská Bystrica

© The Slovak National Museum Bratislava, Slovakia
and the Museums' Association in Slovakia,
Banská Bystrica

© Autorské práva vyhradené. Rozmnožovanie textu,
fotografií, peroviek a údajov v elektronickej podobe len
s predchádzajúcim písomným súhlasom vydavateľa.

Na 1. strane obálky – Front Cover

Pohľad na Hrad Modrý Kameň, sídlo SNM-

-Múzea bábkarských kultúr a hračiek.

K článku J. Hanka, Bábkové divadelné dni...
s. 14 – 15.

Foto: S. Haľama

View of the Modrý Kameň Castle, housing
the SNM Branch Museum of Puppetry and Toys
at the Modrý Kameň Castle. To the article of
J. Hanka, Puppet Theatre Days... pp. 14 – 15.
Photographed by S. Haľama

Na 4. strane obálky – Back Cover

Pohľad na hrad Modrý Kameň z východnej

strany, okolo 1930.

Fotoarchív SNM-MBKH

View of the Modrý Kameň Castle from the East,
around 1930.

Archives of SNM-MBKH

HLAVNÁ TÉMA • MAIN TOPIC

1

Viera Majchrovičová: Katalogizácia v múzeách
a súčasnosť

Viera Majchrovičová: *Cataloguing in museum and present*

3

Marta Janovičková: Niekoľko poznámok k téme
katalogizácia zbierkových predmetov v múzeách

Marta Janovičková: *Some remarks about/ on cataloguing of
museum collection objects*

5

Alžbeta Gazdíková: Poznámky k evidencii a katalogizácii
zbierkových predmetov

Alžbeta Gazdíková: *The notices to evidence
and cataloguing museum collections*

6

Ján Kautman – Ivo Rychlík: Elektronická evidencia
v prírodných vedách

Ján Kautman – Ivo Rychlík: *The electronic evidence
in natural history sciences*

7

Jitka Kmetová: Ako katalogizujeme v knižnici

Jitka Kmetová: *Cataloguing in library*

9

Kamila Pišová: Spracovanie geografických názvov
v múzejnom tezauri

Kamila Pišová: *Processing of geographic names
in the Museum Thesaurus*

VZDELÁVANIE A KOMUNIKÁCIA V MÚZEÁCH • EDUCATION AND COMMUNICATION IN MUSEUM

11

Alexandra Brabcová: Muzejní pedagogika nebo Výchova
ke vzťahu ke kulturně historickému dědictví?

Alexandra Brabcová: *Museum education or bringing up
relationship towards historical cultural heritage*

13

Marcela Lukáčová: Múzejná pedagogika v Brne

Marcela Lukáčová: *Museum education in Brno*

14

Jaroslav Hanko: Bábkové divadelné dni
na hrade Modrý Kameň

Jaroslav Hanko: *Puppetry Days at Modrý Kameň Castle*

16

Daniela Čarná: Detskí sprievodcovia svetom umenia

Daniela Čarná: *Children's Guide by the world of arts*

RECENZIE A INFORMAČNÉ ZDROJE • BOOK REVIEWS AND INFORMATION SOURCES

17

Martin Cibik: Múzeá na Slovensku v roku 2008

Martin Cibik: *Museums in Slovakia in 2008*

18

KUMU – Múzeum umenia v Tallinne

KUMU – *The Museum of art in Tallinn*

21

Peter Holúbek: Múzea a pamätihodnosti Permskej oblasti
Ruskej federácie

Peter Holúbek: *Museums and memorabilities of
the Perm Krai in the Russian Federation*

25

Elena Minarovičová: Novák E., Naši prezidenti na mincích,
medailích a plaketách 1918 – 1993 – 2008

Elena Minarovičová: *Novák E., Our presidents on coins,
medals and plaques 1918 – 1993 – 2008*

26

L. Ch.: Botík J., Etnická história Slovenska

L. Ch.: *Botík J., Ethnic history of Slovakia*

28

Peter Sabov: Šarluška V., Rukopisy Muzeálnej slovenskej
spoločnosti

Peter Sabov: *Šarluška V., Manuscripts from the Museum
Slovak Society*

MÚZEJNÉ ZBIERKY

• MUSEUM COLLECTIONS

29

Bohuslava Konošová: Neskorogotická kamenná
krstiteľnica z Kostola sv. Michala v Kopernici

Bohuslava Konošová: *The late Gothic stone baptismal font
from the St Martin's Church in Kopernica*

30

Vladimír Michalička: Ján Amos Komenský v medailérskej
tvorbe

Vladimír Michalička: *John Amos Comenius on medals*

32

Dita Nociarová: Súčasná figurálna drevorezba
v okolí Filakova

Dita Nociarová: *Contemporary figural woodcarving
in Filakovo vicinity*

TEÓRIA A METODIKA

• THEORY AND METHODICS

36

Zbyněk Z. Stránský: Profesionalizace muzeologie

Zbyněk Z. Stránský: *Professionalizing museology*

38

Pavol Šteiner: Dokumentácia pravekej keramiky v múzeu

Pavol Šteiner: *Museum documentation of prehistoric
pottery*

PREZENTAČNÁ ČINNOSŤ MÚZEÍ

• PRESENTATION ACTIVITIES

42

Katarína Kendrová – Adriana Bárdyová: Nová expozícia
Jánošík a Terchová

Katarína Kendrová – Adriana Bárdyová: *New permanent
exhibition Jánošík and Terchová*

45

Danka Majerčíková: Archeologická expozícia
Kysuckého múzea

Danka Majerčíková: *Permanent archeological exhibition of
the Kysuce Museum*

48

Dagmar Lobodová: Revitalizácia technickej pamiatky
Hámmor Medzev

Dagmar Lobodová: *Revitalization of technology monument
– the hammer mill in Medzev*

49

Zuzana Šullová: Geodézia a kartografia opäť medzi
expozíciami STM

Zuzana Šullová: *Geodesy and cartography among
permanent exhibitions of STM in Košice again*

51

Barbora Pekáriková: Výstava peter matis.
ozveny ((a)) modlitby.

Barbora Pekáriková: *Peter Matis. Echoes ((and)) prayers*

52

Silvia Ilečková: Umelecké pohľadnice a iné rozpomienky

Silvia Ilečková: *Artistic picture postcards
and other remarkable recollections*

54

Daniela Prelovská: Život dotykmi – spoznajme svet
nevidiacich

Daniela Prelovská: *Life by touch: let's get acquainted
with the world of blind people*

ODBORNÉ PODUJATIA • EVENTS

56

-EdB-: Návšteva britských múzeí

-EdB-: *Visiting British museums*

57

Jana Hutťanová: Čo s dejinami strednej Európy?

Jana Hutťanová: *What to do with the history of Central
Europe?*

58

Mária Ďurianová: Významné ocenenie pre Múzeum
vo Svätom Antone

Mária Ďurianová: *Appreciation for the Museum
in Svätý Anton*